

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra německých a rakouských studií

Václav Kafka

**PDS a politické důsledky
spoluodpovědnosti za vládu v Berlíně
v období 2001-2006**

Diplomová práce

Praha 2010

Autor práce: **Bc. Václav Kafka**

Vedoucí práce: **JUDr. Vladimír Handl, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KAFKA, Václav. *PDS a politické důsledky spoluodpovědnosti za vládu v Berlíně v období 2001-2006*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra německých a rakouských studií, 2010. 145 s. Vedoucí diplomové práce JUDr. Vladimír Handl, CSc.

Anotace

Diplomová práce „PDS a politické důsledky spoluodpovědnosti za vládu v Berlíně v období 2001-2006“ se zabývá působením německé politické strany PDS (dnes Die Linke) ve vládě městského spolkového státu Berlín. Téma je zajímavé především z toho důvodu, že se jedná o stranu s komplikovaným charakterem, kterou některé jiné strany politického spektra vnímají jako krajně populistickou až extremistickou. Dalším podstatným faktem je, že se jedná o nástupnickou stranu bývalé východoněmecké komunistické SED. Její první vstup do vládní koalice v roce 1998 ve spolkové zemi Meklenbursko-Přední Pomořansko a o 3 roky později v Berlíně proto vyvolaly v Německu relativně silnou diskusi. V berlínském případě, který se stal hlavním objektem mého zájmu, to platí ještě ve větší míře, neboť se jedná o hlavní město Spolkové republiky s navíc velmi specifickou historií. Dalším specifikem Berlína je jeho tradičně komplikovaná finanční situace. Tento fakt jistě též přispělo k tomu, že nástup výrazně levicové vlády vyvolal u velké části veřejnosti obavy. Nicméně právě berlínská organizace pravicové strany CDU pomohla PDS v předčasných volbách roku 2001 k jejímu zatím nejlepšímu volebnímu výsledku kvůli zapojení některých svých členů ve velkém finančním skandálu. Koalice PDS s SPD nakonec vládla po celé volební období a i přesto, že v následujících volbách v roce 2006 utrpěla PDS (toho času již s názvem Linkspartei.PDS) porážku, spolupráce obou stran pokračuje i v aktuálním volebním období. Jak se berlínská PDS dokázala vyrovnat se svojí novou rolí vládní strany? Podařilo se jí uchovat si svůj charakter „strany sociální spravedlnosti“ a současně účinným způsobem řešit aktuální problémy spolkové země Berlín?

Annotation

The diploma thesis „The PDS and the political consequences of its government responsibility in Berlin 2001-2006“ deals with the acting of the German political party PDS (Party of democratic socialism, today Die Linke – The Left Party) in the government of the federal city-state Berlin. The matter is interesting because of the PDS’s complicated character – some other parties in the German political landscape see the PDS (Die Linke) nearly as an extremist grouping. Another important fact is that the PDS is in fact the successor-party of the East German communist SED. These are the main reasons why the party’s first entry to the state government in Mecklenburg-Western Pomerania in 1998 and then – three years later – in Berlin raised a heavy debate in Germany. In the case of Berlin – which I focus on – was the debate more intensive because of Berlin’s specific role (it’s the capital city of the reunited Germany) and history. Moreover, Berlin is notorious for its financial problems. That’s why the new leftist government raised distrust of a broad community. Nevertheless, it needs to be said that involvement of some members of the right-wing CDU in a big financial scandal helped the PDS to reach its up-to-now best election result in the 2001 poll. The coalition of the PDS and the SPD (Social Democratic Party) governed during the whole electoral term 2001-2006 and despite the loss of the PDS in the last state election in 2006, the cooperation of both parties continues up to the present day. Did the PDS manage to face the governmental responsibilities successfully? Did it succeed in remaining its character as „the party of social justice“ and solving the actual problems of Berlin at the same time?

Klíčová slova

Spolková republika Německo, levicové strany, PDS, Die Linke, Berlín, zemská vláda, vládní účast.

Keywords

Federal Republic Germany, leftist parties, PDS, Die Linke, Berlin, state government, government participation.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze, dne 18. května 2010

Václav Kafka

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucímu a konzultantovi své práce, panu JUDr. Vladimíru Handlovi, CSc., za investovaný čas, pomoc a ochotu, s jakou se mi při realizaci práce věnoval. Dále děkuji paní Cornélii Hildebrandtové za vstřícnou pomoc při organizaci rozhovorů s politiky v Berlíně.

1. Úvod.....	9
1.1 Uvedení do tématu.....	9
1.2 Metodologie.....	10
1.3 Výzkumná otázka.....	14
1.4 Struktura práce.....	16
1.5 Rozbor a zhodnocení zdrojů.....	17
1.5.1 Literatura spřízněná s Die Linke.....	17
1.5.2 Literatura kritická.....	21
1.5.3 Obecně politologická literatura.....	22
1.5.4 Zdroje pramenného charakteru.....	25
1.5.5 Periodický tisk.....	26
1.5.6 Elektronické zdroje.....	27
2. PDS – Die Linke.....	27
2.1 PDS – Die Linke na spolkové úrovni.....	28
2.1.1 PDS – Die Linke v německém stranickém spektru.....	28
2.1.2 Charakteristika strany.....	30
2.1.3 Programový vývoj.....	32
2.2 PDS - Die Linke v Berlíně.....	35
2.2.1 Organizace.....	36
2.2.2 Vývoj členstva.....	40
2.2.3 Voličstvo.....	41
2.2.4 Volební výsledky v Berlíně.....	44
2.2.5 Mandáty a úřady strany v Berlíně.....	46
2.2.6 Frakce PDS – Die Linke v Berlínské poslanecké sněmovně.....	47
2.2.7 Vazby strany na spolky a hnutí.....	48
2.3 První vládní účast PDS v Meklenbursku-Předním Pomořansku.....	49
3. Vytvoření koalice PDS a SPD v Berlíně 2001-2006 a její agenda.....	53
3.1 Okolnosti vzniku koalice.....	53
3.2 Reálné možnosti zemské vlády.....	57
3.3 Základní cíl koaliční vlády – Úsporný kurs.....	58
3.4 Zásadní události v resortech vedených senátory za PDS.....	60
3.4.1 Hospodářský vývoj a zaměstnanost.....	61
3.4.2 Sociální věci a zdravotnictví.....	64
3.4.3 Věda, výzkum a kultura.....	66
3.4.4 Přímá demokracie a občanská práva.....	69
4. PDS a politické důsledky spoluodpovědnosti za vládu v Berlíně.....	72

<i>4.1 Pohled SPD na koalici a PDS.....</i>	<i>72</i>
<i>4.2 Důsledky pro PDS.....</i>	<i>74</i>
4.2.1 Všeobecné důsledky pro berlínský zemský svaz.....	74
4.2.2 Postoj spolkové PDS.....	76
4.2.3 Kritika z vlastních řad a kritika veřejnosti.....	78
<i>4.3 Volby 2006, důvody neúspěchu, jak dál?.....</i>	<i>81</i>
5. Závěr.....	85
Summary.....	90
Seznam použitých pramenů a literatury.....	92
Seznam zkratk.....	102
Seznam příloh.....	103
Přílohy.....	104

1. Úvod

1.1 Uvedení do tématu

Název mé diplomové práce zní „PDS a politické důsledky spoluodpovědnosti za vládu v Berlíně v období 2001-2006.“ PDS (dnes Die Linke) je levicová německá parlamentní strana s komplikovaným charakterem a problematickou historií. Tato její specifika budu podrobněji rozebírat v dalších částech mé práce.

Než jsem dospěl ke konkrétnímu tématu, prošlo mé uvažování o formě a obsahu práce jistým vývojem. Nejdříve jsem měl v úmyslu psát obecně o straně Die Linke,¹ o jejím vývoji a voličstvu a soustředit se na proces vzniku této nové politické strany sloučením dvou uskupení – PDS a WASG. Při počátečním studiu materiálů jsem však zjistil, že objem literatury zabývající se skutečně již novou sloučenou Die Linke není moc velký (přestože některé tituly v názvu operují s pojmem „Die Linke,“ zabývají se spíše starším obdobím), což mě od sepsání takové práce odradilo. Začal jsem tedy uvažovat o nějakém konkrétnějším a časově sevřenějším a tématu. Po konzultaci s vedoucím mé práce – JUDr. Vladimírem Handlem – jsem dospěl k názoru, že takovým tématem by mohla být právě vládní účast strany (tehdy ještě PDS) ve spolkové zemi Berlín. A jelikož tato vládní účast stále trvá, rozhodl jsem se téma omezit na první vládní období 2001-2006.

Asi nejzásadnějším důvodem, proč podle mého názoru stojí za to soustředit se právě na toto téma, je fakt, že vládní účast i na zemské úrovni byla v té době (a v podstatě dodnes je) pro tuto stranu něčím novým, něčím, s čím neměla prakticky žádné zkušenosti a o čem v rámci celé strany probíhala a stále probíhá živá diskuse. Berlínský případ nebyl sice první, ale vzhledem k tomu, že se jedná o hlavní město Spolkové republiky - navíc se značně specifickou historií - bylo zdejší dění více na očích a stalo se významným tématem veřejné diskuse. Zajímavým faktem, který stojí za zmínku, je, že v současnosti (10. 5. 2010) má strana Die Linke zastoupení ve 13 z celkových 16 německých zemských parlamentů, nicméně jedinou spolkovou zemí, kde je součástí vládní koalice, je právě Berlín.

¹ Nejvhodnější český překlad názvu strany je asi „Levice.“

Poslední věcí, kterou je podle mého názoru vhodné v úvodu práce zmínit, je problematika názvu strany. Ten byl totiž v relativně krátkém období dvakrát změněn, z čehož pro mne jako autora práce vyplynulo dilema, jak stranu v textu označovat. Od roku 1989 do července 2005 nesla název PDS, poté – především v důsledku zahájení slučovacího procesu s WASG – byla přejmenována na Linkspartei.PDS a konečně od června 2007, kdy byla fúze završena, nese jméno Die Linke. Po zvážení různých alternativ jsem se rozhodl vždy pro označení, které odpovídá období, o kterém na konkrétním místě píši. Ve většině případů tak používám název PDS, protože se zabývám především obdobím 2001-2006. Pro větší přehlednost jsem téměř vypustil označení Linkspartei.PDS. V případech, kdy píši o např. o historii strany, označuji ji jako PDS – Die Linke.

1.2 Metodologie

Co se týče metodologie, tak vzhledem k tématu mé práce – tedy tématu obecně politickému – se mi jako nejvhodnější jeví použití metod kvalitativních, které se při zkoumání politiky používají nejčastěji. Kvalitativní výzkum lze obecně charakterizovat jako studium dat, která mají charakter textu či jedinečných skutečností. Tento přístup má relativně dlouhou tradici, přesto doslovné označení „kvalitativní výzkum“ je relativně novějšího data, jelikož vzniká až ve druhé polovině 20. století jako reakce na všeobecnou tendenci kvantifikace dat ve společenských vědách po vzoru věd přírodních.

Konkrétní metoda, kterou bych chtěl použít, se nazývá „případová studie.“² Tato studie nebude výlučným obsahem mé práce, ale měla by se stát jeho stěžejní částí. Jedná se o jednu ze základních metod kvalitativního výzkumu, nicméně ohledně jejího přínosu k vědeckému poznání probíhala a dodnes probíhá rozsáhlá diskuse. Hlavním argumentem většiny jejích kritiků je tvrzení, že na základě studia jednoho případu nelze dospět k žádným zobecněním, která jsou při vědeckém přístupu nutná. Proti tomu stojí dvě pojetí, jaký přínos může případová studie poskytnout. První forma se nazývá „jedinečná případová studie“ a druhá „instrumentální případová studie.“ První lze

² Teoreticky je o případové studii pojednáno např. v DRULÁK, Petr a kol., *Jak zkoumat politiku : kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, Praha : Portál, 2008, s. 29-61, Flyvbjerg, Bent. Five Misunderstandings About Case-Study Research, in: *Qualitative Inquiry*, 2006, Vol. 12, No. 2, s. 219-245 nebo MCNABB, David E. *Research methods for political science : quantitative and qualitative methods*. Armonk : M. E. Sharpe, 2004, s. 357-370.

charakterizovat jako zkoumání určitého případu pro jeho jedinečnost, které má hodnotu samo o sobě a není tedy potřeba jeho prostřednictvím dospět k poznání nějakého obecnějšího jevu. Základní tezí tohoto přístupu je tvrzení, že případová studie je základním nástrojem společenskovedního bádání jako takového a při jakýchkoliv pokusech o abstrakci se vytratí charakteristická jedinečnost zkoumaných procesů či objektů.³ Druhá forma naopak cílí k obecnějšímu či teoretičtějšímu poznání. Zkoumání daného jevu v tomto případě probíhá stejně detailně jako v případě prvním, je zde potřeba věnovat se co nejdříve jeho kontextům, nicméně toto studium zde slouží primárně jako nástroj pro práci s určitým konceptem.

V mém případě jsem do jisté míry váhal, který z přístupů bude pro mou práci vhodnější. Nakonec jsem došel k názoru, že to bude pravděpodobně instrumentální případová studie, jelikož mám v úmyslu vyvozovat z konkrétního působení PDS v koaliční vládě ve spolkové zemi Berlín jisté obecnější závěry aplikovatelné např. na jiné zemské svazy PDS (Die Linke). Nicméně v určitém ohledu naplňuje má práce i znaky jedinečné případové studie, jelikož se snažím vystihnout specifika berlínské PDS i z důvodu, že se jedná podle mého názoru o jedinečný případ, který sám o sobě stojí za zkoumání. Lze tedy říci, že má případová studie se pohybuje někde na pomezí studie instrumentální a jedinečné, přičemž blíže má spíše k první jmenované.

Obecně platí, že od případových studií nelze očekávat více než spíše nezávazné závěry o tom, jak určitá proměnná ovlivňuje konečný výsledek, aniž by však bylo možné přesně určit, zda daná podmínka je jediná nebo zásadní.⁴ Lze se tedy snažit prokázat její vliv na výsledný stav, nelze však říci, do jaké míry byla rozhodující. V mém případě tak mohu zkoumat, jestli vstup berlínské PDS do vládní odpovědnosti měl vliv na změnu její politiky, jejího fungování, akceptace atd., nemohu však s jistotou tvrdit, že důležitou roli nesehrály i jiné faktory.

Zásadním prvkem případové studie je výběr předmětu výzkumu. Tento předmět by měl být vybrán na základě nějakých specifických vlastností, které předurčují jeho vhodnost pro konkrétní případovou studii. Výběr by tedy měl být odpovídajícím způsobem zdůvodněn. Důležitou podmínkou je i dostatečné tématické a časové ohraničení. Proč sem si jako předmět výzkumu vybral právě berlínskou PDS, uvádím na počátku práce. Časově jsem studii ohraničil lety 2001 a 2006, tedy obdobím jejího

³ DRULÁK, Petr a kol., *Jak zkoumat politiku : kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, Praha : Portál, 2008, s. 34.

⁴ Tamtéž, s. 40.

působení v koaliční vládě mezi dvěma berlínskými zemskými volbami. Kromě toho, že zde působení PDS bylo do značné míry odlišné než v současném druhém volebním období, kdy vláda pokračuje v činnosti ve stejném (stranickém, nikoli personálním) složení, mluvil pro jeho výběr především fakt, že již se jedná (byť relativně krátkou dobu) o uzavřenou kapitolu, a tudíž lze ohledně něj vynášet jisté soudy a pokoušet se analyzovat jeho důsledky.

Pracuji s konceptem, který zmiňují např. Dan Hough, Michael Koß a Jonathan Olsen ve své knize *The Left Party in Contemporary German Politics*.⁵ Podle tohoto konceptu přijetí vládní odpovědnosti radikálnějšími politickými stranami (ať už z levé či pravé strany spektra) a vstup do koalice mají za důsledek zmírnění jejich pozic a pragmatizaci postojů. Praktické otázky každodenní politiky totiž většinou prokáží ideje strany jako příliš utopické a v praxi nepoužitelné. Kompromisy, které jsou členové strany nuceni v rámci exekutivní činnosti podstupovat, pak často způsobují vnitřní rozepře a programové spory. Neočekávané externí události též mohou zabránit straně prosadit určité programové cíle, které původně po svém zvolení zamýšlela. Tento koncept se pokusím operacionalizovat prostřednictvím metody případové studie právě na konkrétním příkladu berlínské PDS.

I s vědomím, jaké požadavky jsou kladeny na odborný text, aby naplňoval znaky případové studie, jsem přesvědčen, že pro lepší porozumění problematice je nutné zasadit zkoumaný předmět a období do určitého kontextu. Proto se v úvodní části práce věnuji představení politické strany Die Linke jako celku a jejímu především programovému vývoji od pádu komunistického režimu. Takový postup je důležitý zejména kvůli tomu, aby bylo možné hledat specifika berlínského zemského svazu a jeho politiky ve zkoumaném volebním období. Podobně důležité je podle mého názoru též představení berlínského zemského svazu strany i s jeho historií, jelikož zde mi možnost srovnání s předchozím vývojem umožní zkoumat vlivy realizace vládní účasti na chování politiků. Podrobněji o struktuře práce pojednávám v jedné z dalších podkapitol.

Další metoda, kterou jsem použil, se netýká tvorby práce jako takové, nýbrž obstarávání potřebných zdrojů tam, kde získávání informací jiným způsobem je obtížné

⁵ HOUGH, Dan; KOß, Michael; OLSEN, Jonathan. *The Left Party in contemporary German politics*, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2007, s. 61.

nebo jen omezeně možné. Kromě toho informace získané touto metodou jsou do značné míry jedinečné. Jedná se o interview.

Interview je v současnosti v oblasti zkoumání politiky pro své specifické vlastnosti velmi populární metodou.⁶ Při provádění interview lze zvolit jeden ze čtyř postupů, kterými jsou tzv. strukturované, polostrukturované, nestrukturované nebo skupinové interview. Mně se jako nejvhodnější pro mou práci jeví forma polostrukturovaného interview. Tento postup spočívá v tom, že tazatel má připravených několik otázek, které by chtěl od dotazovaného zodpovědět, přičemž nezáleží na jejich pořadí. Výhodou polostrukturovaného interview je jistý stupeň flexibility a to, že dovoluje sledovat určité neočekávané směry, do kterých se rozhovor může rozvinout.⁷ Odpovědi všech dotazovaných lze i při použití tohoto postupu do jisté míry srovnávat a z tohoto srovnání vyvozovat závěry, na druhé straně je dotazovanému ponechán prostor pro obsáhlejší vyjádření o tématech, která považuje za podstatná.

Nejpodstatnějšími kroky při přípravě interview jsou výběr otázek a výběr osob, se kterými rozhovor provést. Co se týče výběru osob, bylo mým úmyslem mluvit především s lidmi, kteří měli zásadní vliv na politiku berlínského zemského svazu PDS ve volebním období 2001-2006, tedy tehdejšími předsedou, senátory a členy frakce v Berlínské poslanecké sněmovně. Dále jsem plánoval rozhovory s alespoň jedním zástupcem PDS z jednotlivých stranických úrovní, jmenovitě z úrovně spolkové (tedy např. poslance *Bundestagu*) a dále z různých úrovní strany v Berlíně (tedy z komunální úrovně a stranické základny). Snažil jsem se tak pracovat s co nejpestřejším spektrem dotazovaných, abych mohl sledovat případné rozdílné pohledy na jednotlivá témata v rámci strany. Kromě zástupců PDS mne zajímal i pohled jejího koaličního partnera - SPD - na vzájemnou spolupráci, její fungování a výsledky. Proto jsem usiloval i o interview se zástupcem sociálních demokratů. V neposlední řadě je podle mne podstatné seznámit se s názory odborníků na danou problematiku. I tyto odborníci většinou bývají spojeni s nějakým politickým názorem (nebo skrze určitou organizaci přímo s politickou stranou). To jsem se snažil zohlednit při jejich výběru, aby získané informace byly co možná nejvíce vyvážené.

Vzhledem k omezeným časovým možnostem jak mým, tak především potenciálních dotazovaných, nebylo možné všechna interview zrealizovat. Nicméně

⁶ Oblíbené je především tzv. elite interviewing, tedy rozhovory s vysokými funkcionáři v rámci nějaké instituce či organizace. Viz GRIX, Jonathan. *Demystifying Postgraduate Research*. Birmingham : University of Birmingham Press, 2001, s. 74.

⁷ Tamtéž, s. 76.

převážná část plánovaných rozhovorů proběhla. Konkrétně jsem hovořil např. se spolkovým poslancem za die Linke Ramelowem, bývalým předsedou berlínské PDS Liebichem, senátorem pro hospodářství Wolfem a senátorkou pro sociální věci Knake-Wernerovou, berlínským poslancem a tajemníkem frakce Die Linke Doeringem, starostkou berlínského obvodu Marzahn-Hellersdorf Pohlovou a dále potom s berlínským poslancem a tajemníkem frakce SPD Gaeblerem. Podařilo se mi též domluvit interview s politologem působícím na Institutu Otto Suhra Svobodné univerzity v Berlíně Dr. Gero Neugebauerem, jehož specializací je stranický systém v bývalé NDR a v nových spolkových zemích, dále politickou analytičkou Nadace Konrada Adenauera Dr. Violou Neu a konečně pracovnící Institutu pro analýzu společnosti při nadaci Rosy Luxemburgové Cornelií Hildebrandtovou.

Co se týče zvolených otázek, snažil jsem se pracovat v duchu metody polostrukturovaného interview s určitou základní kostrou, kterou jsem částečně přizpůsobil v závislosti na konkrétním dotazovaném. Přepis některých rozhovorů, ze kterých jsem nejvíce čerpal, uvádím jako přílohu.

1.3 Výzkumná otázka

Stěžejní objekt mého zájmu - berlínský zemský svaz PDS - byl teprve druhou regionální organizací strany, která vstoupila do koalice a vzala tak na sebe vládní odpovědnost. O necelé čtyři roky dříve takovou cestu nastoupila odnož PDS v Meklenbursku-Předním Pomořansku. Pro stranu samotnou i pro celou německou politiku tak šlo o nový fenomén, který vyvolal u odborné i laické veřejnosti řadu otázek. Jak bude PDS v koalici vystupovat? Co a s jakou razancí bude chtít prosazovat? Jak dlouho bude vůbec schopna koalice s SPD fungovat, není již předem odsouzena k rychlému zániku? Tyto otázky (a mnoho dalších) se vynořily hned po vzniku první koalice PDS s SPD na zemské úrovni. Na některé z nich bylo možno již záhy odpovědět. Koalice v Meklenbursku-Předním Pomořansku vládla celkem 2 volební období a berlínská letos vstoupila již do devátého roku společného vládnutí.⁸

Převzetí vládní odpovědnosti stranou, která má s vládnutím nulové nebo jen zprostředkované zkušenosti, jistě není nikterak jednoduchý proces. Jak jsem již zmínil

⁸ Volební období zemského sněmu v Meklenbursku-Předním Pomořansku trvá 4 roky, v Berlíně je to 5 let.

v pasáži o konceptu mé práce v podkapitole o metodologii, na stranu začnou být v této situaci kladeny úplně jiné nároky, než za předchozího působení v opozici. Musí začít skutečně rozhodovat o reálných problémech a být schopna v relativně omezeném čase nalézat řešení, což je činnost nesrovnatelně složitější. Mou hlavní výzkumnou otázkou, která se při zkoumání působení PDS v berlínském senátu vcelku logicky nabízí, lze obecně asi nejlépe formulovat následným způsobem: „Jaké jsou politické důsledky převzetí vládní odpovědnosti?“

Tento vliv se pokouším zkoumat v několika rovinách. Za prvé mne zajímá, do jaké míry účast ve vládní koalici donutila berlínskou PDS redukovat požadavky obsažené v jejím předvolebním programu. Je všeobecně známé, že účast ve vládě, která vyžaduje nalézat reálná řešení, a navíc ve vládě koaliční, kde je třeba dohodnout se na kompromisech s koaličním partnerem, nutně vede k určitým ústupkům. Budu se pokoušet zjistit, jak velké ústupky dělala berlínská PDS ve svém prvním vládním období mezi lety 2001 a 2006, jak silně a za jakou cenu se snažila prosazovat své požadavky a jak při tom byla úspěšná.

Druhou rovinou jsou potom vztahy se spolkovou stranou. Zajímá mne míra, v jaké se spolková PDS snažila ovlivňovat jednání své berlínské odnože, jak se vůbec stavěla k jejímu rozhodnutí vstoupit do vlády (jak silná byla váha jejího názoru při tomto rozhodování) a jak se následně stavěla k jejímu vládnímu působení, jaké věci kritizovala, jaké naopak podporovala atd.

Třetí úroveň zahrnuje reakce řadových členů strany na politiku vedení v koalici. Objektem mého zájmu zde je prozkoumat, zda došlo k naplnění jejich představ, zda byla jejich případná kritika vyslyšena a nějakým způsobem reflektována, zda měla míra podpory vedení v průběhu volebního období nějaký vývoj atd.

Dále se zaměřuji na to, jak vnímalo vládní působení PDS její voličstvo. Zda převažovaly projevy spokojenosti či naopak kritické hlasy. Jedním z nejlepších „měřidel“ hodnocení politiky PDS v berlínském senátu ze strany voličů bude jistě porovnání výsledku zemských voleb z let 2001 a 2006.

Poslední úroveň je vliv vládní účasti berlínské PDS na její akceptaci u veřejnosti obecně, tedy i u osob, které ji nevolí. Pokouším se především na základě dotazů z provedených rozhovorů zjistit, zda alespoň u části populace ztratila strana punc ortodoxně protestní a antisystémové, či zda toto vnímání zůstalo v podstatě nezměněné.

Kromě zodpovězení základní výzkumné otázky, kterou jsem popsal výše, lze formulovat ještě několik dalších. První z nich by mohla znít: „Je zemský svaz PDS (Die Linke) v Berlíně něčím zvláště specifický, co ho odlišuje od ostatních odnoží spolkové strany?“ V rámci snahy o zodpovězení této otázky se budu snažit vyzdvihnout určité charakteristiky, ve kterých berlínská PDS vybočuje z průměru, a které mohly mít též vliv na její „životní cestu.“ Nicméně se pokusím upozornit též na fakta, která vliv těchto charakteristik na osud strany do značné míry relativizují, jelikož se sama o sobě jeví jako minimálně srovnatelně důležitá. Obecně se též budu snažit představit systém rozhodování v rámci zemského svazu Die Linke, uvést způsoby voleb jeho vedoucích orgánů atd., za pomoci čehož se pokusím charakterizovat organizaci strany a její fungování.

1.4 Struktura práce

Svou diplomovou práci jsem rozdělil na čtyři hlavní kapitoly a závěr. Jednotlivé kapitoly dále člením na podkapitoly ve dvou úrovních.

V této první části se soustředím na uvedení do problematiky a stanovení základních tezí, výzkumné otázky a metod, pomocí kterých budu zpracovávat vybrané téma. Uvádím též různé druhy zdrojů, se kterými jsem pracoval, a pokouším se o jejich kritický rozbor.

Ve druhé kapitole, která je úvodní částí stati, se nejdříve zabývám obecně politickou stranou PDS – Die Linke, jejím postavením v německém politickém spektru, pokouším se ji určitým způsobem charakterizovat a nastínit její dosavadní programový vývoj. V další podkapitole se již věnuji konkrétně berlínskému zemskému svazu strany. Popisuji jeho organizaci, strukturu členstva a voličstva, vazby na různé spolky a hnutí a dosavadní působení na berlínské politické scéně. Na konci druhé části se krátce zmiňuji o historicky první vládní účasti PDS na zemské úrovni ve spolkové zemi Meklenbursko-Přední Pomořansko.

Třetí kapitola se zabývá konkrétně 15. volebním obdobím Berlínské poslanecké sněmovny – tedy lety 2001-2006 – a působením PDS v berlínském senátu. Nejdříve se soustředím na okolnosti vzniku koalice PDS s SPD, výchozí podmínky nové vlády a základní obrysy její politiky. V další části se pak podrobněji věnuji zásadním událostem v resortech vedených senátory za PDS.

Čtvrtá kapitola je analytickým těžištěm mé práce. Pokouším se zde popsat politické důsledky vládní účasti PDS v Berlíně na různých úrovních. Nejdříve se soustředím na pohled SPD na koalici s PDS a na to, jak vzájemnou spolupráci hodnotila. V další části se pak zabývám přímo PDS. Snažím se uvést názory všech segmentů strany na působení v koalici a určitým způsobem shrnout hlavní body kritiky. Na konci kapitoly poukazuji na nejdůležitější důvody, které vedly k porážce berlínské Linkspartei.PDS v zemských volbách 2006 a pokouším se naznačit další perspektivu.

Následuje závěr, summary v angličtině, seznam použitých zdrojů a přílohy.

1.5 Rozbor a zhodnocení zdrojů

Při tvorbě mé diplomové práce jsem pracoval s několika typy zdrojů. Především šlo o odbornou literaturu, dále jsem pracoval se zdroji pramenného charakteru, s denním a týdenním tiskem a konečně jsem používal i zdroje elektronické.

Literatura zabývající se politickou stranou Die Linke (dříve PDS a Linkspartei.PDS) je dnes již poměrně obsáhlá. Lze ji rozdělit do tří základních skupin. Zprvce se jedná o publikace vydané organizacemi spřízněnými se stranou Die Linke. Druhou skupinu tvoří tituly z dílny politických odpůrců strany nebo autorů, kteří zkoumají rozpory mezi určitými cíli strany a principy německého Základního zákona. Aktivní je v této oblasti zejména s CDU spřízněná Nadace Konrada Adenauera (KAS). Poslední složkou je potom politicky nezávislá odborná (povětšinou politologická) literatura. Jsem si vědom, že o tomto rozdělení lze polemizovat, nicméně je podle mého názoru vhodné naznačit určitou strukturu na základě spřízněnosti autorů s určitými politickými názory.

1.5.1 Literatura spřízněná s Die Linke

První – logicky nejpočetnější – skupinu tedy tvoří knihy a studie od autorů, kteří jsou – ať ve větší či menší míře – se stranou spřízněni. Jde o různé tituly vydané pod hlavičkou se stranou spřízněné Nadace Rosy Luxemburgové či stranického berlínského nakladatelství Helle Panke, tituly autorsky spojené s PDS vydává i nakladatelství Dietz. Hlavní charakteristikou této skupiny je právě její obsáhlost – každá

politická strana se pochopitelně nejvíce zabývá sama sebou, má nejlepší přístup ke všem informacím a zdrojům a ve vlastním zájmu analyzuje své politické působení. Kvůli výrazné názorové diferenciaci v rámci PDS – Die Linke není tato skupina v žádném případě homogenní a autoři jednotlivých studií se často ve svých postojích k určité problematice odlišují. Nicméně je samozřejmé, že při čerpání ze zdrojů blízkým straně je předem potřeba počítat s možnou zaujatostí a informace se zvýšenou pozorností kriticky hodnotit.

Asi nejrelevantnějším a nejvíce publikujícím autorem v rámci této skupiny je Michael Brie. Tento diplomovaný filosof zastává v současné době pozici ředitele Institutu pro analýzu společnosti, který je jednou ze součástí Nadace Rosy Luxemburgové. V letech 1990-1994 působil jako profesor sociální filosofie na Humboldtově univerzitě v Berlíně.⁹ Brie je autorem mnoha odborných článků s tematikou politické filosofie a působení levicových stran na celém světě. Zároveň je vydavatelem nebo spoluvydavatelem několika sborníků zabývajících se PDS. Jedním z nejzajímavějších (i když již relativně starších) je sborník s názvem „Die PDS im Parteiensystem.“ Jedná se o soubor téměř dvaceti textů, které byly předneseny na vědecké konferenci pořádané Nadací Rosy Luxemburgové v prosinci 1999 s tématem určení a zachycení pozice „PDS ve stranickém systému Spolkové republiky Německo.“ Autorem hned prvního příspěvku, který byl pro mou práci přínosný, je právě Michael Brie. Zabývá se zde stanovováním strategie PDS na základě analýzy jejího působení v rovině společenských konfliktních linií a rovněž na základě charakterizování politické identity strany. Rozlišuje obecně čtyři scénáře vývoje pozice PDS v nových spolkových zemích. První scénář zachycuje situaci, kdy PDS vystupuje jako koaliční partner SPD, kdy primární rovina konkurence vede mezi koalicí PDS a SPD na straně jedné a CDU na straně druhé, což odpovídá případu Meklenburska - Předního Pomořanska a později i Berlína, o čemž se Brie pochopitelně ještě nemůže zmiňovat. V druhém scénáři dochází k vzájemně „vytlačovací“ stranické soutěži mezi PDS a SPD. To je podporováno především silnou CDU, která je s to spojením orientace na hospodářskou výkonnost se sociálním vyrovnáváním navázat důležitou část potenciálních voličů SPD a dlouhodobě není vyloučeno ani vytlačování PDS. Třetí scénář postihuje možnou koexistenci tří (ve východoněmeckém kontextu) velkých politických stran, z nichž SPD by mohla vytvářet

⁹ Podle časopisu *Spiegel* působil Brie v NDR též jako neoficiální spolupracovník (Inofizieller Mitarbeiter – IM) ministerstva státní bezpečnosti. Článek s těmito informacemi byl však v roce 2009 odvolán. Viz Wissenschaftler: „Startrampe für Spione.“ In: *Spiegel*, 28. 1. 1991; <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13489621.html> (10. 3. 2010).

koalice s CDU nebo s PDS. Čtvrtým scénářem je utváření společenství SPD a CDU proti PDS. Zajímavý pro mě byl též příspěvek Gero Neugebauera, který se věnuje otázce akceptace PDS v politické konkurenci v rámci nových spolkových zemí. Neugebauer si zde všímá případů CDU, SPD a PDS. Strategie CDU vůči PDS popisuje jako represivní a konfrontační, jako pokus o eliminaci. Uvnitř SPD rozeznává 3 postoje vůči PDS. První postoj chápe PDS jako legitimního konkurenta ve stranické soutěži. Na základě toho by měl být vztah s PDS normalizován a PDS by měla být integrována. Druhý postoj je konfrontační, požaduje popírání legitimacy PDS a opětné obsazování pozic, jež si pro sebe SPD nárokuje. Třetí postoj znamená, že vystupování SPD vůči PDS je funkcí výtek CDU vůči SPD týkajících se údajného či skutečného styku s PDS, přičemž rozhodování se má řídit dle situace. Strategický přístup SPD k PDS se přitom v jednotlivých nových spolkových zemích liší. Neugebauer dochází k závěru, že PDS měla dosud ve volbách z konfrontačních strategií vůči ní uplatňovaných prospěch. Vcelku lze říci, že tento svazek je poměrně vyvážený a většina autorů zde nezaujatě analyzuje postavení PDS v rámci německého stranického systému, což je dáno i tím, že řada z nich není se stranou nijak spojena (např. Gero Neugebauer je politolog působící na *Freie Universität* v Berlíně a příznivec SPD, Andrea Volkens působí v berlínském Vědeckém centru pro sociální výzkum atd.). Kritičtěji lze hodnotit o pět let novější sborník s názvem *Die Linkspartei: Ursprünge, Ziele, Erwartungen*, jehož autoři již v některých případech nezapřou spřízněnost s PDS.¹⁰

Přínosnou publikací pro shrnutí programového vývoje strany je kniha Horsta Dietzela *Kontinuität und Wandel: Die Programmatik der PDS von 1990 bis 2007*, ve které autor podrobně analyzuje jednotlivé programové dokumenty a specifikuje jejich zásadní prvky. Hlavními plasy této práce jsou relativní aktuálnost, přehlednost a ucelenost.

Co se týče tématu mé případové studie – tedy působení PDS ve vládní koalici ve spolkové zemi Berlín v letech 2002-2006 – tak i v rámci této obsáhlé literatury bylo poměrně obtížné nalézt díla, která se jím konkrétně zabývají. Existují poměrně obsáhlejší materiály shrnující a hodnotící první vládní účast PDS na zemské úrovni v Meklenbursku-Předním Pomořansku, což je dáno především faktem, že PDS zde začala spoluvládnout již o čtyři roky dříve než v Berlíně. Nejobsáhlejší publikace hodnotící převážně kriticky působení strany v této spolkové zemi nese název *Warum?*

¹⁰ Viz např. recenzi Haralda Bergsdorfa ve *Frankfurter Allgemeine Zeitung* z 22. 5. 2006.

Für Wen? Wohin? : 7 Jahre PDS Mecklenburg-Vorpommern in der Regierung a je dílem kolektivu autorů, z nichž někteří jsou představiteli radikálnějších stranických proudů, což je z jejich příspěvků někdy patrné. To platí i o krátké kapitole Carstena Schulze, která je věnována berlínskému případu.

Od roku 2006, kdy skončilo první vládní volební období PDS v Berlíně, uběhlo relativně dosti času, a tudíž fakt, že hodnocení tohoto účinkování v rámci Die Linke není do takové míry předmětem zájmu. Jedinou rozsáhlejší shrnující studií, která byla publikována, je dílo Rolfa Reißiga¹¹ s názvem *Mitregieren in Berlin: Die PDS auf dem Prüfstand*. Jde o téměř stostránkovou odbornou práci rozebírající podrobně účinkování PDS v berlínské koalici. Autor sice nezapře svou levicovou orientaci – v některých částech např. upozorňuje na potřebu „překonání neoliberalismu“ apod., nicméně většina studie je zaměřena na konkrétní popis práce PDS ve vládě, problémy, které s sebou nesla vládní účast ve vztahu ke stranické základně atd. Rozebírá zde i kritiku z různých stran a na závěr se snaží shrnout všechny důsledky a naznačit možná východiska pro další práci berlínské PDS (v roce 2006 již Linkspartei.PDS). Berlínskému případu se věnují i některé příspěvky ve sborníku s názvem *Die Linke in Regierungsverantwortung: Analysen, Erfahrungen, Kontroversen*. Jde o soubor asi 20 projevů, které zazněly na společensko-politickém fóru pořádaném Nadací Rosy Luxemburgové v únoru roku 2006. Jednotlivé příspěvky týkající se spoluvládnutí v Berlíně jsou však poměrně krátké a zabývají se jím většinou v z obecného pohledu nebo se naopak soustředí na jen na jednotlivé konkrétní záležitosti. Posledním titulem, který je v rámci této skupiny podle mého názoru vhodné zmínit je studie Cornelia Hildebrandtové¹² s názvem *Der schmale Grad linker Reformpolitik – der Fall Berlin*, která vyšla jako součást sborníku *Die Linke: Wohin verändert sie die Republik?* v roce 2007. Hildebrandtová se zde zabývá berlínským případem stručněji a v některých částech v teoretičtější rovině než Reißig, studie obsahuje i kapitolu popisující proces fúze PDS s WASG, který byl v Berlíně problematičtější než v kterékoliv jiné spolkové zemi.

¹¹ Profesor Reißig je levicový politolog a sociolog. Byl spoluautorem dokumentu s názvem „Střet ideologií a společná bezpečnost“, který byl sepsán roku 1987 a byl vypracován společnou pracovní skupinou východoněmecké Akademie společenských věd (na které působil Reißig) a západoněmecké s SPD spojené „Komise základních hodnot.“ Od března 1990 pracuje Reißig v soukromém Berlínsko-braniborském institutu pro sociální studia (Brandenburg-Berliner Institut für sozialwissenschaftliche Studien - BISS).

¹² Cornelia Hildebrandtová působí jako analytička v Institutu pro analýzu společnosti Nadace Rosy Luxemburgové.

1.5.2 Literatura kritická

Jak jsem již předeslal, druhou skupinu literatury o Die Linke tvoří tituly autorů, kteří stranu vidí v menší či větší míře jako extremistickou. Tito autoři poukazují především na fakt, že se strana stále ještě nedokázala jednoznačně vyrovnat se svou minulostí, dále potom na její určité požadavky obsažené i v oficiálním základním programu (např. co se týče změny systému) nebo na extrémistický charakter některých radikálnějších vnitrostranických uskupení, o jejichž míře vlivu na stranu jako celek se všeobecně diskutuje. Z mého hlediska je nepříznivý fakt, že neexistuje žádná obsáhlejší publikace, která by z tohoto pohledu hodnotila berlínský zemský svaz PDS (Die Linke) a jeho činnost v berlínském senátu. Autoři se tomuto tématu věnují nanejvýš okrajově.

Nejnovějším titulem, který lze zařadit do této skupiny, je kniha *Die Linke: Der smarte Extremismus einer deutschen Partei* od Eckharda Jesseho a Jürgena P. Langa z roku 2008. Jesse je profesorem na katedře politických systémů a institucí filosofické fakulty Technické univerzity v Chemnitzu, Lang, který v roce 2003 promoval právě na Jesseho katedře, působí v současné době v Mnichově jako rozhlasový publicista. Stěžejním cílem knihy je snaha autorů dokázat, proč vidí stranu jako extremistickou. Pro "chytrý extremismus," jaký podle nich Die Linke praktikuje, je charakteristická jistá víceznačnost. "Chytré extremistická strana" se chápe politických pojmů a předefinovává je, použitím banálních citátů a vágních hesel se snaží vyhýbat kritice. Jako příklad Jesse a Lang uvádějí zacházení PDS s pojmem "stalinismus," od kterého se strana distancuje a tvrdí, že usiluje o "nový socialismus." "Chytrost" vidí autoři i v tom, že se PDS (Die Linke) v mnohých ohledech již etablovala v německé politice, naučila se pohybovat v parlamentním systému a populisticky - avšak ne vulgárně - argumentovat, což ji odlišuje od extremistů z druhé strany politického spektra. Aby potvrdili své teze, nastiňují vývoj PDS od pádu Berlínské zdi do spojení s WASG, který podle nich v žádném případě nevedl k žádnému umírnění, nýbrž se strana naopak stala jistým rezervoárem pro různé levicové extremisty. Dále se Jesse a Lang věnují radikálním vnitrostranickým uskupením jako jsou např. "Komunistická platforma" či "Antikapitalistická levice" a popisují rozpory mezi reformisty a nostalgiky a mezi pragmatiky zastávajícími úřady a opozičními radikály ve straně. Celkově bych knihu zhodnotil jako přínosnou, jelikož představuje pohled tzv. z druhé strany barikády než literatura z první skupiny a upozorňuje na jistá fakta, která je třeba při hodnocení Die Linke zohlednit.

Druhou knihou, o které bych se chtěl zmínit je dílo Violy Neu z roku 2004 s názvem *Das Janusgesicht der PDS: Wähler & Partei zwischen Demokratie & Extremismus*. Viola Neu působí jako koordinátorka výzkumu politických stran a voleb v Nadaci Konrada Adenauera. Podobně jako Jesse a Lang se ve své knize zabývá vývojem strany, jejími jednotlivými volebními výsledky apod. V daleko větší míře se však soustředí na její voličstvo a analýzu jeho chování. Autorka dochází ke zjištění, že politické pozice PDS se většinou nacházejí mimo prostor, který vymezuje Ústava, nicméně správností použití přívlastku "extremistická" si není jista. Zajímavá je forma autorčina zkoumání extremismu, když srovnává navzájem jeho pravicové a levicové projevy.

V podobném duchu jako kniha Jesseho a Langa je koncipováno i Langovo o pět let starší samostatné dílo *Ist die PDS eine demokratische Partei?*, ve kterém autor analyzuje dva hlavní proudy v PDS – reformisty a ortodoxní straníky. Tato práce je založena především na bohatém pramenném výzkumu.

Kromě zmíněných děl se Die Linke věnuje relativně velké množství brožur vycházejících pod hlavičkou Nadace Konrada Adenauera. Jednotlivé brožury bývají zpravidla zaměřené na rozbor nějakého konkrétního aspektu politiky strany. V mém případě byl relevantní např. sešit rozebírající koaliční politiku Die Linke od autorů Manfreda Wilkeho a a Udo Barona.

1.5.3 Obecně politologická literatura

Narozdíl od „normativně orientovaných“ titulů ze druhé skupiny, které poukazují především na problematický vztah Die Linke (PDS) k demokratickému ústavnímu státu, se v rámci poslední skupiny literatury jedná převážně o politologicko-sociologické analýzy, které stranu často staví do blízkosti sociální demokracie. V takovém duchu je koncipována i jedna z nejnovějších knih zabývajících se Linkspartei z dílny göttingenské „pracovní skupiny pro výzkum politických stran“ okolo Franze Waltera. Název knihy *Die Linkspartei. Zeitgemäße Idee oder Bündnis ohne Zukunft?* sice vzbuzuje dojem, že se jedná o jakési celkové představení z PDS vzniklé nové strany s názvem „Linkspartei,“ nicméně většina kapitol se věnuje spolupráci PDS s WASG a první fázi jejich slučovacího procesu. Kniha sice vyšla v roce 2007, kdy byla

fúze PDS a WASG již dokončena, závěrečné fáze tohoto postupného spojování z let 2006 a 2007 však již dílo nereflektuje.

V příspěvku, jehož autory jsou Oliver Nachtwey a Tim Spier, se dočteme, že levicové spojenectví PDS a WASG se již před úplnou fúzí „vyvinulo v politickou sílu, která převzala klasickou pozici SPD ve stranickém spektru.“ Toto není podle nich způsobeno změnou chování levicových voličů, nýbrž příklonem SPD k „liberálnímu hospodářskému paradigmatu.“ A právě v tomto posunu vidí autoři hlavní příčinu úspěchu PDS a WASG ve volbách do *Bundestagu* v roce 2005. Michael Koß se ve svém příspěvku snaží zjistit, jak silný byl vliv komunistů v PDS, nedochází však k jednoznačnému závěru. Dále ve své stati zdůrazňuje vnitřní roztržičnost strany, která se odráží ve způsobu, jakým je Linkspartei vnímána veřejností. Důsledky této roztržičnosti jsou podle Koße např. neúspěch strany na západě Německa nebo zdánlivý rozpor snahy Linkspartei být společensko-systémovou opozicí a současně alternativní reformní silou. Zajímavá je studie Tima Spiera a Clemense Wirriese, ve které porovnávají čtyři západoevropské levicové politické strany.

Celkově lze říci, že se jedná o zajímavou a přínosnou publikaci, jejíž autoři se snaží objektivně popsat vznikající nové politické uskupení. Za nejzávažnější nedostatek považují fakt, že kniha nebyla vydána o nějaký čas později, aby mohl být brán v potaz konečný výsledek sloučení PDS a WASG – tedy Die Linke.

Další převážně politologicky zaměřenou publikací je kniha Dana Hougha s názvem *The Rise and Fall of the PDS in Eastern Germany*. Dan Hough působil mezi lety 1997 a 2002 na Institutu německých studií na University of Birmingham, dnes je *readerem*¹³ na University of Sussex. Patří mezi nejvýznamnější zahraniční odborníky zabývající se PDS a Die Linke. Fakt, že je cizincem, mu dává jedinečnou možnost být jakýmsi „nezúčastněným pozorovatelem.“ Jeho kniha z roku 2002 je strukturovanou analýzou PDS, založenou na studiu mnoha dokumentů i rozhovorech s jejími představiteli. V prvních třech kapitolách Hough nejdříve shrnuje vývoj strany v 90. letech, posléze zkoumá různé přístupy ve vědecké a politologické diskusi ohledně PDS a nakonec popisuje rámec pro analýzu PDS jako regionální strany ve východním Německu. Tyto první tři kapitoly jsou jádrem celé knihy, v dalších třech pak rozvíjí autor svoji teorii, proč je PDS regionální stranou a jaké jsou projevy tohoto faktu.

¹³ *Reader* je britský akademický titul, z českého pohledu jej lze popsat jako pozici mezi docentem a profesorem v akademické hierarchii.

Novější a z hlediska mé diplomové práce vhodněji zaměřenou prací je kniha *The Left Party in contemporary German Politics*. Jejími autory jsou kromě Dana Hougha ještě Michael Koß, který vystudoval Humboldtovu univerzitu v Berlíně a v rámci výzkumného projektu posléze na University of Sussex spolupracoval právě s Houghem a Jonathan Olsen, mimořádný profesor politické vědy na University of Wisconsin-Parkside ve Spojených státech. Hlavním cílem knihy je podle autorů vysvětlit původ strany, zjistit, co způsobilo její odbornou veřejností zřídka předpokládaný úspěch především ve volbách do *Bundestagu* v roce 2005 (ale i dalších) a naznačit její možný budoucí programový, strategický a volební (popř. voličský) vývoj. Kniha je rozdělena do osmi kapitol. V prvních třech se autoři opět zabývají obecnou charakteristikou strany, zkoumají její programatiku, strategii a vztahy s ostatními politickými stranami. Velmi zajímavá z mého hlediska je potom čtvrtá kapitola, ve které je porovnáván postupný vývoj PDS, co se týče vnitřních vztahů ve straně, volebních úspěchů, akceptace u veřejnosti, schopnosti vytvářet koalice s jinými stranami atd. s vývojem politické strany Zelených. Je zde naznačeno několik paralel, na základě kterých lze podle autorů možná částečně předvídat i budoucí vývoj Die Linke. Další dvě kapitoly zkoumají konkrétně dva případy vládní účasti PDS jako slabšího koaličního partnera na zemské úrovni v Meklenbursku-Předním Pomořansku a Berlíně. Především kapitola o Berlíně byla pro mou práci velmi přínosná, jelikož je zde v přiměřeně koncentrované formě shrnuto působení zemského svazu PDS v berlínském senátu a především zdůrazněna jeho specifika v porovnání s ostatními zemskými svazy či stranou na spolkové úrovni. Sedmá kapitola se potom věnuje působení strany v opozici a osmá popisuje transformaci PDS a WASG v novou Die Linke. Následuje pak závěrečné shrnutí v deváté kapitole. Největší teoretický přínos práce bych viděl zaprvé v komparativní analýze transformace Zelených ze strany, která se nacházela v 80. letech na okraji zájmu ostatních politických aktérů, ve stranu, jež mohla v roce 1998 vstoupit společně s SPD do spolkové vlády, za druhé v aplikaci teorie Kaareho Strøma o taktických možnostech strany soustředit se primárně na vlastní politiku (program), získání exekutivních úřadů nebo maximum voličských hlasů (policy-seeking, office-seeking, vote-seeking)¹⁴ a konečně ve zkoumání vztahu mezi strategiemi celonárodní a regionální strany.

¹⁴ Viz např. STRØM, Kaare; MÜLLER, Wolfgang C. *Political Parties and Hard Choices*. In: STRØM, Kaare; MÜLLER, Wolfgang C. (eds.), *Policy, office, or votes? : how political parties in Western Europe make hard decisions*, Cambridge : Cambridge University Press, 1999, s. 1-35.

Zajímavou a co se týče tématu relativně ojedinělou prací je kniha Cariny Schnirchové *Die PDS als Kommunalpartei. Ein ost- westdeutscher Vergleich*. Autorka se ve svém díle¹⁵ pokouší analyzovat důvody rozdílného postavení PDS na komunální úrovni ve starých a nových spolkových zemích na základě komunálních volebních programů, iniciativ v komunální politice, standardizovaných dotazníků rozeslaných funkcionářům PDS v jednotlivých komunách a rozhovorů s experty. Téma práce sice neodpovídá přímo mým požadavkům, avšak součástí knihy je též relativně rozsáhlý obecný teoretický úvod, který je i při soustředění se na působení strany na zemské úrovni inspirativní, jelikož dobře celé téma PDS shrnuje a odkazuje na mnoho relevantních titulů.

Poslední publikace, kterou bych chtěl v rámci této skupiny zmínit, nese název *Parteien in Berlin*. Jejími vydavateli jsou Christian Junge a Jakob Lempp¹⁶ a vyšla roku 2008. Pro mou práci byla velmi přínosná jako příručka pro srovnání organizace a fungování berlínské PDS se zemskými svazy ostatních stran. Po úvodu, ve kterém je načrtnuta historie spolkové země Berlín a dosti nedostatečně popsán její politický systém, následují jednotlivé kapitoly zabývající se vždy berlínskou odnoží jedné z politických stran. Příspěvek o PDS – Die Linke je dílem Rolanda Schirmera. Jde o relativně stručné představení vývoje strany, jejích stěžejních osobností, společenského zakotvení a vůbec postavení v obou částech města a vazeb na různé politické i nepolitické spolky a sdružení. Autor se lehce dotýká i vládního působení strany, když popisuje jeho hlavní akcenty.

1.5.4 Zdroje pramenného charakteru

Odborná literatura pochopitelně nebyla jediným zdrojem, ze kterého jsem čerpal. Kromě odborných článků publikovaných např. v časopisech *German Politics and Society* (dostupný např. v databázi EBSCO) nebo *Zeitschrift für Parlamentsfragen* a rozhovorů s představiteli Die Linke a odborníky, o kterých již bylo pojednáno

¹⁵ Kniha je zároveň disertační prací Schnirchové, kterou obhájila v roce 2008 na Univerzitě Martina Luthera v Halle a Wittenbergu. Dnes autorka působí v Nadaci Bertelsmann (Bertelsmann-Stiftung).

¹⁶ Christian Junge vystudoval sociologii a politickou vědu na univerzitách v Marburgu, Manchesteru a Kostnici, Jakob Lempp filosofii, politickou a komunikační vědu na Technické univerzitě v Drážďanech. Autor kapitoly o Die Linke Roland Schirmer působil do roku 2009 jako vědecký spolupracovník též na Technické univerzitě v Drážďanech.

v předchozí části, jsem též využíval pramenných zdrojů. Především se jednalo o stranické dokumenty PDS.

Jako první bych jmenoval základní programy PDS z let 1993 a 2003 a především pak program k předčasným volbám do Berlínské poslanecké sněmovny v roce 2001 nesoucí název *Miteinander für Berlin*.

Důležitým dokumentem pro mou práci byla vnitrostranicky zaměřená studie vypracovaná dvěma představiteli vedení berlínského zemského svazu PDS Carolou Freundlovou a Haraldem Wolfem *Vor der Kür kommt die Pflicht* z ledna 2001. Téma této studie je vymezeno jako „politické úkoly frakce PDS do roku 2004.“ Jde v podstatě o pragmatickou analýzu tehdejší situace na berlínské politické scéně, v rámci které je naznačeno, jak by měla PDS jednat a jsou stanoveny její základní cíle. Mluví se zde i o možnostech spolupráce s SPD a jejích úskalích. Zajímavé je, že dokument byl zformulován ještě v době, kdy se nepočítalo s pádem senátu velké koalice, ke kterému došlo o půlrok později. Autoři si tudíž neuvědomovali, že se PDS naskytne možnost vstupu do vlády tak brzy.

Dále jsem měl možnost nahlédnout do dvou dokumentů, které bilancují dosažené výsledky berlínské PDS po uběhnutí poloviny volebního období. První z nich s názvem *In der Mitte, nicht über den Berg* vyšel pod hlavičkou předsednictva berlínského zemského svazu, druhý, nazvaný *926 x für Berlin. Zwischen Altlast und Zukunft* potom vydala berlínská poslanecká frakce PDS. Existuje i rozsáhlejší bilance vydaná na konci volebního období v roce 2006, ve které jednotliví aktéři píšou o událostech a změnách v oblastech svého působení. Všechny tyto dokumenty je pochopitelně nutné hodnotit kritickým okem, jelikož autoři se snaží uvést výsledky svého snažení v dobrém světle. Nicméně některé příspěvky jsou vůči činnosti vlády až překvapivě kritické.

Co se týče hodnocení obecného charakteru strany Die Linke na začátku mé práce, jako zdroj jsem využíval i výroční zprávy německého Úřadu pro ochranu ústavy (Verfassungsschutz) o politickém extremismu ve Spolkové republice.¹⁷

1.5.5 Periodický tisk

¹⁷ Tyto zprávy vydávané každoročně spolkovým ministerstvem vnitra se nazývají *Extremismus in Deutschland* a vycházejí v tištěné i v elektronické verzi.

Pro ověření některých údajů či jako zdroj informací z rozhovorů s konkrétními aktéry činnými na berlínské politické scéně jsem využíval i denní a týdenní tisk. Konkrétní informace o vládní politice koalice SPD a PDS v období 2001-2006 v Berlíně se ve většině periodik vyskytují jen zřídka, pracoval jsem zvláště s magazínem *Der Spiegel*, v omezené míře např. i s *Die Welt*. Největší množství informací bylo z logických důvodů k nalezení v regionálním deníku *Berliner Zeitung*, jehož výhodou je též online dostupný archiv. V online archivu je na oficiálních webových stránkách Die Linke přístupný též stranický měsíčník *Disput*.

1.5.6 Elektronické zdroje

Především kvůli čerpání statistických údajů a jiných dat jsem pracoval i s elektronickými zdroji. Nejvíce informací týkajících se spolkové země Berlín je dostupných na jejích oficiálních webových stránkách www.berlin.de. Na této adrese lze najít data z téměř všech oblastí a mimo jiné i roční či čtvrtletní hodnotící zprávy jednotlivých zemských úřadů a resortů. Dále jsem pracoval i s údaji nejvýznamnější německé organizace zabývající se statistikou – Spolkového statistického úřadu (Statistisches Bundesamt)¹⁸ a detailní informace o volebních výsledcích jsem hledal na stránkách Úřadů předsedy spolkové a berlínské zemské volební komise www.bundeswahlleiter.de a www.wahlen-berlin.de. Především při sledování vývoje nezaměstnanosti v Berlíně jsem používal data největší odborové organizace ve Spolkové republice – Německého odborového svazu (Deutsche Gewerkschaftsbund – DGB), dostupné na jeho webových stránkách www.dgb.de.

2. PDS – Die Linke

V následující kapitole se pokusím nejdříve popsat postavení celospolkové strany PDS - Die Linke v rámci německého stranického spektra, určit její hlavní charakteristiky a stručně nastínit její programový vývoj od roku 1990 do současnosti. V další podkapitole potom určím specifika zemského svazu v Berlíně, který je

¹⁸ Webové adresa Spolkového statistického úřadu je www.destatis.de.

předmětem mé případové studie. Nakonec bude podle mého názoru vhodné krátce se zmínit o působení PDS ve vládní koalici ve spolkové zemi Meklenbursko-Přední Pomořansko, která jakožto první vládní účast strany byla do určité - avšak jak bude dále popsáno, jen velmi limitované - míry vzorem pro berlínské kolegy.

2.1 PDS – Die Linke na spolkové úrovni

2.1.1 PDS – Die Linke v německém stranickém spektru

V následující části budu charakterizovat postavení PDS (Die Linke) v německém stranickém spektru. Jelikož se ve své práci zabývám převážně obdobím 2001-2006, budu se držet spíše označení strany jako PDS, nicméně se budu snažit naznačit i nejnovější trendy a zde pak použiji aktuální jméno strany. Podobně budu postupovat i v další podkapitole.

Obecně lze říci, že se PDS nachází v rámci stranického spektra poměrně daleko od ostatních v *Bundestagu* zastoupených stran. Zatímco Zelení, SPD a CDU se dnes od sebe liší především v tendencích k liberální či autoritární politice, je pozice PDS určována ještě starou socioekonomickou konfliktní osou.¹⁹

Socioekonomická konfliktní osa popisuje vztah mezi hospodářstvím a státem. PDS a FDP tvoří její póly, přičemž Die Linke chce korigovat nerovné rozdělování způsobené trhem prostřednictvím politických zásahů. Podle představ FDP má naopak stát zasahovat co možná nejméně.

Pozici PDS lze dále vysvětlit v rámci východo-západní dimenze: „PDS je zde (v nových spolkových zemích – pozn. aut.) levicová lidová strana, která má zároveň silnou oporu v obyvatelstvu a je podporována těmi, kdo si přejí emancipativní a solidární přeměnu společnosti“²⁰ Podle průzkumů též obyvatelé nových spolkových zemí považují PDS za stranu, která v největší míře hájí jejich zájmy.²¹

PDS tak v německém stranickém systému zaujímá zvláštní místo. Její hlavní problémy jsou struktura členstva (velmi vysoký věkový průměr), dále jistá „zatíženost“

¹⁹ NEUGEBAUER, Gero; STÖSS, Richard, *Die PDS : Geschichte, Organisation, Wähler, Konkurrenten*. Opladen : Leske und Budrich, 1996, s. 275.

²⁰ BRIE, Michael (Hrsg.). *Die Linkspartei. Ursprünge, Ziele, Erwartungen*. Berlin : Dietz, 2005, s. 18.

²¹ Tamtéž, s. 17.

na východ, rozdíl mezi jednotlivými proudy ve straně a chybějící zakotvení ve starých spolkových zemích. PDS byla nucena po změně systému vybudovat si znovu společenské vazby. Za problematičtější lze označit i vnímání strany velkou částí společnosti jako populistické, protestní či levicově-extremistické.

Michael Brie popisuje postavení strany následovně: „PDS je výrazem protikladu východu a západu a rozporu mezi socialismem a kapitalismem.“²² V minulosti PDS výrazně profitovala z vytváření vnitroněmeckého konfliktu typu centrum-periferie.²³ Strana při tomto procesu regionalizace díky své silné angažovanosti na východě výrazně spolupůsobila.²⁴

Po vytvoření koalice mezi SPD a zelenými na spolkové úrovni a jejich posunu směrem do politického středu se PDS pokusila zaplnit vzniklou mezeru (tzv. vakuová teze).²⁵ Problémy konkurentů tak využila PDS ke tvorbě vlastního profilu. V základním programu strany z roku 2003 byly formulovány hlavní politické postuláty. Jde například souhlas s vojenskými zásahy směřujícími k zachování míru pod patronátem OSN, uznání podnikatelské činnosti jako předpokladu pro inovace nebo akceptace Charty OSN. Hovoří se zde i o možnosti účasti na vládě: „Proto bojujeme o vliv v parlamentu a při odpovídajícím poměru sil jsme připraveni nominovat zástupce naší strany do vládních úřadů.“²⁶

Od znovusjednocení Německa trvá trend směřování k vytvoření tzv. fluidního systému pěti stran. „Přívlastek „fluidní“ při označení aktuálního stranického systému se vztahuje na otevřenou soutěž mezi stranami, která je v kontrastu k dřívějším strnulým strukturám.“²⁷

²² NEUGEBAUER, Gero; STÖSS, Richard, *Die PDS : Geschichte, Organisation, Wähler, Konkurrenten*. Opladen : Leske und Budrich, 1996, s. 22.

²³ NIEDERMAYER, Oskar. *Die Entwicklung des deutschen Parteiensystems bis nach der Bundestagswahl 2002*. In: NIEDERMAYER, Oskar (Hrsg.). *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2002*. Opladen : Leske und Budrich, 2003, s. 28.

²⁴ KOß, Michael. *Lose verkoppelte Anarchie: Die Linkspartei im deutschen Föderalismus*. In: BRIE, Michael; HILDEBRANDT, Cornelia (Hrsg.). *Parteien und Bewegungen. Die Linke im Aufbruch*. Berlin : Dietz, 2006, s. 111.

²⁵ Viz např. NEUGEBAUER, Gero; STÖSS, Richard. *Die PDS in Not*. In: NIEDERMAYER, Oskar (Hrsg.). *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2002*. Opladen : Leske und Budrich, 2003, s. 128; srov. i NACHTWEY, Oliver; SPIER, Tim. *Günstige Gelegenheit: Die sozialen und politischen Entstehungshintergründe der Linkspartei*. In: SPIER, Tim et al. (Hrsg.). *Die Linkspartei. Zeitgemäße Idee oder Bündnis ohne Zukunft?* VS Verlag : Wiesbaden, 2007, s. 13-69.

²⁶ Základní program PDS z roku 2003, I.2. Program dostupný např. v archivu na oficiálních webových stránkách Die Linke na <http://archiv2007.sozialisten.de/partei/dokumente/programm/index.htm> (11. 5. 2010)

²⁷ NIEDERMAYER, Oskar. *Die Veränderungen des deutschen Parteiensystems*. In: BRIE, Michael; HILDEBRANDT, Cornelia (Hrsg.). *Parteien und Bewegungen. Die Linke im Aufbruch*. Berlin : Dietz, 2006, s. 103.

Volby do *Bundestagu* v roce 2005 potvrdily, že se nová forma stranického systému skutečně prosadila, když Linkspartei.PDS dosáhla takového výsledku, že mohla vytvořit v dolní komoře parlamentu narozdíl od minulého volebního období vlastní frakci. Tento trend se ještě zvýraznil ve volbách v roce 2009.²⁸

Obecně je dnes německý stranický systém daleko méně polarizovaný, jediná PDS (Die Linke) je od ostatních stran výrazněji vzdálena. I téměř 20 let po znovusjednocení se stranický systém v Německu dělí na dvě části, i když zvláště při posledních volbách se prokázal trend sbližování. Zatímco ve starých spolkových zemích hrála dříve PDS jen marginální roli a dnes po sloučení s WASG a vytvoření Die Linke se zde její výsledky pohybují nad hranicí 8 %, tak v nových spolkových zemích je druhou nejúspěšnější stranou.²⁹

2.1.2 Charakteristika strany

V literatuře bývá PDS označována za stranu regionální, zájmovou, lidovou, protestní či závislou na prostředí. Které označení se však hodí nejlépe?

Zařadit stranu není jednoduché. Každá z výše uvedených definic je v určitém ohledu výstižná. PDS reprezentuje relevantní části společnosti ve východních spolkových zemích co se týče zastupování jejich zájmů a reprezentace politické a hodnotové orientace, tím pádem získává charakter východoněmecké lidové strany. Na základě faktu, že zastupuje specifické východoněmecké zájmy, je regionální stranou. Hodí se i označení strana závislá na prostředí (Milieupartei), jelikož PDS

²⁸ Nutno poznamenat, že i ostatní „malé“ strany (Zelení, FDP) při těchto volbách posílily, a to na úkor obou největších stran, především pak SPD. Viz např. výsledky voleb do *Bundestagu* 2009 na webových stránkách Úřadu předsedy spolkové volební komise, dostupné na: http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/BTW_BUND_09/ergebnisse/bundesergebnisse/index.html (20. 4. 2010)

²⁹ Jediné dvě spolkové země, kde Die Linke ve volbách do *Bundestagu* v roce 2009 získala méně než 8 %, byly Bavorsko (6,5 %) a Badensko-Württembersko (7,2 %). V nových spolkových zemích (včetně Berlína) byla Linkspartei na druhém místě za CDU, která ji porazila o necelých 300 000 hlasů. Viz výsledky voleb do *Bundestagu* 2009 podle zemí na webových stránkách Úřadu předsedy spolkové volební komise, dostupné na: http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/BTW_BUND_09/ergebnisse/landesergebnisse/index.html (20. 4. 2010)

V rámci nových spolkových zemí byla Linkspartei.PDS druhou nejúspěšnější stranou i při volbách do *Bundestagu* 2005, tehdy ovšem za SPD. Viz např. SCHNIRCH, Carina, *Die PDS als Kommunalpartei, ein ost- westdeutscher Vergleich*, Marburg an der Lahn : Tectum-Verlag, 2008, s. 66

„nejvýznačněji představuje, spojuje a artikuluje pocity odcizení, bezmoci a nespravedlnosti, které má východoněmecké obyvatelstvo ve spojeném Německu.“³⁰

Dále vykazuje PDS znaky protestní strany s populistickými rysy. Protestní strany jsou takové, které artikulují nespokojenost se stavem, vývojem a zavedenými normami ve státě a společnosti. Tato nespokojenost je výsledkem odporu k politickým představitelům nebo k „pravidlům hry“ ve státě, kde nejvýznamnější roli hrají politické strany.³¹

V případě populistických stran lze rozlišovat mezi populismem levicovým a pravicovým. V určitých tématech, jako jsou například odpor k „establishmentu“ nebo sociální protest, se překrývají, avšak liší se ve způsobu, jak s nimi ideologicky „zacházejí.“ Obecnými znaky populismu jsou existence určité charismatické vůdčí osobnosti, silná kritika ostatních stran a zdůrazňování protikladu mezi vládnoucími a občany. „Mezi charakteristické znaky populistické politiky patří silné urážky vůči politice etablovaných stran.“³²

Dalšími znaky jsou požadavky silného státu nebo „očištění“ domácího pracovního trhu od cizinců. Kromě toho využívají populistické strany často aktuální diskusi o reformě sociálního státu.

Částečně tyto znaky PDS vystihují. Obzvláště posledně jmenované téma týkající se změn sociálního státu. Obecně vznášejí „levicoví populisté nárok zastupovat velmi široký okruh lidí. Ten se skládá z pracujících, důchodců současně ze všech osob znevýhodněných novými reformami. (...) Zákonodárce je ztělesňován jako technokrat bez duše, který postrádá jakýkoliv smysl pro spravedlnost.“³³ Tematizace a vypořádávání se s problémy sociálně znevýhodněných je základní složkou programu PDS. I na zemské a komunální úrovni tematizuje strana ve velké míře zrovnoprávnění znevýhodněných. PDS zastupuje svými požadavky „malého člověka,“ kterého etablované strany vůbec neberou v potaz.³⁴

Na zemské úrovni a ještě ve větší míře v komunálních zastupitelských orgánech nepřináší čistě populistické jednání velké úspěchy, neboť občané vnímají

³⁰ POLLACH, Günther; WISCHERMANN, Jörg; ZEUNER, Bodo. *Ein nachhaltig anderes Parteiensystem : Profile und Beziehungen von Parteien in ostdeutschen Kommunen*. Opladen : Leske und Budrich, 2000, s. 103

³¹ HOLTSMANN, Everhard (Hrsg.). *Politik-Lexikon*. München : Oldenbourg, 2000, s. 562

³² HOLTSMANN, Everhard; KRAPPIDEL, Adrienne; REHSE, Sebastian. *Die Droge Populismus : zur Kritik des politischen Vorurteils*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006, s. 91

³³ tamtéž, s. 133

³⁴ SCHNIRCH, Carina. *Die PDS als Kommunalpartei, ein ost- westdeutscher Vergleich*. Marburg an der Lahn : Tectum-Verlag, 2008, s. 67

lokální úroveň spíše jako věcně orientovanou. To potvrzuje i bývalý spolkový poslanec za Linkspartei.PDS Bodo Ramelow: „Vojenské zásahy v zahraničí namísto diplomacie (...) nelze tolerovat. To ale na zemské úrovni nehraje vůbec žádnou roli. V zemské vládě jde o regionální, kulturní a vzdělávací politiku.“³⁵ Na komunální úrovni je ve východních spolkových zemích PDS zastoupena již po dlouhou dobu a pro relativně široký okruh voličů představuje skutečnou a volitelnou alternativu. Na západě až na výjimky³⁶ takovou pozici ani na lokální úrovni v současné době nemá, i když výsledky v zemských volbách se jí zde významně vylepšily. Podle Michaela Brie zde musí strana překonat „past protestu,“ tj. „kromě artikulace sociálních zlořádů musí být PDS schopná předkládat reálné alternativy a získat (...) pro jejich prosazení spojence. Jakákoliv jiná cesta povede k vytvoření sekty a zániku projektu s názvem PDS.“³⁷

2.1.3 Programový vývoj

Programová diskuse v PDS je už od jejího vzniku ovlivněna vnitrostranickými spory mezi jednotlivými proudy a uskupeními.³⁸ Spojujícím prvkem je snaha o směřování k „demokratickému socialismu.“ Tento pojem je dosti vágně definován jako „společnost, jejíž rozvoj přináší mír, absenci násilí a sociální spravedlnost, odstraňuje vykořisťování lidí a drancování přírody, jejími charakteristickými znaky jsou rozhodný antirasismus, sociální a kulturní rovnost národů, pohlaví a všech lidí bez ohledu na jejich sexuální orientaci, rovněž zajišťuje demokratické sebeurčení, reálnou rovnost příležitostí pro postižené a vysokou kvalitu života pro všechny a je založena na humánně organizovaném, na obecné blaho zaměřeném, k životnímu prostředí šetrném a přírodní zdroje chránícím hospodářství.“³⁹

³⁵ Rozhovor s Bodo Ramelowem z 15. 6. 2009.

³⁶ Po sloučení s WASG posílila významně pozice strany např. v Sársku.

³⁷ BRIE, Michael. *Die PDS – Strategiebildung im Spannungsfeld von gesellschaftlichen Konfliktlinien und politischer Identität*. In: BRIE, Michael; WODERICH, Rudolf (Hrsg.). *Die PDS im Parteiensystem*. Berlin : Dietz, 2000, s. 49

³⁸ Jedním z nejzásadnějších sporů je rozepře mezi reformisty a ortodoxními marxisty, jak zacházet s minulostí spjatou s NDR.

³⁹ Takto byl definován demokratický socialismus v preambuli statutu PDS. Viz např. SCHNIRCH, Carina *Die PDS als Kommunalpartei, ein ost- westdeutscher Vergleich*. Marburg an der Lahn : Tectum-Verlag, 2008, s. 86. Podobnou definici formuluje i Oskar Lafontaine v jednom ze svých příspěvků do stranického měsíčníku Disput - Lafontaine, Oskar. *Freiheit durch Sozialismus: Die Linke und die Systemfrage*. In: *Disput*, August 2007; <http://die-linke.de/politik/disput/archiv/detail/archiv/2007/august/kategorie/disput/zurueck/archiv-1/artikel/freiheit-durch-sozialismus/> (30. 4. 2010)

První program PDS byl sestaven narychlo již v roce 1990. Jeho základními charakteristikami jsou odkazy na systém NDR a odmítání SRN. Vedle socialistických tradic z dob SED do něj byly převzaty i některé prvky z programu SPD z roku 1989.⁴⁰

V roce 1993 byl z celkem čtyř návrhů vypracován nový základní program PDS. Obsahoval nároky strany stát se vůdčí silou celé německé levice. NDR je zde popsána jako pokus o socialismus, se kterým jsou spjaty jak „cenné výsledky a zkušenosti v boji o sociální spravedlnost,“ tak i „chyby, bloudění, opomenutí a dokonce i zločiny.“⁴¹ Jednoznačné stanovisko k NDR však v programu obsaženo není. PDS je zde charakterizována jako obhájce východoněmeckých zájmů, naopak potenciálním voličům ze starých spolkových zemí nabízí perspektivu socialismu. Lze říci, že i tento program byl v podstatě směsí představ různých proudů v rámci strany.

Další důležitou událostí z hlediska programatiky PDS byl Ingolstadtský manifest z roku 1994. V rámci tohoto manifestu Gregor Gysi požadoval mj. třetí hlas pro voliče při volbách do zemských sněmů, případně i do *Bundestagu*⁴² a větší míru spolurozhodování občanů o některých záležitostech. Hlavním bodem potom bylo odstranění nezaměstnanosti a spravedlivé přerozdělování.⁴³

Po volbách do *Bundestagu* v roce 1994 reagovalo spolkové předsednictvo na bouřlivé vnitrostranické programové diskuse sepsáním dokumentu s názvem „10 tezí o dalším směřování PDS,“ který měl vyřešit neslučitelnost programu s politickou praxí. Dále formulovali Lothar Bisky, Gregor Gysi a Hans Modrow tzv. Pětibodový dokument, který byl schválen na 4. stranickém sjezdu v roce 1994. Tento dokument nabízel všem uskupením a proudům v rámci strany možnost sebeurčení. Byly zde obsaženy všeobecné formulace o socialistickém a opozičním charakteru PDS, pluralismu v PDS, o vztahu PDS ke její minulosti, vztahu k historii NDR, a vztahu PDS k SPD a Zeleným.⁴⁴ Přes všechny tyto snahy se však významné rozepře ve straně překonat nepodařilo.

⁴⁰ NEUGEBAUER, Gero; STÖSS, Richard, *Die PDS : Geschichte, Organisation, Wähler, Konkurrenten*. Opladen : Leske und Budrich, 1996, s. 73

⁴¹ DIETZEL, Horst. *Kontinuität und Wandel: Die Programmatik der PDS von 1990 bis 2007*. Berlin : Helle Panke, 2007, s. 17

⁴² V německém volebním systému má každý volič dva hlasy, jeden dává konkrétní osobě v jednomandátových volebních obvodech, druhý potom kandidátní listině určité politické strany. Tento navrhovaný třetí hlas měli mít voliči možnost dát nějaké nestátní organizaci. V závislosti na volebním výsledku mělo být potom mezi tyto organizace rozděleno 5 % rozpočtových prostředků.

⁴³ NEUGEBAUER, Gero; STÖSS, Richard, *Die PDS : Geschichte, Organisation, Wähler, Konkurrenten*. Opladen : Leske und Budrich, 1996, s. 96

⁴⁴ DIETZEL, Horst. *Kontinuität und Wandel: Die Programmatik der PDS von 1990 bis 2007*. Berlin : Helle Panke, 2007, s. 26-29

K vyhlášení nového základní program došlo až po téměř deseti letech, v roce 2003 na stranickém sjezdu Chemnitzu. Jeho schválení předcházela diskuse o více než 500 pozměňovacích návrzích. Došlo částečně k prosazení představ reformistů o aktivnější roli strany v politice na úkor trvalé ideologické debaty tradicionalistů. Jako základní cíl zde byl deklarován socialismus a trvalé překonání kapitalismu. Mimoto je zde formulováno ve větší míře než v programu z roku 1993 vypořádání se se zločiny socialismu⁴⁵ a dále příklon k tržnímu hospodářství, když zde PDS uznává, že "podnikatelská činnost a orientace na zisk jsou důležitými předpoklady pro inovace a produktivitu."⁴⁶ Součástí programu je i uznání závaznosti Charty OSN. Dále se zde PDS hlásí k cílům Základního zákona SRN.

Strana je na základě některých formulací obsažených v tomto programu pozorována Úřadem pro ochranu Ústavy (Verfassungschutz). „V programu se kromě jednoznačných pasáží jako např. „Bojujeme za překonání kapitalismu“ nacházejí i takové, které dokládají rozpolcený a nevyjasněný vztah strany k současnému systému Spolkové republiky. Jde např. o popis socialismu následujícími větami: „Socialismus je obojí: boj za jakékoliv možné politické či sociální vylepšení v rámci občansko-kapitalistické společnosti a zároveň za překročení jejích hranic.“ Na základě této nejednoznačné definice socialismu se strana otevírá pro lidi, kteří se staví proti kapitalistické společnosti a kteří zásadně odmítají dané poměry, stejně však též pro ty, kteří svůj odpor spojují se snahou o pozitivní změny daných poměrů.“⁴⁷ Jako další důvody pozorování jsou uvedeny vnitrostranická uskupení „Komunistická platforma“ a „Marxistické fórum,“ dále potom vazby na domácí i zahraniční levicové extrémisty nebo zdůrazňování mimoparlamentního boje.⁴⁸

Schválením nového programu byl položen základ pro přiblížení PDS a levicovější části SPD. V tomto smyslu se vyjádřili jak vůdčí osobnosti PDS André Brie

⁴⁵ Mluví se zde o tom, že SED nebyla ochotna ani schopna spojit socialismus s demokracií a svobodou. Nicméně se PDS v programu nadále vymezuje vůči "totální kritice" režimu v bývalé NDR. Viz DIETZEL, Horst. *Kontinuität und Wandel: Die Programmatik der PDS von 1990 bis 2007*. Berlin : Helle Panke, 2007, s. 39

⁴⁶ Viz Základní program PDS z 26. října 2003, dostupný např. v archivu na oficiálních webových stránkách Die Linke na <http://archiv2007.sozialisten.de/partei/dokumente/programm/index.htm> (11. 5. 2010)

⁴⁷ *Extremismus in Deutschland*. Bundesministerium des Innern. Pößneck, 2004, s. 147, dostupné též na oficiálních webových stránkách Spolkového ministerstva vnitra na: http://www.bmi.bund.de/cae/servlet/contentblob/139928/publicationFile/15197/Extremismus_in_Deutschland_Id_95150_de.pdf (10. 4. 2010)

⁴⁸ tamtéž, s. 146

a Lothar Bisky, tak bývalý předseda SPD, zakladatel WASG a dnes jeden ze dvou předsedů Die Linke Oskar Lafontaine.⁴⁹

Program byl dále konkretizován v dokumentu s názvem "Za silnou PDS: sociální, vší silou! Jako socialistická strana v roce 2006 v Německém Bundestagu" schváleném na sjezdu v Postupimi v roce 2004. Byly zde vzneseny například požadavky minimálního důchodu ve výši 800 €, základního sociálního pojištění s ohledem na potřeby či minimální mzdy ve výši 1400 €. Dále potom vytvoření více pracovních míst, zkrácení pracovní doby, daňový koncept předpokládající zdanění všech příjmů nebo zamezení zavedení poplatků za studium.⁵⁰

Zajímavým faktem zůstává, že i přes nadprůměrné zastoupení politiků ze starých spolkových zemí ve vedení strany vzhledem k celkovému počtu členů nejsou stanoviska západoněmecké PDS (Linke) v programu v dostatečné míře zohledněna.

Z dnešního pohledu byl nový program z roku 2003 nezbytný pro další fungování strany, i když obsahuje některé rozpory a stále se orientuje především na nové spolkové země. Otázkou zůstává, jaký programový posun nastane po spojení PDS s původně západoněmeckou WASG. Nová strana Die Linke sice deklaruje určité základní požadavky jako například důsledný pacifismus či konkrétněji zrušení balíku zákonů Hartz IV., nicméně přestože proces fúze byl završen již v roce 2007, nový programový dokument stále ještě schválen nebyl. Na konci března 2010 byl zveřejněn teprve první návrh, o kterém se bude hlasovat na některém z budoucích stranických sjezdů.

2.2 PDS – Die Linke v Berlíně

Berlínská PDS má 2 zvláštnosti. Za prvé se v jejím případě ještě více než u ostatních v berlínském zemském parlamentu zastoupených stran liší její postavení v západní a ve východní části města. Zatímco na východě patří v rámci parlamentu i na komunální úrovni k nejsilnějším stranám, tak na západě je její postavení velmi slabé.⁵¹ Za druhé se v posledních letech alespoň částečně změnil způsob, jakým strana sama

⁴⁹ SCHNIRCH, Carina. *Die PDS als Kommunalpartei, ein ost- westdeutscher Vergleich*. Marburg an der Lahn : Tectum-Verlag, 2008, s. 89

⁵⁰ Tamtéž, s. 90.

⁵¹ HOUGH, Dan; KOß, Michael; OLSEN, Jonathan. *The Left Party in contemporary German politics*, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2007, s. 100.

sebe identifikuje. Z čistě opoziční a protestní role se proměnila ve stranu, která chce a je schopna vládnout. Obě tyto vlastnosti se staly zdrojem napětí jak ve stranické organizaci, tak i ve vztahu vůči klientele strany a mimoparlamentním partnerům. Michael Koß berlínskou PDS definuje jako „doménu moderních socialistů.“⁵²

Na počátku 90. let postihl PDS výrazný úbytek členů, když ze zhruba 200000 Berlínských členů SED přešla do PDS jen nepatrná část a strana tak měla v roce 1994 pouhých 22000 členů.⁵³ V roce 2005 měla Berlínská PDS 9500 členů, což ji řadí v rámci Spolkové strany na třetí místo. Berlínská PDS má také nezanedbatelný podíl na image celé strany, osoby jako např. Gregor Gysi, Hans Modrow, Petra Pau, Gesine Löttsch nebo Saha Wagenknecht jsou známy většině obyvatel i na spolkové úrovni. Konečně i jediné 2 přímé mandáty, které PDS v roce 2002 zajistily přítomnost v *Bundestagu*, byly získány právě v berlínských obvodech. Z Berlína též pochází různé impulsy ohledně strategie a programatiky strany – tak například v roce 2002 na sjezdu strany v Geře se především berlínští delegáti snažili prosadit oslabení čistě opozičního a protestního profilu strany. Tyto změny se však nepodařilo ve straně prosadit.⁵⁴ Spory ohledně profilu strany přerostly ve vnitrostranický konflikt, který začal být veřejností i stranou samotnou vnímán jako spor mezi berlínskými vůdčími silami na straně jedné a především v západním Německu socializovanými „Linke“ na straně druhé. Gysimu a ostatním byla vytýkána přílišná ochota ke kompromisům s SPD, nedostatečně silná kritika americké politiky v Iráku atd.⁵⁵ Podle názoru některých členů ze základních organizací by chtěl malý neformální okruh osob vytvářet všechna klíčová rozhodnutí.

2.2.1 Organizace

Členové berlínského svazu „Die Linke“ jsou organizováni v základních organizacích (Basisorganisationen), zájmových společenstvích (Interessengemeinschaften – IG), pracovních skupinách (Arbeitsgruppen – AG) nebo

⁵² KOß, Michael. *Durch die Krise zum Erfolg? Die PDS und ihr langer Weg nach dem Westen*. In: SPIER, Tim et al. (Hrsg.). *Die Linkspartei. Zeitgemäße Idee oder Bündnis ohne Zukunft*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007, s. 135.

⁵³ HOUGH, Dan; KOß, Michael; OLSEN, Jonathan. *The Left Party in contemporary German politics*, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2007, s. 102.

⁵⁴ SCHIRMER, Roland. *Die Linke (Linkspartei.PDS) in Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 103.

⁵⁵ Wir sind keine Nein-Sager mit plattem Pathos. In: *der Freitag*, 20. 6. 2003; <http://www.freitag.de/2003/26/03260601.php> (31.3. 2010).

platformách. Podle stanov strany se mohou tyto základní organizace tvořit podle místa bydliště, v podnicích či institucích nebo podle určitých politických témat či sociálních zájmů.⁵⁶

Ve 12 správních obvodech města fungují oblastní organizace „die Linke“. Jednotlivé organizace mají velmi rozdílné počty členů. Zatímco v západních částech města jsou početně velmi slabé (Steglitz-Zehlendorf – 26 členů, Tempelhof-Schöneberg – 103 členů), na východě jsou poměrně početnější (Lichtenberg – 2128 členů).⁵⁷ Tento způsob organizace kromě důvodu rámcových podmínek pro práci v komunální politice symbolizuje do určité míry i snahu o zachování identity západoberlínských členů uvnitř strany. Podle stanov jsou pak při výběru delegátů na celospolkový sjezd západoberlínské organizace považovány za samostatný zemský svaz, aby se tím zabránilo dominanci početně daleko silnějších organizací východoberlínských.

Strana disponuje ve městě celkem deseti kanceláři (Parteibüros), přičemž její infrastruktura je pochopitelně daleko lepší ve východní části. Dále se v Berlíně v roce 2006 nacházelo celkem 12 tzv. občanských kanceláří (Bürgerbüros) poslanců z Berlínské poslanecké sněmovny a z *Bundestagu*. V zemském předsednictvu a pobočkách pracuje potom 26 stálých placených zaměstnanců. O propojení strany se společností se stará řada čestných členů prostřednictvím práce ve stranických grémiích, občanských kancelářích, spolcích, svazech a občanských iniciativách.

Orgány berlínského zemského svazu jsou zemský sjezd, zemské předsednictvo a zemská rada. Jejich úkoly jsou definovány v zemských stanovách. Zemský sjezd je volený na dvouleté období a je stálým orgánem, který se může scházet vícekrát během svého volebního období. Jeho pracovní skupiny a komise mohou během volebního období pracovat i mimo plenární zasedání sjezdu. Jejich úkolem je diskutovat návrhy k zemskému sjezdu a připravovat usnesení zemského sjezdu a předsednictva.

Zemské předsednictvo je nejvyšším politickým orgánem zemského svazu v obdobích mezi zasedáními zemského sjezdu. Zasedá nejméně jednou měsíčně a rozhoduje podle usnesení sjezdu o způsobech zásahů zemského svazu do aktuálního politického dění, jedná o parlamentních a mimoparlamentních činnostech, stará se o politicko-organizační prosazování usnesení strany a koordinaci volebních kampaní. Zemské předsednictvo se usnází o svolání zemského sjezdu a o vytváření různých svých

⁵⁶ SCHIRMER, Roland. *Die Linke (Linkspartei.PDS) in Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 103.

⁵⁷ Tamtéž.

komisí a projektových skupin. V jeho čele stojí zemský předseda, který zastupuje zemský svaz navenek a v právním styku. Po jeho boku stojí 3 jeho zástupci, zemský tajemník (Landesgeschäftsführer) a zemský pokladník. Tito zemským sjezdem přímo volení funkcionáři tvoří ještě se dvěma dalšími výkonný výbor zemského předsednictva. Výkonný výbor jedná mezi zasedáními předsednictva o aktuálních a organizačních problémech a prosazování rozhodnutí předsednictva. Jeho jménem podává stanoviska a rozhoduje o aktuálních politických otázkách s výjimkou takových, které jsou podle stanov vyhrazeny zemskému předsednictvu.

Zemská rada se skládá ze zástupců obvodních organizací (Bezirksverbände) a v zemském svazu pracujících sdružení. Zemská rada je orgán berlínských „Linke“ s poradní, kontrolní a iniciativní funkcí vůči zemskému předsednictvu. Zemská rozhodčí komise rozhoduje spory v zemském svazu. Rozhoduje o námitkách a stížnostech členů proti činnosti a rozhodnutím grémií a orgánů zemského svazu a též v případech, kdy je napadena platnost vnitrostranických voleb.

Vlastní mocenské centrum berlínských „Linke“ se ovšem soustřeďuje spíše kolem vedoucích osobností z frakce v berlínské sněmovně a zemského předsednictva. Podobně jako u jiných stran zastoupených v parlamentu tak poslancům a senátorům jejich kontakty s důležitými berlínskými politickými aktéry a veřejná známost zaručují možnost činit ve straně zásadní rozhodnutí. Narozdíl např. od zemských svazů v Meklenbursku-Předním Pomořansku nebo Braniborsku se v Berlíně doposud podařilo zabránit výrazným názorovým střetům mezi vedením frakce a zemským předsednictvem⁵⁸. I když zatím stranická základna byla převážně ochotna následovat politické vedení, tak se přesto opakovaně v berlínské organizaci objevuje kritika a určité projevy nespokojenosti. Kritizována byla především snaha vedení o účast na vládě, ale i vnitrostranické poměry v PDS. Část členů často neformálně poukazovala na přílišnou odtrženost vedení od stranické základny, vytýkali vedení, že dělá politiku bez zbytku strany, což podle jejich názoru vede ke ztrátě její substance v Berlíně.⁵⁹

V médiích často propíraná Komunistická platforma se v poslední době neprojevuje jako aktivní aktér v berlínském zemském svazu, přestože její

⁵⁸ Koß, Michael; Hough, Dan. Landesparteien in vergleichender Perspektive : Die Linkspartei.PDS zwischen Regierungsverantwortung und Opposition. In: *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 2006, Vol. 37, No. 2, s. 314.

⁵⁹ *Vor der Kür kommt die Pflicht : Arbeitspapier zu den politischen Aufgaben der PDS-Fraktion bis 2004 - Erstellt von Carola Freundl*, 22. 1. 2001; http://www.linksfraktion-berlin.de/politik/projekte/politik_von_a_z/haushalt_und_finanzen/vor_der_kuer_kommt_die_pflicht/ (10. 3. 2010).

nejprominentnější zástupkyně, Sahra Wagenknechtová, byla pravidelně delegována na významné stranické sjezdy a byla též zastoupena ve spolkovém předsednictvu strany. Kromě toho došlo též v Berlíně v rámci PDS k vytvoření skupin s názvem „Bundesarbeitsgemeinschaft Linke Opposition,“ které se považují za součást jakéhosi otevřeného seskupení, které zleva kritizuje politiku vedení berlínské PDS.⁶⁰ Nicméně jsou si vědomi své menšinové role a ve vnitrostranickém diskurzu hrají jen nevýznamnou roli.

Strana vydává řadu publikací a snaží se v této oblasti o účinnou a práci s veřejností. Měsíčně vychází asi 10000 exemplářů zemských stranických novin „BerlinInfo,“ které se objevují především jako příloha informačních letáků, které vydávají jednotlivé obvodní organizace. Zemský svaz provozuje obsahově rozsáhlé a pravidelně aktualizované internetové stránky, na kterých lze nalézt informace o práci jeho orgánů, personálie členů a nabídky vzdělání. Straně blízká zemská nadace Helle Panke dává řadu vzdělávacích nabídek a podobně působí v politickém životě zemského svazu v Berlíně sídlící spolková centrála nadace Rosy Luxemburgové.

Berlínský zemský svaz funguje na principu samofinancování. Hlavními zdroji příjmů jsou členské příspěvky, dary a prostředky ze státního rozpočtu. Materiální a finanční prostředky zemského svazu jsou spravovány zemským předsednictvem v souladu se zásadami finančního řádu strany a zemského svazu a jejich použití se řídí ročním finančním plánem. Berlínští „Linke“ jsou jedním z mála zemských svazů, který při finančním vyrovnání strany platí. Pro rok 2004 nahlásil příjmy ve výši 4,7 milionu € a o něco málo menší výdaje. Tradičně jsou „Linke“ více než ostatní strany odkázáni na členské příspěvky a dary od jednotlivých funkcionářů, neboť dostávají v daleko menší míře dary od soukromých osob či firem než např. liberální či konzervativní strany.⁶¹ Relativně vysoké příjmy z členských příspěvků plynou též z nadprůměrně vysokých příspěvků na hlavu. To má za následek vyšší průměrné příjmy členů strany a jejich pozitivní platební morálku ve prospěch berlínského zemského svazu. Ne všichni zástupci strany v parlamentu byli ochotni věnovat část svých diet zemskému svazu,⁶²

⁶⁰ O charakteru a statutu tohoto seskupení viz např. webové stránky skupiny *Antikapitalistische Linke*: http://www.antikapitalistische-linke.de/article/41.zur_statutendebatte_in_der_pds.html (16. 5. 2010).

⁶¹ JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 189

⁶² Viz zprávu zemského předsednictva na 10. zemském sjezdu Linkspartei.PDS Berlin z 15. 11. 2005; http://www.die-linke-berlin.de/fileadmin/download/2005/lpt1001/rb_lavo.doc (16. 5. 2010).

tato v ostatních stranách běžná praxe doplňkového stranického financování je ale beztak v německé judikatuře sporná.⁶³

2.2.2 Vývoj členstva

Stejně jako pro celou stranu Die Linke je i v Berlíně velkým problémem vysoký průměrný věk členské základny. Většina dnešního členstva patří totiž do skupiny starších šedesáti let. V roce 2003 to bylo 68 % z celkového počtu berlínských straníků. Die Linke disponuje relativně disciplinovanou stranickou základnou, která i kvůli vysokému průměrnému věku a statusu ekonomicky neaktivních občanů často vyznává hodnoty typické pro období vlády SED. Podobně jako ostatním stranám v Berlíně se ani Die Linke nepodařilo dorovnat ztrátu členů novými přírůstky. Vývoj počtu členstva je tak výrazně sestupný. Zatímco v roce 1992 bylo ve straně 27000 lidí, tak v roce 2005 již jen 9500 a v roce 2008 pak 9027.⁶⁴ Podrobněji se budu věnovat vývoji počtu členů v rámci volebního období 2001-2006 v kapitolách o důsledcích vládní účasti.

Podoba členstva strany se promítá i do jeho sociální struktury, 60 % totiž tvoří důchodci. To může být z určitých důvodů výhodné, neboť strana tak disponuje mnoha lidmi, kteří jsou ochotni pro ni pracovat a mají dostatek volného času, na druhé straně se tím však v současné době situace pro Die Linke komplikuje, neboť nemají možnost dostatečným způsobem pronikat do pro nich důležitých sociálních skupin. Malý počet mladých členů tak mnoho nekorresponduje se sebeidentifikací Die Linke, kteří se považují též za stranu mládeže. I osmiprocentní zastoupení osob dělnických profesí se zdá být dosti nízké pro stranu, která jako jednu z priorit hlásá zastupování zájmů pracujících. Tyto dvě sociální skupiny se nicméně složitě získávají i ostatním stranám. V rámci Berlína je dnes Die Linke třetí největší stranou, má např. o více než polovinu více členů než SPD. Každý pátý Berličan se stranickou knížkou je jejím členem.

⁶³ ALEMANN, Ulrich von. *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*. Opladen : Leske und Budrich, 2003, s. 89.

⁶⁴ Údaje o počtu členů jednotlivých stran v Berlíně dostupné na webových stránkách Berlínsko-Braniborského statistického úřadu (Das Amt für Statistik Berlin-Brandenburg), nejnovější data konkrétně na: http://www.statistik-berlin-brandenburg.de/produkte/KleineStatistik/kBEst_2009.pdf (12. 4. 2010).

Nejsilnějšími obvody jsou pak Lichtenberg, kde v Die Linke je celkem okolo 69 % straníků, Marzahn-Hellersdorf (58 %), Köpenick-Treptow (56 %) a Pankow (33 %).⁶⁵

Přestože mezi členstvem dominuje skupina lidí starších padesáti let, socializovaných v DDR a se zkušenostmi s SED, není strana politicky homogenní a ani nelze redukovat členy na tuto nejpočetnější skupinu. Do berlínské PDS vstoupili po roce 1990 někdejší členové SEW (Sozialistische Einheitspartei Westberlins) a zástupci nekomunistické staré levice ze Západního Berlína. Ve vedení strany jsou zastoupeny v relativně vysoké míře osoby se západoněmeckým původem.⁶⁶ Na konci devadesátých let pak vstoupila pak do PDS řada bývalých členů SPD a levicových odborářů, především kvůli nespokojenosti s politikou rudo-zelené spolkové vlády. Tento proces ještě získal na síle po rozpuštění Bundestagu v roce 2005. Jak ale dokazují roztržky mezi berlínskou PDS a WASG, straně se zatím nepodařilo etablovat se v hlavním městě v požadované míře jako „sběrná nádoba“ pro levicovou část politického spektra.

2.2.3 Voličstvo

V minulosti měla PDS především ve východním Berlíně solidní potenciál kmenového voličstva, které se rekrutovalo především z řad starých funkcionářských elit z období DDR. Tito povětšinou starší a nadprůměrně vzdělaní voliči dávají odevzdáním hlasů PDS najevo především svou nespokojenost s tím, jak je s nimi po zániku DDR podle jejich názoru nespravedlivě zacházeno a jak je hodnocena jejich životní dráha. Prostřednictvím volby PDS chtějí vytvářet tlak na vládnoucí vrstvy, aby došlo k prosazení určitých jejich zájmů.⁶⁷

Voličstvo PDS je značně sociálně diferencované.⁶⁸ I zde jsou sice dominující skupinou důchodci, nicméně stranu volí i relativně vysoké počty osob na volné noze, vedoucích pracovníků či drobných podnikatelů, kteří si po zániku DDR vytvořili novou

⁶⁵ Údaje čerpány na webových stránkách Berlínsko-Braniborského statistického úřadu (Das Amt für Statistik Berlin-Brandenburg): http://www.statistik-berlin-brandenburg.de/produkte/KleineStatistik/kBEst_2009.pdf (12. 4. 2010).

⁶⁶ Např. senátor Harald Wolf nebo dnes již bývalá senátorka Heidi Knake-Wernerová.

⁶⁷ Srov. Niedermayer, Oskar. Die Wählerschaft der Linkspartei.PDS. In: *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 2006, vol. 37, no. 3, s. 523-537.

⁶⁸ O typologii voličstva berlínské PDS viz např. MOREAU, Patrick; SCHORPP-GRABIAK, Rita. *Nach der Berliner Wahl: Zustand und Perspektiven der PDS*. München : Hanns-Seidel-Stiftung, Akademie für Politik und Zeitgeschichte, 2002, s. 23-27. Srov. i volební analýzu mannheimského výzkumného institutu *Forschungsgruppe Wahlen* ze 17. 9. 2006; http://www.forschungsgruppewahlen.de/Umfragen_und_Publikationen/Wahlen/Wahlanalysen/News1_BerMeck06.pdf (16. 5. 2010).

profesní kariéru.⁶⁹ Společné jsou pro tuto skupinu primární socializace v DDR a určitý kritický postoj k hospodářskému a politickému systému Spolkové republiky, aniž by jej však zásadně zpochybňovali. Často se jedná o osoby sociálně i materiálně zajištěné, jejichž světonázor je ale charakteristický tradiční kritikou kapitalismu a ideálem sociálně spravedlivého a mírového řádu, který si spojují s ne úplně jasnou představou demokratického socialismu. Význam těchto kmenových voličů postupně upadá, především z důvodu jejich vysokého věku. Ostatně volební úspěchy PDS nelze vysvětlit pouze na základě této skupiny. Straně se v Berlíně podařilo ve významném rozsahu získat nové vrstvy voličstva.

Tyto nové voliče lze označit jako „oběti“ nejnovějšího společenského vývoje. Především nezaměstnaní, zaměstnanci s nízkou kvalifikací a předčasní důchodci vidí v odevzdání svého hlasu Die Linke šanci, že bude někdo úspěšně zastupovat jejich zájmy v politice. Na východě bylo velkou motivací k volbě PDS zklamání z průběhu německého sjednocení. Stejně jako od klientely PDS je i těmito novými voliči připisována straně kompetence především v oblastech jako je sociální spravedlnost a znalosti specifických poměrů v nových spolkových zemích. Tato skupina též nikoliv nevýznamně přispěla k zisku strany ve starých spolkových zemích.⁷⁰

Konečně lze ještě jmenovat třetí skupinu voličů Die Linke. Jedná se o vzdělané a spíše mladší osoby kritizující systém, s vysokým podílem žen. Tito lidé se politicky socializovali převážně až po roce 1990 a nemají tedy žádné těsné vazby na dřívější poměry v DDR, spíše jen vnímají kriticky aktuální situaci ve Spolkové republice a v Berlíně jako takovém. Na PDS si cení její image mladé, občanům blízké a moderní strany a také její proklamovanou snahu o prosazování nových myšlenek a alternativního stylu politiky. Toto je zvláště specifické právě pro Berlín, kde dlouho etablované strany nebyly ochotné a schopné opustit svou mentalitu a praxi zemské politiky zvyklé na subvence ze spolkové pokladny a zároveň silné lobbistické vazby. Proto zde zmiňovaná image PDS přispívá k zisku hlasů především mezi mladými voliči.

Pro volební potenciál Die Linke je charakteristická heterogenita a částečná nestabilita. Jistou předvídatelnost, co se týče zastupovaných zájmů a volebního zisku, zajišťovalo straně jen kmenové voličstvo, jehož řady se však postupně zmenšují. A začínají se objevovat rozpory v očekáváních, kam má strana směřovat. Zatímco většina

⁶⁹ BRIE, Michael. *Die PDS*. In: BRIE, Michael (Hrsg.). *Die Linkspartei. Ursprünge, Ziele, Erwartungen*. Berlin : Dietz, 2005, s. 18.

⁷⁰ Schoen, Harald; Falter, Jürgen. Die Linkspartei und ihre Wähler. In: *Aus der Politik und Zeitgeschichte*. 2005, Vol. 53, No. 51-52, s. 37.

voličů byla spokojena s opoziční rolí strany, tak především noví voliči z velké části očekávají, že strana bude jednat aktivně a bude usilovat o podíl na vládě, což dokáže její kompetence. Při těchto očekáváním se opírají o dlouholetou přítomnost a intenzivní práci PDS v obvodních zastupitelstvech ve východních částech města, kterou chtějí rozšířit i na berlínský senát. Toto přání ale koliduje s představami některých konzervativních kmenových voličů a především potom „radikálních Linke,“ kteří pro stranu jako nejlepší a v podstatě jedinou alternativu před změnou systému vidí její fundamentálně opoziční roli.

Požadavek jedné části voličstva, aby strana převzala vládní odpovědnost, byl v jistém ohledu jakousi zálohou důvěry, neboť většina voličů u berlínské PDS nepředpokládala žádnou velkou kompetenci k řešení problémů.⁷¹ Straně důvěřovali více jen v jejím úsilí o sociální spravedlnost a v oblastech školství a vzdělávání, aniž by ovšem přitom zpochybňovali vysoké kompetence SPD nebo CDU. Tato hodnocení jsou relativizována tím, že Berlíňané stranám celkově důvěřují jen velmi málo. 40 % občanů věří, že žádná z politických stran není schopna problémy Berlína řešit.⁷² Ze všeho výše uvedeného vyplývá, že je to především očekávaná schopnost PDS zajistit více sociální spravedlnosti, která motivuje kmenové i nové voliče k tomu, aby straně odevzdali svůj hlas. Ta tak disponuje důvěryhodností, jejíž záběr je velmi široký. Pojem sociální spravedlnosti je na jedné straně dostatečně neostrý, aby jej šlo přenést do různých oblastí politiky, což mu dává jistý multiplikační efekt. Jeho šíře nabízí i určitý prostor pro interpretaci, což lze pozitivně využít ve veřejné debatě o práci strany a pro její reklamu. Na druhé straně mohou oba efekty působit i negativně, když se voliči cítí zklamáni ve svém očekávání, které do PDS při odevzdávání svého hlasu vkládali. Kromě toho nejsou straně v žádných jiných oblastech ve větší míře připisovány kompetence, na které by se mohla odvolávat při případném selhání v oblasti sociální spravedlnosti. Přesně s takovým zklamáním byla pak strana konfrontována při zemských volbách v roce 2006. PDS (Die Linke) přesto zůstala dále pevně zakotvena ve východní části města, avšak i zde soupeří - a v ještě v mnohem větší míře v západním Berlíně - o dlouhodobější důvěru voličů. O tom, jak nestabilní je vázanost voličů na stranu i v samotném východním Berlíně, svědčí i nejnovější volební výsledky. I ve svých nejsilnějších obvodech ztratila v porovnání s minulými volbami do zemského

⁷¹ SCHIRMER, Roland. *Die Linke (Linkspartei.PDS) in Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 109

⁷² JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 186

parlamentu až 20 % hlasů. Podrobněji se budu touto problematikou zabývat v poslední kapitole.

Ve svém vývoji musí strana počítat se zvraty. Zatímco všeobecný trend stranického spektra je soustředění se na postupné vyrovnávání akceptace ve východním a západním Berlíně, „Die Linke“ zůstává dále převážně „východní“ stranou. Z toho by také mohly vzejít nové impulsy pro stále pokračující hledání identity. U žádné jiné strany se nerekrutují voliči v západní a východní části města z tak rozdílných prostředí a věkových skupin, což opět vrhá řadu komplikovaných otázek ohledně profilu strany. Vhodným výchozím bodem pro budoucí práci Linkspartei může být fakt, že jak ve volbách v roce 2001 tak potom v roce 2006 byla na východě i západě nadprůměrně úspěšná u prvovoličů. Jen na ní teď bude záležet, jak tuto důvěru využije.

2.2.4 Volební výsledky v Berlíně

Celkově ukazují výsledky voleb a to především do berlínské sněmovny úspěšnou bilanci PDS. V období mezi lety 1990 a 2006 se jí podařilo dočasně až zdvojnásobit počet obdržovaných hlasů, když v roce 2001 s 22,6 %⁷³ dosáhla svého zatím nejlepšího výsledku. I přes zásadní rozdíly mezi východní a západní částí města se straně podařilo i na západě své postavení podstatně vylepšit. Od roku 1995 do roku 2006 byla PDS nejsilnější stranou ve východním Berlíně a podařilo se jí v tomto období i získat téměř všechny přímé mandáty. V roce 2001 volil téměř každý druhý východní Berličan právě PDS, a ta se tu tak bezesporu stala regionální lidovou stranou. Podobně dobrých výsledků zde strana dosahuje i při volbách do Spolkového sněmu či Evropského parlamentu. Díky úspěchům ve svých nejsilnějších obvodech Lichtenberg, Marzahn-Hellersdorf, Köpenick-Treptow a Pankow se straně nejen podařilo udržet si přítomnost ve Spolkovém sněmu v jeho 13. (1994-1998) a 15. (2002-2005) volebním období⁷⁴, ale i zajistit si hlasy potřebné pro vstup do Evropského parlamentu.

⁷³ Výsledek voleb do Berlínské poslanecké sněmovny v roce 2001 viz např. na webových stránkách Úřadu předsedy berlínské zemské volební komise: <http://www.wahlen-berlin.de/wahlen/framesets/aghbv-2001.htm> (16. 5. 2010).

⁷⁴ Díky tzv. přímým mandátům (Direktmandate) v jednomandátových volebních obvodech. Strana tak může získat poslance v *Bundestagu*, i když v rámci celé Spolkové republiky neobdrží potřebných 5 %, aby se mohla podílet na rozdělování mandátů mezi kandidátní listiny. Viz volební systém do *Bundestagu* např. na: <http://www.wahlrecht.de/bundestag/index.htm> (16. 5. 2010)

V evropských volbách v roce 1999 získala PDS ve východní části Berlína celkem 41% hlasů a v roce 2004 potom 33,5%.⁷⁵

Závažným zůstává u Linke zvlášť veliký rozdíl mezi počtem voličů na východě a západě. Přestože i ostatní strany s výjimkou SPD vykazují ve volbách určité rozdíly mezi výsledky v západní a východní části Berlína, tak u Linke je tento rozdíl nesrovnatelně větší. Tento fakt potvrzuje, že fakticky dále trvá určité rozdělení města, co se týče volebního chování a stranického prostředí, a zároveň i představuje určitou výzvu pro Linkspartei. Berlínský zemský svaz tak vlastně nahrazuje spolkovou stranu, když se snaží její jednostranné zakotvení na východě doplnit vybudováním pozic na západě, aby se strana mohla úspěšně trvale etablovat jako celoněmecká.

K tomu úspěšně směřuje již od konce 90. let, což dokazují volební výsledky jak při volbách do berlínské sněmovny, tak i do obvodních zastupitelstev a Bundestagu. Zatímco v roce 1995 nebyla PDS přítomna v žádném západoberlínském obvodním zastupitelstvu, tak již v roce 1999 překročila ve volbách potřebnou tříprocentní hranici hned ve třech obvodech (Tiergarten, Wedding, Kreuzberg). V roce 2001 byla pak již strana po územně-správní reformě přítomna v zastupitelstvech všech dvanácti nově vzniklých obvodů.⁷⁶ Zatímco ve volbách do Spolkového sněmu v roce 1990 získala PDS ve všech západních obvodech celkem 1,3% hlasů, tak v roce 2005 se jí podařilo dostat až na 7,2%.⁷⁷ Berlínské PDS se tak podařilo lépe než spolkové straně vylepšit své marginální postavení na západě.

Až do převzetí vládní odpovědnosti v roce 2002 byla berlínská PDS v relativně pohodlné situaci, jelikož jako opoziční strana mohla lépe vyhovět představám a očekáváním většiny svých členů a klientely. Podobně též neměla žádné větší problémy ve vztazích se sobě blízkými mimoparlamentními zájmovými skupinami. Potřeba vyjasnění programu, která se stávala stále více zřejmou s rostoucí voličskou podporou a s praktickým postavením PDS jako východoberlínské lidové strany, potřeba, kterou strana sama vnímala a na niž upozorňovali i externí odborníci, se do té doby zdála být pouze záležitostí vnitřního diskurzu a málokdo ji vnímal jako potenciální problém při vykonávání politiky či vůbec volitelnosti strany. Zaostávání programového

⁷⁵ Údaje čerpány z webových stránek Úřadu předsedy berlínské zemské volební komise: <http://www.wahlen-berlin.de/wahlen/framesets/ew-1999.htm> (16. 5. 2010) a <http://www.wahlen-berlin.de/wahlen/framesets/ew-2004.htm> (16. 5. 2010).

⁷⁶ SCHIRMER, Roland. *Die Linke (Linkspartei.PDS) in Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 111.

⁷⁷ Údaje čerpány z webových stránek Úřadu předsedy berlínské zemské volební komise: <http://www.wahlen-berlin.de/wahlen/framesets/btw-2005.htm> (16. 5. 2010).

základu za skutečnou politickou váhou strany tak vytvořilo stále se zvyšující rozpor mezi setrvačností a ochotou PDS ke změnám. Očekávání většiny voličů bylo nejpozději při zemských volbách v roce 2001 již spojeno se vstupem PDS do vlády.

Po převzetí vládní odpovědnosti berlínskou PDS v roce 2002 došlo pro stranu ke změně pozitivního vývojového trendu. V roce 2002 vstupovala PDS do vlády po svém historicky nejlepším volebním výsledku (22,6% hlasů), na konci prvního vládního období však bylo s její politikou spokojeno pouhých 13,4% voličů.⁷⁸ Berlínská PDS tak ztratila během svého prvního vládního období více procentních bodů než kterýkoliv jiný zemský svaz. Podrobněji se budu tomuto tématu věnovat v následujících kapitolách.

2.2.5 Mandáty a úřady strany v Berlíně

Již od roku 1990 se PDS dařilo mít relativně silnou frakci v Berlínské poslanecké sněmovně. Po volbách v roce 2001 získala strana 33 křesel (z celkových 141), přičemž v roce 2006 jejich počet výrazně klesl na 23, poprvé v historii berlínské PDS. Ve volebním období 2001-2006 získala strana jeden post místopředsedy parlamentu, dále pak pět předsednictví a tři místopředsednictví ve výborech.

Toto silné postavení PDS je zřejmé především, když člověk uváží její silné zakotvení ve východoberlínských obvodních zastupitelstvech, tedy ve všech zastupitelských orgánech správních obvodů, které mají zvláštní význam díky bezprostřední blízkosti mezi nositeli mandátů na straně jedné a občany a komunální problematikou na straně druhé. Po svém prozatím nejlepším volebním výsledku z roku 2001 obsadila PDS na východě téměř polovinu z postů městských radních (Stadträte), konkrétně 17 z 36.⁷⁹ Ve dvanácti obvodech Berlína dohromady měla strana 144 z celkového počtu 660 obvodních zastupitelů (Bezirksverordnete). Čtyři její zástupci byli zvoleni starosty a další dva místostarosty ve svých obvodech.⁸⁰ V roce 2001 překonala PDS potřebnou tříprocentní hranici i ve všech západoberlínských volebních

⁷⁸ Výsledky berlínských zemských voleb ze září 2006 dostupné např. na webových stránkách Úřadu předsedy spolkové volební komise:

<http://www.bundeswahlleiter.de/de/landtagswahlen/ergebnisse/downloads/lwberlin2006.pdf> (14. 5. 2010).

⁷⁹ Včetně obvodu Friedrichshain-Kreuzberg, který zahrnuje území jak bývalého západního tak i východního Berlína.

⁸⁰ O postavení obvodních zastupitelstev a městských radních viz např. LEMPP, Jakob. *Das politische System des Landes Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 23-34.

obvodech⁸¹, měla tak své členy ve všech obvodních zastupitelstvech a i po volebním neúspěchu z roku 2006 si udržela zastoupení v deseti z celkových dvanácti obvodů.

Účast PDS ve vládní koalici od roku 2002 vedla nepochybně ke zvýšení jejích možností provádět reálnou politiku, nicméně však nedošlo současně ke zvýšení její důvěryhodnosti mezi obyvateli, což potvrdily volby v roce 2006. Přesto i v následujícím volebním období strana prosadila 3 senátorské posty a jmenovala ze svých řad 2 státní tajemníky (Staatssekretär)⁸². PDS tak začala v předešlých letech nejen v rostoucí míře vykonávat politickou moc, ale stala se i zprostředkovatelem vedoucího politického personálu. Postupně získala přístup k politicky využitelným zdrojům a stala začala se tak pro své členy stávat možným odrazovým můstkem pro kariéru, což jí jistě přidalo na atraktivitě. Kromě toho došlo též ke změně vnitrostranických mocenských poměrů ve prospěch členů sněmovní frakce a vlády.

Takže také v tomto ohledu se podařilo Linkspartei etablovat v politickém životě Berlína, i když to pro ni zároveň znamenalo určitou zatěžkávací zkoušku. Došlo k vytvoření značného napětí mezi většinou tradičně orientovaných kmenových voličů v důchodovém věku, jejichž vztah ke státu s občanskou společností je spíše distancovaný, a menší, avšak stále se rozrůstající a vliv získávající skupinou vedoucích profesionálních a spíše pragmaticky uvažujících politiků. Výsledky těchto napětí budou jistě závislé na jedné straně na disciplinovanosti členů strany, která je i v současnosti poměrně vysoká, na druhé straně však též na tom, jaké úspěchy bude vedení schopné vykazovat.

2.2.6 Frakce PDS – Die Linke v Berlínské poslanecké sněmovně

Poslanecká frakce je pro stranu rozhodujícím grémiem, díky kterému může v celé spolkové zemi zasahovat do politiky a díky kterému je též přítomna v obecném povědomí. Do roku 2002 se musela spokojit s omezenou rolí parlamentní opozice. Většina etablovaných stran ji zpočátku neakceptovala jako politického aktéra a snažila se ji držet pryč od reálného politického působení. Když se v 90. letech PDS konsolidovala, přihlásila se ve svém programu k parlamentní demokracii a začala být stále více akceptována berlínskými voliči, nebyl již tento kurs v plném rozsahu dále

⁸¹ Volební obvody se v Berlíně shodují se správními.

⁸² Státní tajemník je nejvyšší úřednickou funkcí v rámci resortu.

udržitelný. Začala se tak rozvíjet stále intenzivnější spolupráce ostatních frakcí s PDS, což vedlo například ke společným stranickým návrhům i za účasti PDS. Ve své roli opoziční frakce se PDS pokoušela profilovat jako zástupce sociálně slabých, obhájce specifických „východních“ zájmů a jako důsledná mírová síla.⁸³ Účelem jejích parlamentních iniciativ při vládní krizi velké koalice během 14. volebního období Poslanecké sněmovny (1999-2001) bylo kromě úsilí o změnu mocenských poměrů i změna stylu politiky, lépe řečeno politické kultury v Berlíně. PDS se nabízela jako reformní alternativa v parlamentně-demokratickém systému. Již v roce 1999 schválila stranická základna před tehdejšími volbami toleranci možné rudo-zelené vlády a na počátku roku 2001 bylo v interním strategickém dokumentu, o kterém budu psát v následující kapitole, naznačeno směřování k účasti ve vládní koalici po předpokládaných volbách v roce 2004.⁸⁴

2.2.7 Vazby strany na spolky a hnutí

Pro PDS jako dlouholetou opoziční stranu s levicově alternativním profilem měly vždy vazby na mimoparlamentní spolky, hnutí a zájmové skupiny zásadní význam. Z těchto skupin, které jsou rozhodujícími adresáty politiky PDS, se rekrutuje výrazná část jejích voličů. Zvláštní úsilí věnuje berlínská Linkspartei vztahům s odbory, hnutími proti rozkladu sociálního státu a neonacismu, spolky pro ochranu přírody, rozličnými občanskými iniciativami a sociálními spolky.

Zájmové a pracovní skupiny v rámci strany, popřípadě přidružené, se starají o komunikaci Linkspartei se společností. Na webových stránkách berlínského zemského svazu je v současnosti představeno 21 různých zájmových a pracovních skupin a platform. Mezi nejaktivnější a pro stranu nejvýznamnější patří zejména AG Betrieb und Gewerkschaft (podniková a odborová pracovní skupina), AK Soziales und Gesundheit (pracovní skupina pro sociální otázky a zdravotnictví) a LAG Wissenschaftspolitik (zemská pracovní skupina pro vědeckou politiku). Mládežnická organizace se nově formuje, fúze Linkspartei s WASG v červnu 2007 a částečně i neefektivita dosavadní činnosti vyvolala nutnost odstranit paralelní struktury a zamyslet

⁸³ SCHIRMER, Roland. *Die Linke (Linkspartei.PDS) in Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 114

⁸⁴ Viz např.: Koß, Michael; Hough, Dan. *Landesparteien in vergleichender Perspektive : Die Linkspartei.PDS zwischen Regierungsverantwortung und Opposition*. In: *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 2006, Vol. 37, No. 2, s. 318.

se nad novými koncepty. Celkově se levicové mládežnické spolky ukázaly být jako příliš málo atraktivní a roztržité. Organizace jako [’solid] nebo Junge Linke.PDS fungovaly souběžně. Celkově je působení pracovních a zájmových skupin v berlínském zemském svazu hodnoceno veskrze kriticky. Např. Carola Freundlová a Harald Wolf posuzují jejich schopnost rozvíjet dialog ve straně i mimo ni velmi zdrženlivě.⁸⁵ Na berlínských univerzitách je Linkspartei integrována jen velmi málo.

Frakce Linke v berlínské sněmovně využívá neveřejných zasedání a jiných příležitostí k diskusím se zástupci různých spolků a svazů. Např. v červenci 2004 tak jednala s předáky odborové organizace DGB z nových spolkových zemí a v září téhož roku s předsedou berlínské obchodní komory. Na stranických sjezdech pravidelně vystupují zástupci odborů a studentských spolků. Linkspartei disponuje i relativně dobrými kontakty s místními občanskými iniciativami, a to zejména tam, kde se ve větší míře angažují její členové. Pro tuto vcelku rozsáhlou integraci strany byl však výraznou zátěží vstup PDS do vládní koalice, o čemž se budu zmiňovat v dalších částech práce.

2.3 První vládní účast PDS v Meklenbursku-Předním Pomořansku

Pro lepší pochopení situace, ve které došlo k vytvoření první rudo-rudé vládní koalice v Berlíně, je vhodné krátce zmínit vůbec první případ, kdy PDS vstoupila do koalice na zemské úrovni, tedy případ Meklenburska-Předního Pomořanska. Názory na to, do jaké míry meklenburský případ ovlivnil rozhodování berlínské PDS v roce 2001 a její další práci, jsou různé. Například tajemník⁸⁶ berlínské parlamentní frakce Uwe Doering vidí hlavní přínos v zisku zkušeností, jakým způsobem lze spolupracovat s SPD.⁸⁷ Většina berlínských politiků z Die Linke se shoduje, že jejich vlastní úloha

⁸⁵ *Vor der Kür kommt die Pflicht : Arbeitspapier zu den politischen Aufgaben der PDS-Fraktion bis 2004 - Erstellt von Carola Freundl*, 22. 1. 2001; http://www.linksfraktion-berlin.de/politik/projekte/politik_von_a_z/haushalt_und_finanzen/vor_der_kuer_kommt_die_pflicht/ (10. 3. 2010).

⁸⁶ V němčině *Geschäftsführer* – obsahem této funkce je organizace práce parlamentní frakce. V češtině neexistuje přesný termín, kromě výrazu tajemník by byl možná výstižný například pojem manažer.

⁸⁷ rozhovor s Uwe Doeringem z 29. 5. 2009

byla těžší, jelikož na ně byl vyvíjen daleko větší tlak, a proto nelze tyto dva případy posuzovat úplně stejně.⁸⁸

Pro politické komentátory a vůbec všechny osoby zabývající se a sledující PDS nebylo překvapením, že první rudo-rudá vládní koalice vznikla v Meklenbursku-Předním Pomořansku. Přestože zůstává sporné, zda těchto 8 let (1998-2006) bylo pro stranu úspěchem či neúspěchem, tak lze s jistotou říci, že se toho PDS v tomto období hodně naučila.

Vnitrostranické vztahy PDS v Meklenbursku-Předním Pomořansku lze charakterizovat třemi hlavními rysy.⁸⁹ Za prvé, vedení i řadoví členové usilovali o takové politické kroky, které by pomohly řešit mnohé socioekonomické problémy v této spolkové zemi. Zdejší hospodářské, geografické i sociální podmínky jsou specifické – Meklenbursko-Přední Pomořansko je zemědělskou zemí, většina ekonomických ukazatelů je zde znepokojující, což vysvětluje pragmatický přístup téměř všech stran v tomto regionu. Panoval proto konsensus, že strana by měla sledovat jasné cíle a vstup do koaliční vlády s SPD měl být jen zkouškou, zda je schopna změnit věci v zemi jasně a jednoznačně k lepšímu. V rámci druhé charakteristiky již o konsensu nelze hovořit. Jde o napětí ve straně, které panovalo mezi řadovými členy a funkcionáři (především poslanci v zemském parlamentu a ministry zemské vlády). Členská základna často kritizovala činnost svých funkcionářů a intenzita této kritiky rostla s délkou účasti PDS ve vládní koalici. Třetí rys se začal projevovat až v roce 2004, když i část poslanců za PDS v meklenburském zemském sněmu začala kvůli své nespokojenosti s prací koaliční vlády požadovat návrat do opozice. K tomu nejvíce přispěla neschopnost strany prosadit ve vládě stěžejní body svého programu.

I přes různě se měnící intenzitu vnitrostranické nespokojenosti byl směr meklenburské PDS v posledním desetiletí určován osobami, které lze označit za pragmatické reformátory.⁹⁰ Jde především o bývalé zemské ministry práce a životního prostředí Helmuta Holtera a Wolfganga Methlinga, dále potom bývalého předsedu zemského svazu Petera Rittera a bývalou předsedkyni poslanecké frakce, nyní starostku meklenburského hlavního města Schwerinu, Angeliku Gramkow.

⁸⁸ Např. bývalý předseda berlínské PDS a dnešní poslanec v Bundestagu Stefan Liebich v rozhovoru z 3. 6. 2009 popsal situaci následovně: „...zásadní rozdíl vzhledem k Meklenbursku je, že každé trochu těžší rozhodnutí zde v Berlíně se skrze televizní vysílání dostalo do každé hospody od Saska po Bavorsko.“

⁸⁹ HOUGH, Dan; KOß, Michael; OLSEN, Jonathan. *The Left Party in contemporary German politics*, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2007, s. 85

⁹⁰ PROBST, Lothar. *Die PDS - von der Staats- zur Regierungspartei : eine Studie aus Mecklenburg-Vorpommern*. Hamburg : Kovač, 2000, s. 30.

Meklenburská PDS nebyla nikdy příliš ideologická a pragmatici se udrželi u kormidla i po návratu strany do opozice v roce 2006. Jedním z důvodů pro dlouhodobé vůdčí postavení pragmatiků může být fakt, že ve schwerinském parlamentu jsou tradičně zastoupeny jen tři strany⁹¹ – SPD, CDU a Die Linke – a žádná z nich výrazně nedominuje. Zdejší PDS tak mohla pomýšlet na možnost účasti na vládě dříve než v ostatních spolkových zemích. Spolupráce s SPD začala být reálnou možností již v roce 1994, kdy po komunálních volbách starostové za SPD v mnoha volebních obvodech zůstali v úřadu jen díky podpoře PDS. Důležité byly i dobré osobní vztahy mezi Helmutem Holterem a předsedou meklenburské SPD Haraldem Ringstorffem, díky kterým došlo již v letech 1994 a 1996 k neformálním jednáním o možné koalici na zemské úrovni. Tehdy takovou možnost ještě většina členů PDS (na všech úrovních) nebrala moc vážně a Holterovo jednání kritizovala, nicméně již se jednalo o první kroky následného vývoje.

V porovnání s berlínským zemským svazem je však ten v Meklenbursku-Předním Pomořansku daleko méně „poslušný“. Napětí mezi vedením a základnou zvýšily i některé „odvážné“ výroky Helmuta Holtera, jako např. že Německo by mělo zvážit rozhodnutí o postupném uzavření jaderných elektráren nebo že PDS by se měla transformovat ze strany, která přerozděluje majetek, ve stranu, která dává přidanou hodnotu. Podle jeho slov mu též dalo velkou práci přesvědčit většinu spolustraníků, že meklenburská SPD je subjektem, s nímž lze spolupracovat.⁹² Nakonec ustoupil Holter částečně do pozadí a přenechal vedení Wolfgangu Methlingovi, jehož méně radikální styl nevyvolával ve straně tolik nevole.

Jedním ze specifíků meklenburského zemského svazu je i fakt, že jeho vedení v době účasti na vládě v určité míře naslouchalo požadavkům základny a částečně je transponovalo do politiky. To jej odlišuje od většiny ostatních svazů a zvláště od berlínského případu. Základna zde vůbec měla na vedení relativně větší vliv. Po volbách v roce 1998 například na stranické konferenci delegáti odmítli udělit vedení plnou nezávislost při vyjednávání o koalici s SPD. Poté, co nakonec souhlasili se vstupem do vlády, si na další konferenci odhlasovali právo určit poslancům, koho

⁹¹ Volby 2006 byly výjimkou, když se do parlamentu dostala i FDP a NPD.

⁹² HOUGH, Dan; KOß, Michael; OLSEN, Jonathan. *The Left Party in contemporary German politics*, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2007, s. 87

mají navrhnout na posty ministrů.⁹³ Podobný scénář se pak opakoval i v roce 2002. To vše dokazuje, že zde zaprvé účast ve vládě neměla škodlivý vliv na vnitrostranickou demokracii a za druhé, že v rámci strany existuje řada rozporů.⁹⁴

Z iniciativy základny došlo dokonce k vytvoření pracovní skupiny *AG Bilanz*, která 2 roky po vstupu do vlády (2000) měla posoudit, jak je vedení meklenburské PDS úspěšné při prosazování jednotlivých politických cílů. Hodnocení bylo převážně pozitivní. Navíc byla konstatována odpovědnost členstva strany kriticky hodnotit vládní působení a požadavek, aby se ministři za PDS při vstupu do úřadu vzdali svých stranických funkcí, který však nebyl na následné konferenci schválen.⁹⁵ Obdobně pozitivní hodnocení práce PDS v koalici přinesla i zpráva mimoparlamentní stranické komise z roku 2004. Přesto názor velké části členské základny na vládní účast zůstal negativní, což je zajímavé vzhledem k faktu, že skupiny jako KPF či Marxistisches Forum, které jsou tradičními odpůrci vstupu strany do koalic, jsou v Meklenbursku-Předním Pomořansku velmi slabě zastoupené.⁹⁶ Nespokojena, především ve druhém volebním období (2002-2006), začala být i nezanedbatelná část poslanců za PDS v zemském sněmu.⁹⁷ Do voleb v roce 2006 se síly táborů pro a proti vládnímu působení prakticky vyrovnaly. Odpůrci se soustředili především okolo stále posilující skupiny *antikapitalistische Linke*. Tento vývoj i SPD ubral chuti s PDS dále spolupracovat. Po neslavném volebním výsledku tak po osmi letech přešla meklenburská PDS opět do opozice, přičemž však téměř nikdo nevyklučuje, že by za změněných okolností někdy v budoucnu mohla strana do vlády opět vstoupit.⁹⁸

⁹³ Fehrle, Brigitte. Vorwärts und vergessen. In: *Berliner Zeitung*, 2. 11. 1998; <http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/1998/1102/blickpunkt/0006/index.html> (25. 3. 2010)

⁹⁴ Left party, s. 88

⁹⁵ Left party, s. 89

⁹⁶ KPF zde byla dokonce v roce 2003 rozpuštěna.

⁹⁷ Např. tajemník meklenburské parlamentní frakce PDS Arnold Schoenenburg se vyjádřil tak, že vládní účast byla pokusem, který nebyl úspěšný a mělo by od něj být upuštěno. Viz Left party, s. 89

⁹⁸ Left party, s. 90

3. Vytvoření koalice PDS a SPD v Berlíně 2001-2006 a její agenda

3.1 Okolnosti vzniku koalice

O možnosti účasti na vládě berlínská PDS bezpochyby uvažovala, ale explicitně nebyla tato otázka před rokem 2001 nikdy diskutována. Mluvílo se spíše o modelu tolerování, jaký fungoval dříve v Sasku-Anhaltsku. PDS se zde sama definovala jako „levicový korektiv“ případně rudo-zelené (SPD a Zelení) vlády.

Došlo i k formulaci zásad nového volebního programu berlínské PDS zaměřených na specifické problémy města. Zásadním konceptem se na přelomu let 2000 a 2001 stal pracovní dokument *Vor der Kür kommt die Pflicht* o politických úkolech berlínské parlamentní frakce PDS do roku 2004 sepsaný dnešním senátorem pro hospodářství Haraldem Wolfem a Carolou Bluhmovou (dříve Freundlovou), berlínskou poslankyní a od roku 2009 senátorkou s portfoliem integrace, práce a sociální věci.

Jako dřívější hlavní překážku vstupu do vládní koalice viděli autoři nechuť ostatních stran s PDS spolupracovat. Tato situace se však na konci 90. let začala rychle měnit, PDS byla postupem času stále více akceptována⁹⁹ a již na počátku 21. století byly v Berlíně podmínky pro spolupráci levicových stran podle Wolfa a Bluhmové velmi výhodné.

PDS vypracovávala reformní návrhy k jednotlivým tématům již delší dobu, mluvila o reformě stylu vládní politiky, avšak nedošlo k vytvoření žádného uceleného konceptu. Strana se například zabývala potřebou konsolidace berlínských veřejných financí, tématem, které nebývá příliš typické pro strany na levém okraji politického spektra, přičemž Wolf s Bluhmovou jej popisují jen jako „nástroj pro prosazování politických cílů.“¹⁰⁰ Popisují také reálné riziko ztráty politického profilu socialistické strany vlivem účasti na vládě, nicméně tvrdí, že není možné „kvůli problémům a nebezpečím odmítnout možnost změnit vládu.“¹⁰¹ Tato možnost však nastala dříve, než

⁹⁹ Tato akceptace měla různé projevy, jako příklad lze jmenovat zvolení berlínské ústavní soudkyně Martiny Zünklerové na návrh PDS či členky PDS Bärbel Grygielové starostkou nového „východo-západního“ berlínského obvodu Fridrichshain-Kreuzberg.

¹⁰⁰ *Vor der Kür kommt die Pflicht : Arbeitspapier zu den politischen Aufgaben der PDS-Fraktion bis 2004 - Erstellt von Carola Freundl*, 22. 1. 2001; http://www.linksfraktion-berlin.de/politik/projekte/politik_von_a_z/haushalt_und_finanzen/vor_der_kuer_kommt_die_pflicht/ (10. 3. 2010).

¹⁰¹ Tamtéž.

většina členů berlínské PDS čekala, na podzim roku 2001. Strana byla nyní nucena namísto postupné přípravy na možný vstup do koalice jednat velmi rychle.

V období před létem 2001 po několika skandálech postupně stoupala nespokojenost berlínských občanů s v Berlíně velmi tradiční vládou velké koalice. Tato nespokojenost vyústila v lidové hlasování o předčasných volbách navržené právě PDS a zorganizované ještě s pomocí FDP a Zelených. Rozhodujícím se tak stal postoj SPD, která nakonec v červnu 2001 hlasovala pro rozpuštění vlády velké koalice¹⁰² a došlo tak k vytvoření přechodné vlády SPD a Zelených s podporou PDS.¹⁰³

Následný mimořádný sjezd berlínské PDS schválil rezoluci „Za začátek nové politiky v Berlíně!“ K takovému novému začátku bylo podle PDS zapotřebí nových politických konstelací a současně stanovení nových priorit zemské politiky.¹⁰⁴ Strana též vznesla nárok na vládní mandát a Gregor Gysi ohlásil, že je připraven kandidovat na post vedoucího starosty Berlína.¹⁰⁵

Pro volby naplánované na říjen 2001 vypracovala PDS program s názvem „Společně pro Berlín“ (Miteinander für Berlin), ve kterém ne příliš detailně formulovala své představy. Základními hesly byly například: „Berlín – sociální město. Politika sociální spravedlnosti, sociální rovnováhy“; „Nové stanovení priorit: Podporovat zvláště vzdělání, vědu a kulturu“; „Posílení vnitřní liberálnosti, rozvoj lidských práv, nové formy demokratické participace občanů“; „Rozvoj hospodářského potenciálu Berlína, podpora odvětví s budoucností, drastické snížení nezaměstnanosti“ nebo „Odklidit špínu a korupci, ukončit přežitý politický model Západního Berlína.“ Mimoto zde strana upozornila i na zásadní kámen úrazu, tedy potřebu konsolidace veřejných financí: „Kdo chce vyzdvihnout přednosti Berlína, musí nejdříve překonat jeho slabosti. Město, které má přes 70 miliard marek dluhů, se musí držet při zemi. Musí nejdříve získat zpět politický a finanční prostor. Proto neexistuje žádná alternativa ke konsolidaci rozpočtu

¹⁰² Postup vyslovení nedůvěry vládě je upraven v článku 57 berlínské ústavy. Ústava dostupná např. na oficiálních webových stránkách spolkové země Berlín, článek 57 konkrétně na: <http://www.berlin.de/rbmskzl/verfassung/abschnitt4.html> (13. 5. 2010)

¹⁰³ Největším skandálem, který způsobil zásadní nespokojenost občanů s vládou velké koalice, byly události okolo Berlínské bankovní společnosti (Bankgesellschaft Berlin). V této částečně veřejnoprávní a částečně soukromé společnosti, vzniklé v roce 1994 spojením několika subjektů, docházelo k finančním machinacím, po jejichž odhalení se ocitla v nebezpečí bankrotu, a která byla personálně propojená s berlínskou CDU, především v osobě předsedy frakce Klause-Rüdiger Landowskyho. Podezření se vznášelo i nad berlínskou SPD, která pravděpodobně o situaci též měla nějaké informace, což bylo jedním z hlavních důvodů, proč se předsedou přechodné vlády v roce 2001 stal již Klaus Wowereit, který předtím ve vládě nepůsobil.

¹⁰⁴ REIBIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 12

¹⁰⁵ Vládnoucí starosta (Der Regierende Bürgermeister) je v Berlíně funkce analogická k ministerskému předsedovi (Ministerpräsident) v jiných spolkových zemích.

země.“¹⁰⁶ V programu tak byly naznačeny politické cíle, méně již však konsekvence, které s sebou konsolidace rozpočtu pro město a jeho obyvatele přinese. Bylo tak předem jasné, že tento fakt při vládní účasti bude mít určité dopady.¹⁰⁷

V předvolebních průzkumech PDS postupně stoupaly preference. Události z 21. září 2001 však způsobily nejistotu a změnily do té doby převažující náladu ke změně, především v západní části města. Zdálo, že ochota občanů volit PDS opět klesá. Nakonec však byl výsledek voleb pro stranu velmi potěšující – získala přes 22% hlasů.

Po volbách standardně došlo na jednání mezi jednotlivými stranami o vládní koalici. SPD, která ve volbách zvítězila s 29,7 %, jednala nejdříve se Zelenými a s FDP, přestože na berlínské úrovni byly vztahy mezi SPD a PDS nadstandardně dobré. Hlavním důvodem byl pravděpodobně tlak spolkového ústředí, kde si především kvůli událostem z 21. září 2001 Gerhard Schröder nepřál ani na zemské úrovni žádné koalice s PDS. V rámci těchto jednání ale panovaly velké rozpory (především mezi Zelenými a FDP), a tak nakonec došlo i na vyjednávání s PDS. Ta začala oficiálně v prosinci 2001 a již na začátku ledna 2002 došlo k podpisu koaliční dohody. Tento velmi rychlý postup je v určitém kontrastu s dlouho trvajícím předcházejícím vyjednávání o „semaforové“¹⁰⁸ koalici. Často se mluvilo o tom, že chuť PDS vstoupit do vlády byla natolik silná, že bylo vedení ochotné k mnoha ústupkům. Takováto tvrzení lze těžko prokázat, nicméně například *Geschäftsführer* frakce PDS v Berlínské poslanecké sněmovně potvrzuje fakt, že zásahy PDS do textu koaliční smlouvy nebyly nijak rozsáhlé: „SPD nám při vyjednávání předložila předjednanou smlouvu s FDP a Zelenými, ta již byla stanovena, my jsme ji pak mohli jen na určitých místech korigovat.“¹⁰⁹ Tehdejší předseda berlínské PDS Stefan Liebich zdůvodňuje potom rychlý průběh jednání a minimální zásahy PDS do textu smlouvy následovně: „Občané v Berlíně již byli docela našťvaní, protože jednání mezi Zelenými, FDP a SPD trvala věčnost. (...) Dále je také faktem, že my jako PDS se shodujeme v mnoha obsahových otázkách s SPD, to bylo předem jasné.“¹¹⁰

Též vnitrostranicky nebylo možná trochu překvapivě jednání tehdejšího vedení nijak zvláště sporné. V prosinci 2001 projednávala situaci konference základních organizací PDS a v lednu byl potom na mimořádném zasedání zemského sjezdu

¹⁰⁶ Viz *Miteinander für Berlin*, program PDS k zemským volbám 21. října 2001.

¹⁰⁷ REIBIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 13

¹⁰⁸ „Semaforová koalice“ je termín označující koalici SPD, FDP a Zelených.

¹⁰⁹ rozhovor s Uwe Doeringem z 29. 5. 2009

¹¹⁰ rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009

vysloven souhlas se vstupem do koalice s SPD výraznou většinou 83,3 %.¹¹¹ Svůj souhlas udělila i spolková PDS, která byla o situaci průběžně informována. V podstatě jediným tématem, o kterém se ve straně ve velké míře diskutovalo, byla preambule ke smlouvě. Tuto preambuli požadovala SPD jako *conditio sine qua non* a měla v podstatě obsahovat distancování se PDS od SED. Zabývala se například spojením SPD s KPD, stavbou Berlínské zdi nebo charakterem NDR. O rozhodujících pasážích smlouvy, které mluví o konsolidaci rozpočtu a s ní spojených výrazných škrtech, se v PDS tolik nediskutovalo. Většina tehdejších čelních funkcionářů tento postup obhajuje a poukazuje na zásadní význam preambule: „Ta debata (o preambuli – pozn. aut.) byla pro nás nezbytná. A též pro koalici a pro město, protože SPD musela dokázat, že máme nárok vládnout.“¹¹² V podstatě jediným významným funkcionářem PDS, který upozorňoval na přílišnou dominanci otázky preambule a poukazyval na nutnost zabývat se spíše věcnými tématy a který pak též na sjezdu jako jeden z mála hlasoval proti smlouvě, byl dnešní předseda berlínské PDS Klaus Lederer.¹¹³ Jako příklad toho, co se PDS v rámci vyjednávání o koaliční smlouvě podařilo prosadit, lze jmenovat vypuštění pasáže týkající se úsilí Berlína o kandidaturu na pořádání letních olympijských her. Opačným příkladem, kdy PDS musela ustoupit od svých požadavků, byla otázka rozšíření letiště v Schönefeldu na jihovýchodě města a postupného uzavření ostatních dvou berlínských letišť.¹¹⁴

Smlouvu schválil přesvědčivou většinou i sjezd SPD a krátce poté získala nová vláda důvěru v Poslanecké sněmovně, i přes částečně napjatou atmosféru. PDS získala ve vládě 3 senátorské posty. Gregor Gysi se stal senátorem pro hospodářství,¹¹⁵ práci a ženské otázky, portfoliem Heidi Knake-Wernerové se stalo zdravotnictví, sociální věci a ochrana spotřebitele a konečně Thomas Flierl dostal do kompetence vědu, výzkum a kulturu.

PDS neměla žádnou zkušenost s vládnutím a reformní koncept připravovaný na rok 2004 nebyl ještě propracován. Zkušenosti PDS z Meklenburska-Předního Pomořanska, kde se již podílela na vládě nebo ze Saska-Anhaltska, kde PDS podporovala menšinovou vládu SPD, v Berlíně takřka nebyly vyhodnocovány.

¹¹¹ REIBIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 14

¹¹² Rozhovor s Uwe Doeringem z 29. 5. 2009

¹¹³ Rozhovor s Cornelií Hildebrandtovou z 25. 7. 2009

¹¹⁴ Rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009

¹¹⁵ Gysi krátce po vytvoření koalice (31. 7. 2002) ze svého postu odstoupil kvůli aféře s nalétanými bonusovými mílemi (tzv. Bonusmeilen-Affäre), když tyto získané za služební lety využíval poté i k soukromým cestám. V úřadu jej nahradil dlouholetý předseda berlínské poslanecké frakce PDS Harald Wolf.

Podle Rolfa Reißiga vykazovala celkově koaliční smlouva značné nedostatky. Chyběla zde nosná idea pro politiku nového senátu, propojení jednotlivých návrhů např. v oblastech rozvoje města, sociálních věcí, vzdělání nebo modernizace správy do jednotného a konsistentního reformního projektu a současně zdůraznění zásadních strukturálních reforem, které by znamenaly skutečný „nový začátek“, který PDS v programu deklarovala.¹¹⁶

3.2 Reálné možnosti zemské vlády

Jak již bylo řečeno, nová vláda, a především PDS, nastoupila do úřadu s nárokem změnit kurs politiky, vytvořit „nový začátek“. Zde je potřeba se zamyslet, jaké má vlastně zemská vláda ve Spolkové republice Německo možnosti, zda je schopna či do jaké míry je schopna určité záležitosti zásadním způsobem ovlivňovat či měnit. Co se týče změny charakteru společnosti prostřednictvím politiky, je tato otázka ve vědeckém diskurzu sporná.¹¹⁷ Jednodušší než zkoumat obecně takové procesy je zabývat se problematikou, do jaké míry a v jakých oblastech se může prosazovat politická linie zemských ministrů v konfrontaci s politikou spolkové vlády.

Obecně lze konstatovat, že od vzniku SRN docházelo postupem času ke zmenšování kompetencí jednotlivých zemí a k posilování spolku. Kromě toho je dnes politika zemí do velké míry vázána právním a finančním rámcem Evropské Unie. Z těchto faktů vyplývá, že možnost zemských politiků nějakým zásadním způsobem „měnit politiku“ je podstatně omezená.¹¹⁸

Na druhou stranu však nelze říci, že možnosti stran na zemské úrovni cokoliv ovlivňovat jsou zanedbatelné. Mají možnost výběru z jednotlivých alternativ, což spočívá například v možnosti vytvářet různé modely koalic. Existují též oblasti, ve kterých jsou kompetence zemí rozsáhlé. Jedná se o školství, vysoké školství, problematiku státních zaměstnanců, vnitřní bezpečnost nebo mediální politiku. Senátor Wolf zmiňuje například možnost ovlivňovat směřování finančních toků: „(...) v opozici jsme vždy kritizovali plýtvání daňových výnosů na podporu výstavby bytů. Ve vládě

¹¹⁶ REIBIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 15-16

¹¹⁷ Viz např. Windhoff-Héritier, Adrienne. Policy-Analyse. Elemente einer Kritik und Perspektiven der Neuorientierung. In: *Politische Vierteljahresschrift*, 2003, Sonderheft 24.

¹¹⁸ Např. předseda frakce Die Linke v zastupitelstvu obvodu Berlín-střed Thilo Urchs vnímá jako nejvíce omezující minimální možnost zemské vlády ovlivňovat výši příjmů rozpočtu – tedy především daní – protože tyto záležitosti jsou ve velké míře v kompetenci Spolku. Rozhovor s Thilo Urchsem z 27. 6. 2009.

jsme to zastavili a tím si vytvořili možnost investovat peníze například do vzdělání (...).¹¹⁹ Dále zemské vlády kontrolují a organizují správu, mají vliv na spolkovou politiku skrze účast ve Spolkové radě a mají podíl na vytváření právních předpisů Evropské unie.¹²⁰ Zastupují též v určitých oblastech zájmy zemí ve vztahu k EU nebo jiným státům.

PDS vznesla ve svém programu nárok na „nový politický začátek“ a „změnu kursu“. O možnosti něčeho takového lze tedy vážně uvažovat pouze v určitých oblastech, kde mají země dostatečné kompetence, nebo to lze chápat jako snahu o změnu metod oproti předchozím vládám, čímž by mohla PDS mít na mysli omezení korupce, větší participaci občanů na politice apod.

3.3 Základní cíl koaliční vlády – Úsporný kurs

Reálným základním cílem vlády SPD a PDS, i když ne všem to bylo zpočátku dostatečně zřejmé a někteří si to možná odmítali přiznat, byla konsolidace veřejných financí. Též je třeba si uvědomit, že PDS byla v pozici slabšího partnera v koalici a dále také fakt, že Berlín byl v situaci extrémní rozpočtové nouze. K finančním omezením přibyla i omezení zákonná, když Berlínský ústavní soud svým nálezem předepsal senátu sanační program a „program vlastního úsilí.“¹²¹ V návaznosti na to vyhlásil senát stav rozpočtové nouze a podal (na což tlačila PDS) žalobu ke Spolkovému ústavnímu soudu, kterou se chtěl po vzoru spolkových zemí Brémy a Sársko dožadovat příspěvku spolku na oddlužení ve výši 35 miliard €. Plán na konsolidaci a sanaci rozpočtu byl tak předložen i v zájmu co nejvyšších šancí na úspěch této žaloby. Ve dvouletém rozpočtu¹²² na roky 2004 a 2005 byla v rámci těchto opatření plánována úspora 2,5 miliardy €. Bez vlastního úsilí by totiž Berlín měl jen malou šanci získat finanční

¹¹⁹ Rozhovor s Haraldem Wolfem z 28. 6. 2009

¹²⁰ Dříve se zemské vlády spolupodílely též na vytváření spolkových rámcových zákonů, tento institut byl však zrušen v rámci reformy federalismu v roce 2006 a materie, kterou upravoval, přešla částečně do oblasti výlučné kompetence spolku, částečně do konkurujícího zákonodárství a částečně do kompetence zemí. Podle článku 16 Smlouvy o EU mohou být do Rady EU v případě jednání o záležitostech, které nespádají do kompetence centrální (v německém případě tedy spolkové) vlády, povoláni ministři z vlád regionálních (např. berlínští senátoři).

¹²¹ V němčině „Sanierungsprogramm“ a „Eigenanstrengungsprogramm“. Oba tyto programy zavazovaly senát přijmout taková opatření, která povedou ke stabilizaci veřejných financí.

¹²² V některých spolkových zemích, mezi něž patří i Berlín, jsou namísto rozpočtu na jeden rok sestavovány rozpočty dvouleté.

pomoc spolku. Dlužno říci, že tento spor u Spolkového ústavního soudu Berlín nakonec prohrál a na mimořádnou finanční výpomoc spolku tak nedosáhl.¹²³

První důležitou otázkou, kterou nový senát musel řešit, byla hrozba uvržení Berlínské bankovní společnosti do konkurzu. Problémy a struktura této společnosti byly popsány již výše. Nyní, po odhalení mnoha znepokojivých skutečností tedy hrozil podniku konkurz. Podle PDS nebylo otázkou, zda se země Berlín zaručí za ztráty, protože již ze zákona ručila za všechny smlouvy této společnosti, nýbrž spíše to, jaká alternativa vyjde zemi a občany levněji, zda konkurs Bankovní společnosti či ochrana jejích rizik prostřednictvím spolkové země Berlín. Podle výpočtů by následky ochrany rizik byly vysoké – kolem 300 milionů € ročně po dobu 21 let s odhadovanými celkovými náklady 3-6 miliard €. Stále by to však bylo méně, než kdyby se nechala společnost padnout. To by totiž vyžadovalo okamžité ručení Berlína ve výši přes 20 miliard €, přineslo s sebou ohrožení 16000 pracovních míst v bance a konečně způsobilo velké finanční problémy klientům banky, ke kterým patřilo kolem 50 % hospodářských podniků v regionu, berlínský nemocniční komplex Vivantes a mnoho soukromých střadatelů.

Ve vedení PDS v podstatě panovala shoda, že je třeba společnost zachránit. Tuto cestu obhajoval v rozhovoru například senátor pro hospodářství Harald Wolf: „Co se týče bankovní krize, zvolili jsme podle mého názoru velmi rozumnou cestu. (...) Když by banka vstoupila do insolvenčního řízení, (...) mělo by to za následek zhoršení situace na pracovním trhu.“ Dále ještě popsal další vývoj situace: „Rozhodli jsme se (...) banku neprivatizovat. Zvýšili jsme podíl Berlína (na vlastnictví banky – pozn. aut.) z 50 na 90 % a tím nad bankou převzali plnou kontrolu, v rámci pěti nebo šesti let ji sanovali a pak jsme byli schopni ji (...) prodat za 5,3 Miliardy € Německému spořitelnímu a žiro spolku¹²⁴. Tím se banka dostala do veřejnoprávního¹²⁵ sektoru.“¹²⁶ V PDS jako celku již taková shoda nepanovala a velká část členů by radši banku nechala zkrachovat. Tehdejší předseda berlínského zemského svazu PDS Liebich to připisuje především tomu, že nebyli pravděpodobně schopni dohlédnout důsledků takového jednání: „V té době stála tato obří banka před bankrotem a musela být zachráněna státními prostředky. (...) A tehdy velká část naší strany říkala, že tuto banku nesmíme zachraňovat. Ještě dnes se

¹²³ Viz nálezný Spolkového ústavního soudu 2 BvF 3/03 z 19.10.2006, dostupný na http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/fs20061019_2bvf000303.html (30. 3. 2010).

¹²⁴ Deutscher Sparkassen- und Giroverband

¹²⁵ Německé bankovníctví se skládá ze 3 sektorů. Fungují zde soukromé peněžní ústavy, dále existuje veřejnoprávní a konečně družstevní sektor.

¹²⁶ rozhovor s Haraldem Wolfem z 28. 6. 2009

tomu trochu divím, protože to byla jediná cesta, jak zařídit, aby zůstala zajištěna její existence jako velké veřejné banky.“¹²⁷

V létě 2003 byla po několikaměsíčním jednání uzavřena nová tarifní smlouva pro veřejné služby v Berlíně mezi senátem a tarifním spolkem odborů veřejných služeb. Spolková země Berlín převzala se zpětnou platností k 1. 1. 2003 spolkovou dohodu o tarifech ve veřejné službě. Současně však byla snížena pracovní doba ze 40 (ve východní části Berlína), respektive 38,5 hodin (v západní části) na 37 hodin. Úměrně k tomuto snížení klesla i hrubá mzda (progressivně podle výše mzdy o 8 – 12 %). Klesla i výše vánočních prémie na 640 € (bez ohledu na výši mzdy). Ostatní benefity zůstaly nedotčené.

Jednalo se o další z úsporných opatření, na kterém se podle senátu ušetřilo až 500 milionů € ročně.¹²⁸ Zavedení těchto změn však neprobíhalo hladce. Novou tarifní smlouvu v Berlíně odmítlo podepsat spolkové vedení odborového svazu Verdi i spolkový ministr vnitra, což vedlo k vystoupení Berlína z tarifního spolku zemí. Takovýto akt byl bezprecedentní a v levicové straně, jakou je PDS, se stal velmi kontroverzním, především kvůli jejím významným vazbám na odbory. Asi nejvíce tento postup obhajoval předseda Liebich, který vyzdvihoval převahu výhod nad nevýhodami: „Výhoda pro Berlín: dojde k úsporám. Výhoda pro zaměstnance: budou méně pracovat. Nevýhoda pro zaměstnance: dostanou méně peněz.“¹²⁹ Další výhodou pak bylo, že díky úsporám nemuselo dojít k propouštění v tomto rozsáhlém sektoru.

Aby došlo k omezení propastného rozdílu mezi příjmy a výdaji země Berlín, provedl senát mnoho škrťů i v oblasti spotřebních výdajů. I zde nakonec PDS ve všech případech souhlasila. Jednalo se například o omezení příspěvků na denní péči o děti (tzv. Kita-Gebühren), sociální jízdenky na berlínskou MHD, příspěvky pro slepce, bezplatné učební pomůcky, ale též omezení prostředků na vědu, výzkum a kulturu.

3.4 Zásadní události v resortech vedených senátory za PDS

¹²⁷ Rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009

¹²⁸ REIBIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 26

¹²⁹ Rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009

V následující části bych chtěl podrobněji popsat a částečně analyzovat, co se v období 2002-2006 událo v oblastech, které spadaly do resortů v kompetenci senátorů za PDS. Samozřejmě nelze říci, že všechno dění okolo těchto resortů vycházelo z přímé iniciativy dotyčných senátorů a i prosazování konkrétních návrhů je záležitostí senátu jako celku. Nicméně právě v těchto oblastech lze podle mého názoru z logických důvodů v největší míře sledovat vliv PDS na politiku vlády.

3.4.1 Hospodářský vývoj a zaměstnanost

Na počátku je třeba říci, že hospodářské výsledky Berlína se již dlouhou dobu pohybují pod spolkovým průměrem. Především hospodářská činnost ve výrobní sféře je na nízké úrovni. Fungování odvětvích s budoucností založených na moderních technologiích a vyžadujících vysoce kvalifikované pracovní síly se teprve pomalu začíná rozvíjet. Na začátku funkčního období nové vlády v roce 2001 byl počet nezaměstnaných v Berlíně přibližně 278 000 (okolo 18 %) ¹³⁰. Takováto situace pochopitelně nebyla pro novou koalici příliš výhodná. Podle senátora pro hospodářství Haralda Wolfa byly však přesto možnosti „v mnohém ohledu větší, než se původně očekávalo“.

Lze jmenovat několik nových akcentů v podpoře hospodářství a strukturálních reforem vedoucích směřujících k jeho oživení, které se v období 2002-2006 podařilo prosadit.

a) Došlo ke zřízení Centrálního úřadu pro inicializaci a koordinaci podnikání (Zentrale Anlauf- und Koordinierungsstelle für Unternehmen - ZAK). Díky tomu došlo k odstranění paralelních a duplicitních kompetencí v oblasti podpory a poradenství v hospodářské sféře a tím pádem ke snížení byrokracie.

b) Na jaře 2004 došlo ke sloučení institucí pro podporu hospodářství *Berlin International* a *Partner für Berlin* v jednu.

c) Berlínská investiční banka (Investitionsbank Berlin - IBB) byla vyčleněna z Berlínské zemské banky (Landesbank Berlin), aby fungovala jako centrální instituce podpory ve spolkové zemi Berlín. Současně došlo k přesunutí těžiště z podpory

¹³⁰ Údaje čerpány z webových stránek berlínsko-braniborské pobočky Německého odborového svazu (DGB); <http://www.berlin-brandenburg.dgb.de/article/articleview/780/1/7/> (1. 4. 2010)

výstavby nemovitostí a bytů na podporu hospodářství, jelikož do té doby byla tato podpora v Berlíně hluboko pod spolkovým průměrem. Berlínská investiční banka by se měla vyvinout též v tzv. firemní (domácí) banku malých a středních podniků v Berlíně.¹³¹ Senátor Wolf obhajuje zmíněné kroky následovně: „Důležitý příklad, který nám za několik let vynesl miliardy eur, je zrušení systému veřejné podpory výstavby bytů, který byl převzat z dob Západního Berlína. To totiž nebyla sociální podpora (...), nýbrž podpora podnikatelů s nemovitostmi.“¹³²

d) Částečně díky iniciativě zemské poslanecké frakce PDS došlo k zahájení restrukturalizačního procesu veřejnoprávních podniků (veletržního areálu, Berlínských úklidových služeb – BSR, Berlínského dopravního podniku – BVG, nemocničního komplexu Vivantes, společností pro výstavbu bytů aj.). Většina těchto podniků hospodařila deficitně, byla značně zadlužená a tím pádem výrazně zatěžovala rozpočet města. Došlo i k privatizaci některých podniků, např. společnosti pro výstavbu bytů – GSW. Tento krok byl v rámci PDS sporný, vedení argumentovalo především tím, že prodat za 2 miliardy € podnik s dluhem 1,6 miliardy je vzhledem k tísnivé finanční situaci země oprávněné. Nový majitel se navíc musel zavázat, že bude provádět sociálně orientovanou obchodní politiku. Nicméně zpětně vidí například tehdejší předseda berlínské PDS Liebich tuto transakci jako chybu: „Největší chybou z mého pohledu byl (...) prodej GSW (...) americkému investičnímu fondu.“¹³³

e) v souvislosti s východním rozšířením EU došlo k přeorientování z výlučné orientace Berlína na partnerství s metropolemi východní Evropy na historický hospodářský a kulturní region na obou březích Odry mezi Berlínem, Štětínem, Poznání a Vratislaví. Cílem je pod pojmem „Oderský region“ vytvořit přeshraniční sdružení, které by se mohlo vyvinout v konkurenceschopný euroregion.

f) Díky některým opatřením senátorů za PDS se podařilo omezit nezaměstnanost. Například v roce 2003 se podařilo zprostředkovat 8000 příjemcům sociální pomoci zaměstnání, v rámci něhož se platí sociální pojištění. To je o 32 % více než v roce 2002. 30 000 lidí využilo různé programy v rámci zastřešujícího projektu "Pomoc k práci" (Hilfe zur Arbeit).

¹³¹ O úkolech Berlínské investiční banky viz např. profil na jejích oficiálních webových stránkách: http://www.ibb.de/desktopdefault.aspx/tabid-69//196_read-97/ (12. 5. 2010)

¹³² Rozhovor s Haraldem Wolfem z 28. 6. 2009

¹³³ Rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009

Efekty výše uvedených změn jsou hodnoceny různě, záleží pochopitelně na politické orientaci hodnotitele. Lze zde však najít nesporně pozitivní faktory. Když PDS v roce 2002 převzala resort hospodářství, řada opozičních politiků předpovídala "hospodářské útoky", nezájem zahraničních investorů angažovat se v Berlíně a v důsledku toho rasantní úpadek berlínské ekonomiky. Takový scénář se nerealizoval. A lze říci, že nikdo dnes v Berlíně nevnímá skutečnost, že hospodářský resort je veden politikem z PDS (respektive aktuálně Die Linke), jako ohrožení berlínského hospodářství. Dokonce se rozvinula i užší spolupráce mezi hospodářskou správou, Průmyslovou a obchodní komorou (Industrie- und Handelskammer - IHK) a sdruženími podnikatelů. Velký podíl na tom má podle berlínského předsedy IHK senátor Wolf. Důkazem toho je např. společná iniciativa těchto aktérů "Berlin 2004-2014. Eine Wachstumsinitiative". V průběhu funkčního období 2001-2006 se v Berlíně usídlila řada podniků, mimo jiné i technologických a dopravně-technologických.

Městská část Buch se stala významným centrem biotechnologií, Adlershof na jihu Berlína potom informačních a komunikačních technologií, když se zde jen v roce 2003 usídlilo 41 nových podniků. Mezi další významné firmy, které v tomto období zřídily nebo přemístily své sídlo do Berlína patří například MTV a Universal z mediální sféry, dále potom Coca-Cola a vydavatelství Ullstein a koncern Springer. Firma Daimler Chrysler se rozhodla vybudovat v Berlíně továrnu na výrobu motorů.

Trvalého zlepšení hospodářských výsledků se v první polovině volebního období 2002-2006 nepodařilo dosáhnout, berlínský HDP pokračoval v sestupném trendu, a to ještě ve vyšší míře, než ve Spolkové republice jako celku. Avšak v prvním pololetí roku 2004 poprvé po třech letech došlo ke zvýšení HDP oproti předchozímu období a od té doby trvale roste v hodnotách okolo 2 % ročně. Na okraj lze poznamenat, že zatím setrvává v černých číslech i v aktuálním období hospodářské krize, což činí z Berlína výjimku oproti ostatním spolkovým zemím.¹³⁴ Díky zvýšené poptávce ze zahraničí vzrostl export, což se pozitivně projevilo především ve zpracovatelském průmyslu. Důležitý je též fakt, že v Berlíně došlo k nastartování rozvoje odvětví služeb ve sférách jako reklama, IT poradenství, turismus, film, média a kultura obecně, což s sebou přináší jak rozvoj hospodářství, tak pokles nezaměstnanosti.

¹³⁴ Všechna data čerpána z oficiálních webových stránek spolkové země Berlín - <http://www.berlin.de> a Berlínsko-braniborského statistického úřadu - <http://www.statistik-berlin-brandenburg.de>; nejaktuálnější informace konkrétně na <http://www.statistik-berlin-brandenburg.de/pms/2010/10-03-30.pdf> (1. 4. 2010)

Jeden z hlavních deklarovaných cílů PDS, snížit prostřednictvím mobilizace růstového potenciálu nezaměstnanost se ovšem v průběhu celého volebního období 2002-2006 realizovat nepodařilo. Ta po celou dobu stagnovala na hodnotě okolo 20 %, což znamenalo spolkové prvenství. Situace se začala měnit až v roce 2007, v období druhé koalice SPD a PDS, když došlo ke snížení nezaměstnanosti až na 13,5 % na podzim roku 2009, což je ale stále jedna z nejvyšších hodnot v rámci Spolku.¹³⁵ Je velmi složité dovozovat, jaké faktory mají na tento vývoj vliv a tedy kdo vlastně nese hlavní zásluhu. Někteří experti též upozorňují na pochybné metody výpočtů.¹³⁶

Obecně lze říci, že právě v případě hospodářského vývoje a vývoje hladiny nezaměstnanosti dominuje spolkový a evropský trend, který lze na regionální úrovni jen těžko nějakým způsobem zvrátit. Spojitost mezi politikou a hospodářskými efekty na zemské úrovni lze navíc konstatovat, jak dokazují různé výzkumy, jen v rámci delšího období.¹³⁷ Kvůli tomu je v tomto případě vhodné sledovat aktuální data, nicméně i tak, jak již bylo výše naznačeno, je jejich interpretace nejednoznačná.

3.4.2 Sociální věci a zdravotnictví

Již ve svém předvolebním programu mluvila PDS o ideji „sociálního města“, která se měla stát leitmotivem jejího úsilí v této oblasti. I v koaliční smlouvě bylo v kapitole „Sociální věci“ deklarováno, že Berlín se má stát „předobrazem města sociální spravedlnosti.“¹³⁸ Za předchozích vlád velké koalice byl tento resort pochopitelně obsazován SPD, nyní do úřadu nastoupila senátorka za PDS Heidi Knake-Wernerová. Nebylo žádným tajemstvím, že právě zde se chce strana co nejvíce profilovat, aby naplnila v co největší míře představy svých voličů.

Pro oblast sociálních věcí (podobně jako zdravotnictví) jsou charakteristické především tři problémy. Zaprvé, tyto oblasti jsou určované v převažující míře

¹³⁵ Data čerpána na oficiálních webových stránkách berlínsko-brandenburské pobočky Německého odborového svazu (DGB), konkrétně na <http://www.berlin-brandenburg.dgb.de/article/archive/7/12> (1. 4. 2010)

¹³⁶ Na stránkách berlínsko-brandenburské pobočky Německého odborového svazu (DGB), konkrétně na http://www.berlin-brandenburg.dgb.de/filemanager/download/2145/Arbeitsmarktdaten_November_08.pdf (1. 4. 2010) je uvedeno, že: „Stále více expertů varuje před tím, že statistiky nezaměstnanosti nejsou transparentní a jsou stále více přikrášlovány. Pracovní neschopnost, zaškolení nebo 1-Euro-Jobs jsou jen část z příkladů toho, co není do statistiky započítáváno.“

¹³⁷ REIBIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 34

¹³⁸ Viz koaliční smlouvu mezi SPD a PDS na období 2001-2006, dostupné např. na: <http://www.die-linke-berlin.de/index.php?id=1212>

spolkovým zákonodárstvím, takže možnosti zemské vlády zde cokoliv měnit jsou značně omezené, asi nejzásadněji ze všech resortů. Potvrzují to i slova senátorky Knake-Wernerové: „Jako zemská ministryně téměř nemám šanci ovlivnit například výši sociálních dávek (...), ale přirozeně se nespokojení občané zlobí na mě, jelikož nerozlišují, kde kdo sedí (...), a já jsem nejbližší.“¹³⁹ Zadruhé, jedná se o oblast, ve které funguje rozsáhlá struktura zájmových skupin, které mají každá své specifické představy a požadavky a vyžadují obsáhlé vyjednávací procesy. Zatřetí, v této oblasti jsou očekávání občanů obzvláště velká, a to platí především o klientele PDS. Navíc v Berlíně byla vždy relativně vysoká úroveň sociální infrastruktury.

Je třeba též uvést, že pouhých 5 % výdajů v této oblasti nebylo striktně vázaných a bylo tedy k „volné dispozici“ podle uvážení senátorky Knake-Wernerové. Přestože byl tedy prostor pro nějaké aktivní zásahy úzký (lze například částečně reorganizovat existující struktury), tak nároky byly relativně vysoké: Berlín je známý značně komplikovanou sociální strukturou – je zde tradičně vysoká nezaměstnanost, nadprůměrně vysoký počet osob s nárokem na sociální pomoc, v roce 2004 zde spadalo okolo 500 000 lidí do kategorie „chudý“ (tj. s příjmy nižšími než 50 % regionálního průměru). Existují i rozdíly mezi jednotlivými berlínskými obvody a i v rámci nich, které měly na počátku 21. století tendenci se prohlubovat.

Ze změn nebo událostí, které byly v prvním vládním období PDS provedeny v tomto resortu, lze jmenovat:

a) Oproti předchozímu období se snížil objem vyplácených sociálních dávek o 5 %, což vzhledem k razantním úsporným opatřením ve všech sférách považuje PDS za úspěch, ne tak již velká část jejího voličstva.

b) V souladu se snahou o „nový styl politiky“ byla částečně změněna struktura rozhodovacích procesů, do kterých byly ve větší míře zahrnuty názory různých spolků a organizací (různá charitativní sdružení, spolky postižených osob, ale i např. sdružení zdravotních pojišťoven).

c) PDS se snažila prostřednictvím účasti ve Spolkové radě angažovat na spolkové úrovni. To se projevilo především kritickým postojem k reformám důchodů a zdravotnictví a balíku zákonů Hartz IV.

¹³⁹ Rozhovor s Heidi Knake-Wernerovou z 29. 6. 2009.

Zákony Hartz IV. musely být senátem provedeny i přes jeho kritický postoj k nim (pochopitelně zvláště z řad PDS). To vyvolalo u velké části obyvatel vlnu nevole, zvláště když se přidaly škrty v sociální oblasti – především zrušení sociální jízdenky na městskou hromadnou dopravu a snížení dávek pro slepce. Zrušením sociální jízdenky (kterou mohli používat příjemci sociální pomoci) reagoval Berlínský dopravní podnik (BVG) na snížení dotací od města o 17,4 milionu € ročně (z celkových asi 500 milionů). Nakonec byl s BVG vyjednáno kompromisní řešení a od ledna 2005 funguje nová dražší sociální jízdenka za cenu 32 € na měsíc.¹⁴⁰ Rozšířil se ale okruh lidí, kteří ji mohou využívat – byli zahrnuti například všichni příjemci *Arbeitslosengeld II*. Tuto jízdenku tak může využívat kolem 400 000 občanů Berlína.¹⁴¹

Příkladem možností, které má senátorka pro sociální věci při aplikaci spolkového zákonodárství, může být úprava směrodatných hodnot v rámci zákonů Hartz IV. Konkrétně v zákoně o příspěvcích na ubytování a topení¹⁴² je stanoveno, že tyto musí být v „přiměřené“ výši. Senátorka Knake-Wernerová stanovila takovou výši, že jen malá část lidí (v poměru k ostatním spolkovým zemím) byla nucena se stěhovat. Navíc byla prodlouženo období, po jehož uplynutí (od začátku pobírání ALG II) se zkoumá přiměřenost nákladů na bydlení, z půl roku na rok.¹⁴³

d) Byl vypracován program s cílem vytvořit z Berlína „hlavní město zdravotnictví.“ V rámci tohoto programu má být vytvořeno do roku 2010 v nemocnicích, zdravotnickém výzkumu a pečovatelských zařízeních 50 000 nových pracovních míst. Ve zdravotnictví by tak mělo v Berlíně pracovat celkem 230 000 lidí.

3.4.3 Věda, výzkum a kultura

Ve volebním programu PDS z roku 2001 byl kladen zásadní důraz na vědu a kulturu, byly zde jmenovány hned na druhém místě. V této části programu s názvem

¹⁴⁰ Pro srovnání: původní sociální jízdenka stála 20,40 €. Běžná měsíční jízdenka pro dospělé stojí dnes (v roce 2010) 72 €. Od roku 2005 též zdražila sociální jízdenka z 32 € na 33,50 €.

¹⁴¹ Veškeré informace ohledně sociální jízdenky dostupné na webových stránkách berlínského dopravního podniku: <http://www.bvg.de/index.php/de/3786/name/Tarifuebersicht/article/12300.html> (5. 4. 2010)

¹⁴² Sozialgesetzbuch II (SGB II), § 22; dostupný na: <http://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbii/22.html> (10. 5. 2010)

¹⁴³ Rozhovor s Heidi Knake-Wernerovou z 29. 6. 2009. V rámci prováděcích předpisů Knake-Wernerová stanovila jako jediné kritérium při rozhodování o tom, zda se dotyčná rodina musí stěhovat, brutto výši nájemného s poplatky (a ne jako v ostatních spolkových zemích navíc velikost bytu). Kromě toho stanovila předpisy o situaci sociální nouze, které zlepšily postavení především rodin s dětmi, postižených a starších 60-ti let. V roce 2009 byl v této záležitosti berlínský Senát zažalován Spolkem.

„Kulturní město Berlín: město vědomostí“ upozorňovala PDS, že Berlín má šanci (stejně jako ostatní metropole) jen v případě, že bude schopen činit pokroky ve vědomostech a znalostech. Úkolem pro příští léta mělo být zachování základů vzdělání, kultury a vědy a zároveň zvýšení jejich efektivity prostřednictvím strukturálních změn. Kromě toho byl v programu deklarován požadavek, že „v novém volebním období nebudou prováděny žádné další škrty v oblasti kultury.“ Aby toho mohlo být dosaženo, byla vyžadována větší angažovanost Spolku.¹⁴⁴

V koaliční smlouvě mezi SPD a PDS byly formulovány určité reformní návrhy v oblasti vědy, výzkumu a kultury, nicméně strategický koncept pro kulturní a vědecký rozvoj města zde chyběl. Klíčová měla být podle smlouvy modernizace vysokoškolských zákonů a zachování bezplatného školství, dále potom restrukturalizace vysokoškolské medicíny a rozvoj vysokých odborných škol. Kulturní rozpočet měl být zachován, byly plánovány jen strukturální úspory ve výši 8 milionů €.¹⁴⁵

Vzdělávání a kultura patří tradičně k hlavním devizám Berlína. Jsou zde 3 univerzity, 7 vysokých odborných škol, 3 umělecké vysoké školy a přes 100 neuniverzitních výzkumných zařízení, ve kterých je celkem zaměstnáno přes 50 000 lidí a studuje zde okolo 130 000 studentů.¹⁴⁶ Dále se v Berlíně nachází 3 opery, mnoho divadel a koncertních budov a velký počet muzeí. Je tedy zřejmé, že při „zacházení“ a hospodaření s takto širokou sítí institucí, navíc v oblasti, která je tradičně finančně deficitní, jsou kladeny na příslušný resort vysoké nároky.

Na jednání Berlínské poslanecké sněmovny o rozpočtu na léta 2004 a 2005 se vyjádřil senátor za PDS Thomas Flierl o svých představách ohledně resortu vědy, výzkumu a kultury takto: „V červnu 2002 (...) jsem při představování rozpočtu na léta 2002 a 2003 řekl, že svůj úkol jako senátor pro vědu a kulturu vidím v tom, že chci pracovat jako lobbista usilující o zachování statu quo. Zachovat základy a modernizovat instituce (...) zůstává cílem mé politiky, a to i ve stavu rozpočtová nouze.“¹⁴⁷

I v této oblasti však byly provedeny určité úspory. Berlínské univerzity poskytly v období 2004/2005 jednorázový konsolidační příspěvek 54 milionů € a jejich rozpočet na léta 2006-2009 byl snížen o 75 milionů € (senátor pro finance za SPD Thilo

¹⁴⁴ Viz *Miteinander für Berlin*, program PDS k zemským volbám 21. října 2001

¹⁴⁵ Viz koaliční smlouvu mezi SPD a PDS na volební období 2001-2006, dostupné např. na: <http://www.die-linke-berlin.de/index.php?id=1212> (15. 3. 2010)

¹⁴⁶ REIßIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : Die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 38-39

¹⁴⁷ Řeč senátora pro vědu, výzkum a kulturu, Dr. Thomase Flierla, na 48. zasedání

Berlínské Poslanecké sněmovny 18. března 2004. Citováno v: REIßIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : Die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 40

Sarrazin původně navrhoval až 200 milionů). Vysokých odborných škol se škrtly nedotkly. Jedinou novou investicí v období 2004/2005 v rámci resortu byla výstavba Technické a hospodářské vysoké odborné školy (FHTW) v Oberschönweide za 5 milionů €.¹⁴⁸

Celkové roční výdaje Berlína na vědu, výzkum a vzdělání se pohybovaly v období 2002-2006 okolo 1,2 miliardy €. V poněru k ostatním spolkovým zemím je to vysoká částka, na druhou stranu je nutné si uvědomit, že pro Berlín jsou to klíčová odvětví, ve kterých vidí svou budoucnost.

Jako nejdůležitější strukturální změny a reformy v této oblasti lze jmenovat:

a) Byly aktualizovány smlouvy mezi spolkovou zemí Berlín a všemi třemi univerzitami a navíc byly do smluv poprvé zahrnuty i umělecké vysoké školy ve východní části města. Tím tyto instituce na jedné straně získaly jistotu v dlouhodobém plánování, na druhé straně vedly smlouvy u všech tří univerzit k výrazným škrtům. Byl nastartován proces vytváření společných struktur, který vedly samy univerzity a senátor Flierl zde působil pouze jako „moderátor.“

S návrhem senátora Flierla na zavedení tzv. studentských kont,¹⁴⁹ který podporovala i těsná většina poslanecké frakce PDS v Berlíně, vyjádřila nesouhlas stranická základna, když jej při hlasování na zemském sjezdu odmítla.

b) Byla zahájena reforma lékařství na vysokých školách. Pod názvem Charité byly sloučeny všechny medicínské objekty s akademickým charakterem, aniž by kterýkoliv z nich zaniknul.¹⁵⁰ Cílem reformy je vytvoření jednotného výkonného a moderního zařízení.

c) Po dlouhých debatách se spolkovým ministerstvem kultury byla založena nadace s názvem „Opera v Berlíně.“ Tato nadace má za cíl uchování a modernizaci operního prostředí v Berlíně.

¹⁴⁸ Údaje dostupné např. na oficiálních webových stránkách spolkové země Berlín, konkrétně na: http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-wissenschaft/hochschulpolitik/leistungsberichte/leistungsberichte_2005.pdf?start&ts=1264585756&file=eistungsberichte_2005.pdf (20. 4. 2010).

¹⁴⁹ Studijní konta jsou zvláštní formou poplatků za studium. Základní myšlenkou je, že každému studentovi by měl být poukázán určitý stejný objem prostředků na vzdělání. Kdo utratí více než tuto stanovenou sumu, musí zbytek dopláct z vlastních zdrojů.

¹⁵⁰ Jednalo se například o lékařskou fakultu Svobodné univerzity v Berlíně (Freie Universität Berlin), univerzitní kliniky Benjamina Franklina v Lichtenfelde, nemocnice Rudolfa Virchowa ve Weddingu aj. Dnešní Charité je rozdělena na 4 areály (Campus Benjamin Franklin, Campus Berlin-Buch, Campus Charité Mitte a Campus Virchow-Klinikum). Podrobné informace dostupné na: <http://www.charite.de> (1. 4. 2010)

d) Došlo k vyjednání „Smlouvy o kultuře v hlavním městě“ mezi Berlínem a Spolkem. Široká síť berlínských divadel byla i přes snížení dotací zachována v celé šíři. Spolek byl více zapojen do finanční odpovědnosti za kulturu.

Podobně jako v jiných oblastech se i zde se plánované škrty a úspory staly důležitým tématem. Dlouhý čas se veřejně diskutovalo, které divadlo či opera budou zrušeny.¹⁵¹ Nakonec však k zániku žádné z těchto institucí nedošlo.

V rámci snah o vylepšení kulturního rozpočtu navrhovala PDS rozvíjet tzv. kulturní ekonomiku. V roce 2005 vypracovali společně senátoři Wolf a Flierl zprávu, ve které se snaží analyzovat toto odvětví. Upozorňují zde na to, že kultura musí být vnímána nejen jako oblast, která vyžaduje subvence od státu, ale též jako pole pro investice, které skýtá pro Berlín do budoucna výrazný potenciál.¹⁵²

Působení senátora Flierla v resortu vědy, výzkumu a kultury je hodnoceno různě. Býval hojně kritizován z řad koaličního partnera PDS, Spolku německých vysokých škol (Deutscher Hochschulverband – DHV) i v tisku,¹⁵³ na druhé straně v různých periodikách lze nalézt články, které jednotlivé jeho iniciativy hodnotí vesměs kladně.¹⁵⁴ Jisté souvislosti lze možná hledat i ve faktu, že v následujícím volebním období vznikl nový resort pro vzdělání vědu a výzkum, kterého se ujala SPD, a kulturu zařadil do své kompetence sám vládnoucí starosta Wowereit.

3.4.4 Přímá demokracie a občanská práva

Poslední oblast, o které je podle mého názoru vhodné se v rámci této kapitoly zmínit, lze nazvat „přímá demokracie a lidská práva.“ Nejde o oblast, která by spadala

¹⁵¹ REIBIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : Die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 41

¹⁵² Zpráva o konceptu kulturní ekonomiky dostupná na oficiálních webových stránkách spolkové země Berlín: http://www.berlin.de/imperia/md/content/senwfk/pdf-dateien/kuwi_0706.pdf?start&ts=1239105934&file=kuwi_0706.pdf (1. 4. 2010). Ve zprávě je uvedeno, že již v roce 2004 se segment označovaný jako kulturní hospodářství podílel 13,6 procenty na berlínském HDP.

¹⁵³ Viz např. Köhler, Regina. Hochschullehrer verweisen Flierl auf den letzten Platz. In: *Welt Online*, 1. 3. 2005; http://www.welt.de/print-welt/article496594/Hochschullehrer_verweisen_Flierl_auf_den_letzten_Platz.html (3. 4. 2010).

¹⁵⁴ Např. Walter, Birgit. Ärger mit der toten Maus. In: *Berliner Zeitung*, 10. 5. 2004; <http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/2004/0510/meinung/0016/index.html> (1. 5. 2010); Harmsen, Torsten. Die Universitätsreform fängt erst an, In: *Berliner Zeitung*, 6. 7. 2004; <http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/2004/0706/meinung/0015/index.html> (1. 5. 2010); nebo Berg, Stefan von. Senator Zwiespalt. In: *Der Spiegel*, 19. 1. 2004; <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-29725570.html> (1. 5. 2010).

přímo do nějakého resortu, což ji odlišuje od těch, kterými jsme se zabývali v minulých podkapitolách, nicméně jde o oblast, ve které se PDS chtěla profilovat.

Ve volebním programu z roku 2001 deklarovala, že bude usilovat o „demokratizaci demokracie“ a „modernizaci správy.“¹⁵⁵ Požadovala více přímé demokracie v Berlíně, zásadní reformu správy, civilní a občanům bližší policii a různé vypořádání se s pravicovým extremismem a rasismem.

Pravděpodobně i pod vlivem událostí ze září 2001 byla označována nová rudorudá vláda v Berlíně z opačné strany politického spektra za „bezpečnostní riziko.“ V koaliční smlouvě byl vytyčen společný cíl: „Zachovat a dále budovat Berlín jako světu otevřenou, liberální a bezpečnou metropoli.“

Reformy byly započaty v několika oblastech:

a) Vnitřní bezpečnost

V Berlíně bylo zrušeno tzv. závojevé pátrání,¹⁵⁶ proti jehož zavedení na konci 90. let PDS společně se Zelenými protestovala. Současně došlo k omezení tzv. síťového pátrání.¹⁵⁷

Narozdíl od většiny ostatních spolkových zemí nedošlo v Berlíně k rozšíření kompetencí Úřadu pro ochranu ústavy. Tento úřad zde tak může vyšetřovat jen záležitosti, při nichž se předpokládá nebezpečí ohrožení života.

b) Policie

Byla zahájena strukturální reforma policie s cílem snížit počet hierarchických úrovní. Došlo též ke zrušení „Dobrovolné policejní rezervy“¹⁵⁸. Dále byly jezdecké oddíly zařazeny pod Spolkovou pohraniční stráž, zastaveno financování policejního orchestru a od léta 2003 byla na zkoušku zavedena povinnost policistů nosit na viditelném místě osobní číslo.

¹⁵⁵ Viz *Miteinander für Berlin*, program PDS k zemským volbám 21. října 2001.

¹⁵⁶ Jde o systém policejních kontrol osob např. v určité oblasti bez konkrétního podezření. Byl použit poprvé v Bavorsku a Badensku-Württembersku v polovině 90. let. Po vzniku Schengenského prostoru došlo k jeho rozšíření.

¹⁵⁷ Zde se jedná o vytipovávání určitých okruhů podezřelých osob za použití veřejných nebo i soukromých databází. Narozdíl od konvenčního pátrání zde neexistuje nějaká jedna konkrétní osoba, po které by se pátralo.

¹⁵⁸ Tato organizace vznikla v Západním Berlíně v roce 1961. V 90. letech byla většinou občanů vnímána jako relikv studené války a potenciální „sběrná organizace“ pravicových extremistů. Viz např.: *Freiwillige Polizeireserve wird aufgelöst*. In: *Berliner Zeitung*, 21. 8. 2002; <http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/2002/0821/tagesthema/0148/index.html> (2. 5. 2010).

c) Demokracie a občanské aktivity

Při vyjednávání koaliční smlouvy vznesla PDS požadavek na snížení uzavírací klauzule při zemských volbách (5 %) a při volbách do obvodních zastupitelstev (3 %), nepodařilo se jí ho však kvůli odporu SPD prosadit. Nicméně řadu požadavků směřujících k větší participaci občanů smlouva obsahovala. Šlo například o zjednodušení formálních podmínek pro různé druhy lidových iniciativ a hlasování, snížení kvor a rozšíření možností referend. Na zemské úrovni se tyto požadavky naplnit ve velké míře nepodařilo, v prosinci 2005 byla však zavedena referenda na komunální úrovni.¹⁵⁹ Předtím byl Berlín již jedinou spolkovou zemí, která institut komunálního referenda neznala.

Bylo zřízeno 60 nových občanských úřadů (Bürgeramt), mj. i zvláštní „mobilní občanské úřady.“

Ve zkušebním režimu byl ve dvou obvodech (Lichtenberg a Marzahn-Hellersdorf) proveden koncept PDS tzv. občanských rozpočtů. Jde o přímou účast občanů na vytváření komunálního rozpočtu a následné provádění jeho kontroly.

V dubnu 2003 byl zřízen zvláštní zemský poradní orgán pro integraci a migraci. Ze strany PDS byl vnímán jako krok proti represivní migrační politice, kterou tradičně i na spolkové úrovni kritizuje.

d) Správní reforma

Podle koaliční smlouvy byla demokratizace a modernizace správy jedním z důležitých cílů. Byl vytvořen zvláštní výbor státních tajemníků s úkolem připravovat rozhodnutí pro senát v záležitostech správní reformy. V dubnu 2003 byl prezentován dokument s názvem „Reformní agenda 2006“ se 70 modernizačními projekty na období 2003-2006 pod heslem „větší výkonnost – méně nákladů.“ V rámci těchto projektů došlo do roku 2006 ke snížení počtu zaměstnanců berlínské správy ze 145 000 na 114 000.¹⁶⁰ Nicméně celkový efekt správní reformy byl alespoň do konce volebního období 2001-2006 poměrně slabý.¹⁶¹

¹⁵⁹ Tato komunální referenda je možné vypisovat v rámci berlínských obvodů, kvorum účasti je 15 %.

¹⁶⁰ Údaje čerpány z oficiálních webových stránek spolkové země Berlín, konkrétně z části o historii modernizace správy, dostupné na: http://www.berlin.de/verwaltungsmoedernisierung/historie_vm.html (5. 5. 2010).

¹⁶¹ REIßIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : Die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 46.

4. PDS a politické důsledky spoluodpovědnosti za vládu v Berlíně

V následující kapitole se budu soustředit na důsledky, které s sebou vládní účast PDS ve spolkové zemi Berlín přinesla. V krátké první podkapitole se zaměřím na celkový pohled SPD na koalici s PDS, v další části mě budou zajímat důsledky pro samotnou PDS a konečně nakonec zhodnotím výsledek zemských v Berlíně v září 2006, přičemž budu zkoumat jeho příčiny a zmíním též o jeho reflexi samotnou stranou.

4.1 Pohled SPD na koalici a PDS

Jako první bod při hodnocení vládní účasti PDS v Berlíně ve volebním období 2001-2006 a jejích důsledků bych chtěl krátce shrnout postoj jejího koaličního partnera - SPD. Na počátku nastíním historický vývoj přístupu SPD ke spolupráci s PDS a poté se budu stručně věnovat pohledu berlínské SPD na spolupráci s PDS v období 2001-2006.

Jak již bylo řečeno výše, jednou ze zásadních podmínek pro vytvoření koalice byly vztahy mezi PDS a SPD. Obecně prošel přístup SPD k PDS zajímavým vývojem. Od počáteční snahy o izolaci¹⁶² přes tzv. Magdeburský model, kdy v roce 1994 vznikla v Sasku-Anhaltsku menšinová vláda SPD a Zelených s podporou PDS. Tehdejší spolkový předseda SPD Scharping (patrně zčásti kvůli uklidnění svých spolustraníků a veřejnosti) v tzv. Drážďanském prohlášení oznámil, že koalice SPD a PDS na zemské úrovni jsou naprosto vyloučeny.¹⁶³ Již od roku 1996 začala však SPD pomalu naznačovat, že je možná spolupráce s PDS (jejíž formou může být i společná koalice) v nových spolkových zemích.¹⁶⁴ Zlomovým bodem se pak stalo již zmíněné vytvoření koalice v Meklenbursku-Předním Pomořansku v září 1998. Na přelomu tisíciletí se tak v nových spolkových zemích stala PDS pro SPD „předvídatelným partnerem, se kterým

¹⁶² Izolace se na počátku 90. let projevovala i tím způsobem, že SPD neumožňovala osobám, které byly v minulosti členy SED, vstup do vlastních řad. Tento fakt byl podle mnohých jedním z důvodů, proč si PDS v nových spolkových zemích vybudovala relativně silnou pozici. Viz rozhovor s Norbertem Seichterem z 23. 6. 2009 nebo Violou Neu z 19. 7. 2009.

¹⁶³ JESSE, Eckhard; LANG, Jürgen P. *Die LINKE. Der smarte Extremismus einer deutschen Partei*. München : Olzog Verlag, 2008, s. 148.

¹⁶⁴ SPD kann Zusammenarbeit mit der PDS im Osten nicht ausweichen. Das Strategiepapier des Vizevorsitzenden Thierse. In: *Frankfurter Rundschau*, 19. 12. 1996.

je možné tvořit koalice.“¹⁶⁵ V následném období pak celkově vztahy opět ochladly, což bylo způsobeno především politikou spolkové vlády rudo-zelené koalice, zvláště pak plánem známým pod označením „Agenda 2010.“

Lze vyvodit existenci určitých podmínek, které byly splněny při vytváření dosavadních koalic SPD s PDS: Zaprvé šlo o případy, kdy neměla SPD k dispozici žádného jiného partnera, ať už matematicky, či z důvodu, že některá ze stran neakceptovala spolupráci. Zadruhé došlo k vytvoření koalice v případech, kdy byla SPD přesvědčena, že při spolupráci s PDS bude schopna maximalizovat své nároky na zisk exekutivních úřadů. Konečně šlo vždy o situace, kdy neexistoval nějaký zásadní ideový rozpor mezi oběma místními stranickými organizacemi a tyto nebyly navzájem v nepřátelském poměru.¹⁶⁶ Dále lze konstatovat, že SPD vytvořila koalice s PDS logicky tam, kde to pro ni bylo výhodné, tedy kde nepředpokládala nějaké výrazné konflikty a kde očekávala své vůdčí postavení v koalici, které nebude PDS nějakým výrazným způsobem ohrožovat. Otázkou zůstává, jak se přístup SPD k Die Linke změnil v situaci, kdy by měla být v koalici slabším partnerem. V několika nových spolkových zemích již dnes disponuje Die Linke početnější frakcí než SPD, nicméně k vytvoření rudo-rudé koalice v žádné z těchto zemí zatím nedošlo.

Jaká byla situace v berlínském případě v roce 2001, jsem se již zmiňoval v minulé kapitole. I přes částečný odpor spolkového vedení SPD zde vznikla koalice celkem bez problémů za podpory většiny místních straníků, přičemž souhlas některých z nich byl podmíněn preambulí ke koaliční smlouvě, ve které se PDS distancovala od některých „skvrn“ své minulosti. Podle tajemníka frakce SPD ve zdejší poslanecké sněmovně Christiana Gaeblera¹⁶⁷ bylo podstatné, že mezi lety 1999 a 2001 změnil místní zemský svaz PDS svou politiku z čistě opoziční a začal se věnovat hledání alternativních konceptů, přičemž bral v úvahu jejich reálnou prosaditelnost. Dalším důležitým faktem bylo, že se zde vůdčí aktéři obou stran osobně a dobře znali a panovala mezi nimi vzájemná důvěra.¹⁶⁸ Hlavní cíle obou stran byly relativně slučitelné, lišily se spíše jen názory na některá dílčí témata. Senátoři za PDS byli podle Gaeblera

¹⁶⁵ WILKE, Manfred; BARON, Udo. „Die Linke“ : Bündnis- und Koalitionspolitik der Partei. Sankt Augustin : Konrad-Adenauer-Stiftung, 2009, s. 44.

¹⁶⁶ HOUGH, Dan; KOß, Michael; OLSEN, Jonathan. *The Left Party in Contemporary German Politics*. Basingstoke : Palgrave MacMillan, 2007, s. 83.

¹⁶⁷ Rozhovor s Christianem Gaeblerem z 18. 7. 2009.

¹⁶⁸ To je podle Gaeblera jeden ze zásadních rozdílů mezi starými a novými spolkovými zeměmi. V některých starých spolkových zemích by v současné době též bylo teoreticky možné vytvořit koalici SPD s Die Linke (a případně další stranou), ale politici Die Linke jsou v místních zemských sněmech nově a nikdo v podstatě neví, co od nich lze očekávat.

ve volebním období 2001-2006 do jisté míry pasivní a nechali relativně samostatně konat úřednický aparát svých resortů, což bylo způsobeno asi především nezkušeností strany s účastí na vládě. Gaebler dále vyzdvihuje pragmatický přístup vrcholných politiků berlínské PDS k řešení jednotlivých aktuálních problémů, což podle něj významně ulehčovalo vzájemnou spolupráci. Trnem v oku byla PDS částečně pro spolkovou sociální demokracii, když se jí v některých případech – např. v otázce reformem Hartz IV. – podařilo zařídit, aby Berlín hlasoval ve Spolkové radě podle jejího přání.

Obecně lze říci, že PDS byla z pohledu berlínské SPD ve volebním období 2001-2006 vcelku pohodlným koaličním partnerem. Procházela totiž jakýmsi „procesem učení se vládě.“ Na parlamentní půdě ani v senátu nedocházelo k žádným výrazným konfliktům, a když už se vedly o něčem spory, jednalo se spíše o podružnější záležitosti.¹⁶⁹ Situace se změnila až s vytvořením druhé vládní koalice, kdy PDS - procházející již procesem fúze s WASG - částečně změnila svoji strategii a začala usilovat o větší zviditelnění svojí vládní práce.

4.2 Důsledky pro PDS

V následující podkapitole se budu zabývat otázkou, jak vnímala berlínskou vládní účast samotná PDS na různých úrovních, jaké byly přínosy účasti v koalici, co a kým bylo naopak kritizováno atd. Budu též rozebírat výsledek berlínských zemských voleb a jeho možné příčiny.

4.2.1 Všeobecné důsledky pro berlínský zemský svaz

Pro zemský svaz PDS byla účast ve vládě v období 2001-2006 jistým „vzdělávacím procesem,“ za který bylo nutné něco zaplatit, zvláště když jeho zástupci na vstup do vlády nebyli dostatečně strategicky ani koncepčně připraveni. Jako přínos pro stranu lze jmenovat několik záležitostí.

Zaprvé např. získání určitého exekutivního *know-how*, které je možné využít v následujících obdobích. Problémem však zůstává, že zisk zkušeností a kompetencí se

¹⁶⁹ Šlo např. o otázky snížení příspěvků pro slepce nebo privatizace některých podniků.

týkal jen relativně malého okruhu lidí (senátorů, členů poslanecké frakce, starostů v obvodech apod.). Dále měla strana šanci vybudovat si kontakty s různými společenskými organizacemi, zájmovými skupinami a svazy, se kterými v opozici neměla buď žádné nebo jen omezené vztahy. Mezi tyto organizace patří např. Průmyslová a obchodní komora (IHK), Řemeslnická komora (Handwerkskammer), různé podnikatelské a komunální svazy, sdružení smluvních lékařů (Kassenärztliche Vereinigungen – KV) nebo Německý svaz pro životní prostředí a ochranu přírody (BUND). Lze říci, že PDS (Die Linke) se pro tyto skupiny stala normálním partnerem pro jednání. To přispělo k větší akceptaci strany v rámci Berlína a částečně i mimo něj.

Zvýšily se i možnosti PDS (Die Linke) prezentovat se v médiích a tím pádem i politický vliv na veřejnost.

Dále se lze ptát, jakým způsobem ovlivnila vládní účast PDS její pozici ve vztahu k ostatním berlínským stranám.

První věcí, kterou lze v této souvislosti zkoumat, je otázka, zda vládní účast s sebou přinesla přírůstky či úbytky členstva strany. Faktem je, že počet členů strany se v průběhu volebního období 2001-2006 snížil.¹⁷⁰ Tento fakt však lze interpretovat více způsoby, což dokládám níže v podkapitole o kritice z vlastních řad. Podle Rolfa Reißiga byl tento pokles způsoben především všeobecnou tendencí, které podléhají i ostatní berlínské politické strany a skutečnost, že byl procentuálně vyšší než u ostatních stran je důsledkem vyššího průměrného věku členstva PDS. Proto z toho podle jeho názoru nelze vyvozovat nějakou souvislost s politikou vlády rudo-rudé koalice a tedy ani ovlivnění pozice PDS ve stranické soutěži.¹⁷¹

Za druhé je možné se podívat na způsob, jakým účast ve vládě ovlivnila schopnost strany mobilizovat vlastní řady. Zde lze konstatovat, že vývoj byl spíše negativní, což mohlo být způsobeno zklamáním velké části členstva, která měla dojem, že zatímco poměrně malá skupina vedení „hraje,“ tak ostatní jsou nuceni jen přihlížet.¹⁷²

Problematickým důsledkem vládní účasti byla změna vztahu s tradičními partnery strany - různými mimoparlamentními hnutími a spolky. Pro obě strany bylo totiž dosti složité zvyknout si na změněné podmínky. Nové problémy mezi PDS jako vládní stranou a některými zájmovými organizacemi, které byly koalici v principu

¹⁷⁰ JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 182.

¹⁷¹ REISSIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin. Die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 67.

¹⁷² Tamtéž.

blízké (jako např. odbory), pramenily též z toho, že jejich spojení nemělo tak dlouhou tradici jako s SPD.

Poslední věcí, kterou bych chtěl v této souvislosti zmínit, je otázka změny důvěryhodnosti strany pro voliče na straně jedné a její obecné akceptace veřejností na straně druhé. Zatímco u voličů PDS z roku 2001 začala důvěra ve stranu téměř bezprostředně po vstupu PDS do vlády klesat, což dokazují průzkumy veřejného mínění a především potom výsledek voleb, kterému se budu podrobněji věnovat dále, tak na vnímání strany veřejností měla její účast na exekutivní činnosti spíše pozitivní vliv. Rudo-rudá koalice začala být v Berlíně veřejností a i velkou částí různých spolků vnímána jako něco normálního.¹⁷³ To je jistě zásadní změna oproti dřívějšímu období. Většina Berličanů již neřeší, zda má taková koalice vůbec nárok vládnout, ale spíše hodnotí její reálné dosažené výsledky. Otázkou však zůstává, zda pro PDS (Die Linke) tento získaný „punc normality“ bude mít v budoucnosti nějaké „hmatatelné“ pozitivní efekty, kterými by mohlo být například zvýšení politických preferencí. V oblastech, jako je např. hodnocení kompetencí, totiž voliči stále sází na tradičnější strany¹⁷⁴ a zemské volby v roce 2006 potvrdily, že potenciální pozitivní efekt se v lepším případě projeví až v dlouhodobějším horizontu.

4.2.2 Postoj spolkové PDS

Postoj spolkové PDS k berlínské vládní účasti prošel několika fázemi. Zpočátku, když se objevila možnost koalice s SPD a začala vyjednávání, spolkové vedení situaci pouze sledovalo a nechávalo berlínskému zemskému svazu volné ruce. K obsahu koaliční smlouvy se také nijak zvláště nevyjadřovalo, zásadní problém nebyl ani s již zmiňovanou preambulí. Situace se částečně změnila, až když bylo třeba činit některá zásadnější rozhodnutí (např. při řešení otázky záchrany Berlínské bankovní společnosti), kdy se část vedení zneklidnila a pokoušela se od činnosti berlínské PDS distancovat. Podle tehdejšího berlínskému předsedy Liebicha v té době ale byla

¹⁷³ Na změně vnímání koalice - a konkrétně PDS - veřejností se shodují jak členové PDS, tak i dotazovaní politologové (Gero Neugebauer v rozhovoru z 18. 7. 2009 a Viola Neu v rozhovoru z 19. 7. 2009).

¹⁷⁴ Průzkum ohledně názoru berlínských občanů na kompetence stran v jednotlivých oblastech provedla např. v roce 2006 mannheimská *Forschungsgruppe Wahlen*. PDS je občané v průměrné míře připsují jen v oblasti vzdělání a školství, v ostatních oblastech ji hodnotí podprůměrně. Výsledky viz např. v SCHIRMER, Roland. *Die Linke (Linkspartei.PDS) in Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 186. Srov. i rozhovor s Violou Neu z 19. 7. 2009.

rozhodující autorita Gregora Gysiho, který držel nad svým zemským svazem ochrannou ruku a nedovolil žádný znatelný rozkol mezi ním a spolkovou stranou.¹⁷⁵

Zásadní zlom pak nastal až v polovině roku 2002, kdy se Gysi kvůli aféře s nalétanými mílemi vzdal svého postu senátora a berlínská PDS tak ztratila svou nejvýraznější postavu. Krátce poté navíc proběhly spolkové parlamentní volby, ve kterých PDS utrpěla největší porážku ve své historii, když se jí nepodařilo překročit potřebnou pětiprocentní hranici a získala tak v *Bundestagu* pouhá dvě křesla díky vítězství ve dvou jednomandátových berlínských obvodech. Následovaly rozsáhlé diskuse na téma, jakým směrem se má strana dále ubírat, přičemž jednou ze zásadních otázek byla i účast či neúčast na vládě. Tehdejší spolková předsedkyně PDS Gabi Zimmerová, která dříve berlínský zemský svaz v jeho činnosti podporovala a obecně se vyjadřovala o vládní účasti víceméně kladně, nastoupila kritický protivládní kurs.¹⁷⁶ Valná část nově zvoleného vedení tento kurs následovala. V tomto období tak byla berlínská PDS pod značným tlakem, zvláště když postoj spolkového vedení sdílela i část berlínské základny. K vystoupení strany z koalice však i přes tento tlak nedošlo.

Dalším přelomovým bodem bylo odstoupení Gabi Zimmerové z postu celkové předsedkyně na mimořádném sjezdu v červnu 2003 a znovuzvolení bývalého předsedy Lothara Biskyho. Situace pro berlínský zemský svaz se v důsledku této změny opět zlepšila, jak popisuje např. Stefan Liebich: „Stranické vedení se snažilo podporovat naši berlínskou vládu, nicméně připouštělo i kritické diskuse (...). Byli s námi tedy solidární, ale diskuse ve straně pokračovala dál. Byly to o mnoho lepší podmínky než za minulého vedení.“¹⁷⁷

Kromě kritiky vládní účasti jako takové¹⁷⁸ lze jmenovat několik konkrétních záležitostí, které u spolkové strany vyvolaly nevoli. Je třeba říci, že valná většina z nich byla též předmětem kritiky z vlastních berlínských řad. Zaprvé byla vnitrostranicky velmi sporná – jak již bylo zmíněno – otázka záchrany Berlínské bankovní společnosti. Zadruhé vyvolalo velkou vlnu kritiky vystoupení Berlína z Tarifního spolku zemí a

¹⁷⁵ Rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009.

¹⁷⁶ Na stranickém sjezdu v Geře v roce 2003 Zimmerová ve svém projevu kritizovala přílišný příklon strany k SPD následovně: „Bezpodmínečná vládní účast, bezpodmínečné tolerování, souhlas za každou cenu – to je oportunismus.“ Pasáže z projevu Zimmerové dostupné např. na webových stránkách Socialistické alternativy <http://www.sozialismus.info/index.php?name=News&sid=208&ds=print.htm> (9. 5. 2010).

¹⁷⁷ Rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009.

¹⁷⁸ Hlavním argumentem kritiků vládní účasti z Die Linke (PDS) bývá, že ve stávajícím společenském systému se podílet na vládě s čistým svědomím nelze. Méně radikální stranici se zaměřovali na kritiku konkrétních poměrů v berlínské koalici – tedy přílišnému podřizování se PDS představám SPD. Podrobněji se tím bude zabývat následující podkapitola.

podepsání zvláštní tarifní smlouvy ve veřejných službách, která přinesla snížení mezd za současného zkrácení pracovní doby a zajištění práce do roku 2009. Tato záležitost přinesla i značné zhoršení vztahů s tradičními partnery PDS, především odbory. Dále se potom jednalo o všechny možné sociální škrty – snížení příspěvků pro postižené, zvýšení poplatků za denní péči o děti (KITA), zrušení bezplatných učebnic, zrušení sociální jízdenky na městskou hromadnou dopravu atd. Zajímavou událostí, jejíž okolnosti u některých spolkových zástupců PDS vyvolaly rozhořčení, byla berlínská návštěva prezidenta Spojených států amerických George W. Bushe v květnu 2002. PDS se jako zapřísáhlý kritik především zahraniční politiky Bushovy administrativy podílela na rozsáhlých protestních akcích, které tuto návštěvu provázely. Z rozhodnutí berlínského zemského svazu se však v rámci určité „zdvořilosti“ protestů nezúčastnili senátoři za PDS, protože byli zároveň představiteli spolkové země Berlín. Velká část spolkového vedení strany s tímto postupem nesouhlasila.¹⁷⁹

Kritický postoj spolkové PDS v některých otázkách tak byl pro berlínský zemský svaz zdrojem určitého tlaku, nicméně až na krátké období mezi volbami do *Bundestagu* v roce 2002 a odstoupením Gabi Zimmerové z postu spolkové předsedkyně v červnu 2003 nebyl tento tlak nijak enormní a berlínské PDS byla v podstatě ponechána volnost v rozhodování o vlastních záležitostech.¹⁸⁰ Zásadnějším problémem tak byla kritika z vlastních řad a především potom obyvatel Berlína, jelikož jejich postoj se mohl negativně projevit v následujících volbách.

4.2.3 Kritika z vlastních řad a kritika veřejnosti

Jak již jsem uvedl v předcházející podkapitole, spolková PDS nebyla jediná, kdo činnost berlínského zemského svazu ve vládě kritizoval. Kritika totiž zaznívala i od části členstva strany. Nelze říci, že by tyto kritiky bylo nějak zvláště slyšet, protože počet těch, kteří proti některým rozhodnutím vedení otevřeně protestovali, nebyl nijak vysoký. Podle politologa Gero Neugebauera měla na tento fakt velký vliv tradiční disciplinovanost řadových členů PDS, jejichž většina „byla vychována“ ještě za časů fungování SED.¹⁸¹ Podíl členstva, které při různých hlasováních návrhy vedení

¹⁷⁹ Rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009.

¹⁸⁰ Rozhovor s Bodo Ramelowem z 15. 6. 2009.

¹⁸¹ Rozhovor s Gero Neugebauerem z 18. 7. 2009.

pravidelně podporovalo, se pohyboval podle slov tehdejšího předsedy Liebicha mezi dvěma třetinami a třemi čtvrtinami.¹⁸²

Přesto ale existovaly okruhy členů strany, ze kterých se kritika pravidelně ozývala. Ke konci volebního období a především pak v období následujícím to byli hlavně radikální zástupci berlínské WASG ze západních berlínských obvodů.¹⁸³ V rámci prvního vládního období PDS mezi lety 2001 a 2006, po jehož valnou část ještě WASG ani neexistovala a které je objektem mého zájmu, byli největšími kritiky členové vnitrostranických seskupení jako např. Komunistická platforma či Marxistické fórum,¹⁸⁴ jejichž názory sdílela i část stranické základny. Zásadním bodům jejich kritiky je věnována jedna kapitola ve sborníku s názvem *Warum? Für Wen? Wohin?*, který se primárně zaměřuje na reflexi vládní účasti PDS v Meklenbursku-Předním Pomořansku. Jak jsem již uvedl v předchozích částech práce, tyto skupiny nemají v rámci berlínské stranické organizace příliš silné pozice, nicméně je podle mého názoru vhodné zmínit některé z jejich argumentů.

První věcí, na kterou si zástupci KPF stěžovali, byla přílišná ochota vedení berlínské PDS vstoupit do koalice, aniž by byly stanoveny „alespoň několik konkrétních podmínek pro akceptování vládní účasti,“ jejichž formulaci oni sami požadovali již na sjezdu strany v červenci 2001.¹⁸⁵ Z toho podle jejich názoru ještě před konáním předčasných voleb jasně vyplývalo, že vedení má v úmyslu vstoupit do vlády téměř za jakýchkoliv okolností. Dále se potom brání tezi, že v rámci diskusí o koaliční smlouvě byla kritizována v podstatě pouze její preambule, když upozorňují, že z jejich řad zaznívalo s nemenší intenzitou, že „s PDS budou provedeny největší škrtky v sociální oblasti v poválečné historii Berlína.“¹⁸⁶ Podle názoru KPF musel vstup do vlády za takovýchto podmínek nutně přinést zklamání pro většinu voličů a mohl být dokonce i jednou z příčin volebního neúspěchu spolkové strany ve parlamentních volbách roku 2002. Autoři příspěvku ze sborníku *Warum? Für Wen? Wohin?* Ellen Brombacherová a Carsten Schulz se dále zmiňují o tom, že otázka vládní účasti byla zásadním tématem

¹⁸² Rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009.

¹⁸³ Rozhovor s Gero Neugebauerem z 18. 7. 2009.

¹⁸⁴ O pozicích těchto skupin se vyjádřil v rozhovoru např. předseda frakce Die Linke v obvodu Berlín-střed Thilo Urchs: „V naší straně existují struktury, které vedou velmi silné teoretické diskuse. (...) Berlínská vládní účast je velkou částí naší strany vnímána velmi kriticky, jedná se ale převážně o lidi, kteří sami nepůsobí ve vládě ani v komunální exekutivě. (...) ve vládní účasti vidí provinění proti stranickému programu.“ Rozhovor s Thilo Urchsem z 27. 6. 2009.

¹⁸⁵ BROMBACHER, Ellen; SCHULZ, Carsten. *2006 erneut Rot-Rot in Berlin? Rückblicke*. In: FELFE, Edeltraut et al. (Hrsg.). *Warum? Für Wen? Wohin? 7 Jahre PDS Mecklenburg-Vorpommern in der Regierung*. Schkeuditz : GNN-Verlag, 2005, s. 263.

¹⁸⁶ Tamtéž.

diskuse i na celostranickém sjezdu v Geře v roce 2003 a vyslovují názor, že tzv. středolevá spojenectví nejen v Německu ve všech případech zklamala, jelikož se jim nepodařilo přinést nějakou významnější změnu politiky.¹⁸⁷

Kritika z vlastních řad se soustředila i na konkrétní záležitosti. V otázce záchranu Berlínské bankovní společnosti se KPF a ostatní klonili k názoru představitelky levicového křídla berlínské SPD Gerlinde Shermerové, která v rozhovoru pro list *Neues Deutschland* mj. uvedla: „Rozhodnutí poslanecké sněmovny o převzetí rizik bylo přiznáním demokratického právního státu, že připouští megalomanskou a kriminální činnost bezohledných bankéřů a legalizuje loupění veřejného majetku ve prospěch bohatých.“¹⁸⁸ Peníze vynaložené na záchranu banky by podle jejich mínění bylo daleko vhodnější použít v sociální oblasti – tedy ve spotřebních výdajích.

Jako jedna z největších chyb PDS ve vládě byl velkou částí strany (zdaleka nejen zástupci KPF) vnímán prodej jedné z největších berlínských společností pro výstavbu bytů GSW z důvodu jeho předlužení.¹⁸⁹ Kritici argumentovali především tím, že tento prodej nebyl rozumný z pohledu bytové politiky ani z pohledu fiskálního, jelikož jím Berlín narušil rovnoměrné teritoriální rozdělení svého bytového majetku a též se připravil o možnost cíleného a výnosného prodeje bytů. Námitku, že prodej byl proveden v rámci nutných rozpočtových úspor připouštějí kritici jen částečně.¹⁹⁰

Dalším bodem kritiky je teze, kterou Schulz a Brombacherová rozvíjejí v další části své práce. Podle této teze - i při vědomí, že politiku nelze dělat bez kompromisů - je nezpochybnitelným úkolem strany alespoň zčásti naplnit očekávání, která do ní její voliči a sympatizanti vkládají. Jako hrubé porušení této „povinnosti“ potom vidí např. nenaplněná očekávání PDS blízkých odborových organizací a sociálních spolků.¹⁹¹

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 265.

¹⁸⁸ Offenbar wurde nichts gelernt. In: *Neues Deutschland*, 7. 2. 2005.

¹⁸⁹ Společnost pro výstavbu bytů (Wohnungsbaugesellschaft) je v němčině historicky používaný termín, hlavní činností takové společnosti je však vlastnictví a správa již existujících bytů. GSW v současnosti v Berlíně spravuje okolo 75 000 bytových jednotek, přičemž přes 50 000 i vlastní. Celkový dluh GSW se před prodejem pohyboval okolo 1,56 miliardy €. V roce 2004 byla společnost prodána americkému hedgefondu *Cerberus* za 405 milionů €. Viz *Senat stimmt Verkauf der GSW zu*. Senat von Berlin: Pressemitteilung Nr. 04-032 von 25. 5. 2004; <http://www.berlin.de/sen/finanzen/presse/archiv/20040525.1520.28211.html> (12. 5. 2010).

¹⁹⁰ Nelken, Michail. Mehr Defizite als Erfolge. In: Fortsetzung folgt... : Eine Bilanz der Linkspartei. PDS-Fraktion im Berliner Abgeordnetenhaus. Berlin : Linkspartei. PDS-Fraktion im Abgeordnetenhaus von Berlin, 2006, s. 32-33.

¹⁹¹ BROMBACHER, Ellen; SCHULZ, Carsten. 2006 *erneut Rot-Rot in Berlin? Rückblicke*. In: FELFE, Edeltraut et al. (Hrsg.). *Warum? Für Wen? Wohin? 7 Jahre PDS Mecklenburg-Vorpommern in der Regierung*. Schkeuditz : GNN-Verlag, 2005, s. 270.

V závěru textu se pak autoři vymezují proti studii Rolfa Reißiga,¹⁹² respektive proti dvěma základním zde obsaženým tvrzením, že a) berlínská PDS de facto musela do koalice s SPD vstoupit a b) bylo nutné, aby těžiště jejího působení v koalici byla konsolidace rozpočtu. Nesouhlasí ani s Reißigovým vysvětlením částečného úbytku členů strany v průběhu volebního období. Zatímco Reißig tvrdí, že se jednalo o všeobecnou tendenci, kterou lze pozorovat i u ostatních berlínských stran, Brombacherová a Schulz vidí stěžejní důvod v politice berlínské PDS.¹⁹³

Protesty občanů Berlína proti politice senátu se týkaly v podstatě opět stejných témat. V otázce záchrany Berlínské bankovní společnosti bylo dokonce iniciováno lidové hlasování. Velikou nevoli potom způsobilo, když senát z právních důvodů konání referenda nepovolil. Veřejnou diskusi vyvolaly i plánované škrty a úspory téměř ve všech oblastech. Vznikla vlna vzdoru a protestů, což bylo v Berlíně dříve neobvyklé. Ozývali se lidé přímo postižení úspornými opatřeními, ale též široké vrstvy veřejnosti. Pozornost a sympatie si ve městě vysloužily zvláště stávky studentů na podzim 2002 a v létě 2003,¹⁹⁴ při kterých došlo i k obsazování veřejných prostor, mezi které patřily mimo jiné i úřad senátora pro vědu a stranická centrála PDS.

4.3 Volby 2006, důvody neúspěchu, jak dál?

Ve volbách do Berlínské poslanecké sněmovny 17. září 2006 dosáhla nyní již přejmenovaná Linkspartei.PDS výsledku 13,4 %, ¹⁹⁵ což bylo pro její vedení velikým zklamáním. Oproti volbám z roku 2001 to byla ztráta o více než 9 % (v některých obvodech ve východní části města dokonce až o 20%). Obecně viděla strana své reálné preference mezi 16-18 %, ¹⁹⁶ takže i ve srovnání s očekáváním byl výsledek nepříznivý. Analýzy přesouvání voličské podpory ukazují, že část voličů Linkspartei.PDS v roce 2006 přešla k SPD a Zeleným, nicméně největší ztráty zaznamenala strana z toho

¹⁹² REIßIG, Rolf. *Die PDS in der Berliner Koalition – Erfahrungen und strategische Schlussfolgerungen*. Berlin : Brandenburg-Berliner Institut für Sozialwissenschaftliche Studien, 2004.

¹⁹³ BROMBACHER, Ellen; SCHULZ, Carsten. *2006 erneut Rot-Rot in Berlin? Rückblicke*. In: FELFE, Edeltraut et al. (Hrsg.). *Warum? Für Wen? Wohin? 7 Jahre PDS Mecklenburg-Vorpommern in der Regierung*. Schkeuditz : GNN-Verlag, 2005, s. 276.

¹⁹⁴ REIßIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin. Die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 41.

¹⁹⁵ Výsledky berlínských zemských voleb ze září 2006 dostupné např. na webových stránkách Úřadu předsedy spolkové volební komise:

<http://www.bundeswahlleiter.de/de/landtagswahlen/ergebnisse/downloads/lwberlin2006.pdf> (14. 5. 2010).

¹⁹⁶ Viz např. rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009 nebo Haraldem Wolfem z 28. 6. 2009.

důvodu, že lidé nevolili vůbec.¹⁹⁷ Linkspartei se evidentně nepodařilo zmobilizovat svoje nové a i část kmenových voličů. Faktorů, které měly na tento výsledek vliv, mohlo být více, na několika základních se však shodují téměř všichni analytici bez ohledu na politické preference nebo stranickou příslušnost. Některé z těchto důvodů v následující části uvedu.

1. V roce 2006 nepanovala v Berlíně již taková „nálada ke změně“ jako při volbách v roce 2001, kdy byla velká část občanů hrubě nespokojena s dlouho trvajícím vládou velké koalice a především potom ovlivněna finančním skandálem, se kterým spojovala hlavně CDU. SPD se v roce 2006 stala celkem jasným vítězem voleb když se 30,8 % porazila druhou CDU o téměř 10 %. Podle Cornelia Hildebrandtové se prokázalo, že většina, které v roce 2001 dosáhly společně SPD a PDS nevytvořila žádný trvalý strukturálně-společenský základ, protože větší část Berlíňanů se nyní přiklonila spíše k rudo-zelenému spojení¹⁹⁸ (SPD a Zelení - pozn. aut.).

2. Výjimečný volební úspěch berlínské PDS z roku 2001 byl postaven do velké míry na popularitě a mobilizačních schopnostech hlavního kandidáta Gregora Gysiho. Díky Gysimu tak berlínská PDS disponovala v porovnání s ostatními zemskými svazy výjimečnou osobností schopnou zajistit straně mnoho hlasů. Ještě v červenci 2001 byl Gysi mezi voliči vnímán jako nejvhodnější kandidát na úřad starosty.¹⁹⁹ Každý druhý volič ve východní části Berlína si jej přál jako šéfa vlády. Gysiho nástupci v úřadu senátora pro hospodářství Harald Wolfovi se zjevně nepodařilo v takové míře občany emocionálně oslovit, a tak kvůli ztrátě výrazně populárního kandidáta utrpěla i síla vazeb strany na voliče.²⁰⁰

3. Soustředění se vlády primárně na konsolidaci rozpočtu se stalo pro PDS zásadním problémem, neboť mnoho jejích příznivců v ní přestalo vidět „stranu sociální

¹⁹⁷ SCHIRMER, Roland. *Die Linke (Linkspartei.PDS) in Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 109.

¹⁹⁸ HILDEBRANDT, Cornelia. *Der Schmale Grad linker Reformpolitik - der Fall Berlin*. In: BRIE, Michael; HILDEBRANDT, Cornelia; MEUCHE-MÄKER, Meinhard (Hrsg.). *DIE LINKE. Wohin verändert sie die Republik?* Berlin : Dietz, 2007, s. 178.

¹⁹⁹ Infratest dimap Wahlreport Abgeordnetenhauswahl 2001; <http://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundeslaender/berlin/wahlreport/2001/> (10. 5. 2010).

²⁰⁰ Jak ale ukazuje porovnání prvních a druhých hlasů, podařilo se některým jiným kandidátům ztrátu důvěry ve stranu částečně kompenzovat. To platí zvláště na východě města, kde – narozdíl od roku 2001 – byla podpora pro jednotlivé kandidáty vyšší než pro stranu jako celek. Podobně lze interpretovat i fakt, že ve volbách do obvodních zastupitelstev (Bezirksverordnetenversammlungen - BVV) byly ztráty Linkspartei.PDS v porovnání s volbami do zemského parlamentu nižší. Viz výsledky voleb do Berlínské poslanecké sněmovny z roku 2006 na webových stránkách Úřadu předsedy spolkové volební komise: <http://www.bundeswahlleiter.de/de/landtagswahlen/ergebnisse/downloads/lwberlin2006.pdf> (16. 5. 2010).

spravedlnosti.“ Předsednictvo obvodu Lichtenberg v jednom z prohlášení popsalo nastalou situaci následovně: „Dilema je v tom, že jsme se podíleli na demontáži sociálního státu v Berlíně nebo to tak alespoň mnoho lidí vnímalo.“²⁰¹

4. Koncepční slabiny strany a absence konkrétních alternativních projektů znemožnily, aby veřejnost vládní politiku vnímala jako jakýsi transformační projekt. Chybějící profil strany mnoho lidí levicovějšího zaměření interpretovalo jako ztrátu „substance“ PDS. Linkspartei.PDS se pro ně stala jen těžko odlišitelnou od Sociální demokracie a jak se vyjádřil Gero Neugebauer, „druhou sociálně demokratickou stranu lidé nepotřebují.“²⁰²

5. Poté, co uspěla na spolkové úrovni nově se formující Linkspartei ve volbách do *Bundestagu* v roce 2005, působila situace v Berlíně dosti zvláště, protože zde Linkspartei.PDS a WASG vstupovali do voleb proti sobě namísto pospolu. Většina zástupců WASG byla velkými kritiky vládního působení PDS a kandidovat společně pro ně bylo nepřijatelné.²⁰³ Tato jejich „vnitřní rozhádanost“ se jistě také částečně promítla do jejich špatného volebního výsledku v září 2006.

Těmito důvody tedy většina pozorovatelů vysvětluje nevalný výsledek berlínského zemského svazu Linkspartei.PDS v zatím posledních volbách do Berlínské poslanecké sněmovny. Ačkoli volební období 2006-2011 již není předmětem mé studie, tak přesto na závěr alespoň stručně nastíním, s jakou strategií vstoupila Linkspartei do druhé vládní koalice s SPD.

Jako základní problém svojí činnosti ve vládě 2001-2006 viděla strana fakt, že její působení nebylo navenek dostatečně zřetelné, tedy že neměla jasně definované nějaké konkrétní projekty, které by mohla spojit se svým jménem a prosazovat s co možná největší razancí i za cenu případných neshod s koaličním partnerem. Pro vnější pozorovatele tak byla prý přítomnost PDS v koalici neznatelná. Jako druhý problém byla vnímána nedostatečná vnitrostranická diskuse o otázkách činnosti vlády – tedy nedostatečná míra propojení vedení strany se základnou.²⁰⁴

Logickou reakcí byla tedy snaha o formulaci nějakých „nosných“ projektů a vylepšení vnitrostranické komunikace. Po dlouho trvajících a vášnivých diskusích na

²⁰¹ *Vorbereitung einer Bilanz*. Bezirksvorstand der PDS Lichtenberg, 16. 2. 2004; <http://www.linkspartei-berlin.de/index.php?id=6943> (15. 5. 2010).

²⁰² Rozhovor s Gero Neugebauerem z 18. 7. 2009.

²⁰³ Rozhovor s Cornelií Hildebrandtovou z 25. 7. 2009.

²⁰⁴ Rozhovor s Heidi Knake-Wernerovou z 29. 6. 2009.

mimořádném sjezdu strany na podzim 2006 bylo rozhodnuto vstoupit do sondážních rozhovorů s následujícími požadavky: žádné privatizování veřejných služeb, žádné studijní poplatky, zavedení veřejně podporovaného zaměstnaneckého sektoru,²⁰⁵ zavedení tzv. *Gemeinschaftsschule*,²⁰⁶ bezplatné denní péče o děti (KITA) a zformulování zemského programu proti pravicovému extremismu.²⁰⁷ SPD tyto podmínky přijala a další mimořádný sjezd Linkspartei.PDS v prosinci 2006 velkou většinou odsouhlasil pokračování koalice. Narozdíl od minulých jednání o koalici byla tentokrát všechna rozhodnutí vedení předem konzultována se stranickou základnou, různými grémii na všech úrovních, funkcionáři z jednotlivých berlínských obvodů atd.

Ačkoli měly tyto změny kladný vliv na vnitrostranickou soudržnost, spolupráce mezi stranami v rámci koalice se v novém volebním období stala komplikovanější. K dobrým vztahům v koalici nepřispěly ani konečné sloučení Linkspartei.PDS s WASG (i v Berlíně) a zvýšený tlak, který začal být na berlínský zemský svaz vyvíjen ze spolkového ústředí Die Linke.²⁰⁸

²⁰⁵ *Öffentlich geförderter Beschäftigungssektor* – jedná se o jistý třetí segment pracovního trhu na pomezí státního sektoru a volného trhu. Stát zde vytváří pracovní místa pro nezaměstnané většinou v nějaké společensky prospěšné oblasti. V současné době tento koncept funguje jen v Berlíně. Pro základní informace viz např.: <http://www.oebs-berlin.de/> (15. 5. 2010).

²⁰⁶ *Gemeinschaftsschule* je jistou alternativou k německému systému nižších stupňů školství. Zatímco všeobecně v Německu platí, že již po absolvování čtvrté (případně šesté v Berlíně a Braniborsku) třídy základní školy (Grundschule) musí žák zvolit pro další studium jednu z alternativ, koncept *Gesamtschule* je formou delšího společného studia (do osmé nebo desáté třídy). V současné době fungují částečně takové školy ve spolkových zemích Berlín, Sasko a Šlesvicko-Holštýnsko. Pro základní informace o berlínském modelu viz: <http://www.gemeinschaftsschule-berlin.de/> (15. 5. 2010).

²⁰⁷ HILDEBRANDT, Cornelia. *Der Schmale Grad linker Reformpolitik - der Fall Berlin*. In: BRIE, Michael; HILDEBRANDT, Cornelia; MEUCHE-MÄKER, Meinhard (Hrsg.). *DIE LINKE. Wohin verändert sie die Republik?* Berlin : Dietz, 2007, s. 181.

²⁰⁸ Rozhovor s Christianem Gaeblerem z 18. 7. 2009.

5. Závěr

Hlavní výzkumná otázka této práce zněla: „Jaké byly politické důsledky převzetí vládní odpovědnosti zemského svazu PDS v Berlíně?“ Při snaze o její zodpovězení jsem postupoval tak, že jsem nejdříve charakterizoval stranu jako celek a posléze se snažil popsat a zdůraznit specifika její berlínské regionální organizace. V další části jsem analyzoval působení PDS v berlínské vládě v období 2001-2006 a jeho hlavní akcenty. Konečně jsem se soustředil právě na důsledky tohoto působení v jednotlivých rovinách. Podobným způsobem se v několika hlavních bodech pokusím shrnout odpověď na výzkumnou otázku v této závěrečné části. Nejdříve se pokusím stručně nastínit charakter strany a berlínského zemského svazu, poté se budu zabývat okolnostmi, za kterých berlínská PDS vstupovala do vlády, dále pak budu psát o reakcích, které působení strany ve vládě vyvolalo v jejích vlastních řadách, na spolkové úrovni a u veřejnosti a konečně se budu snažit toto působení zhodnotit a naznačit jisté perspektivy dalšího vývoje.

Na začátku své práce jsem se pokusil charakterizovat politickou stranu Die Linke jako celek a její berlínský zemský svaz. Představil jsem různé pohledy na ní a pokusil se vyvodit určitý vlastní závěr. Die Linke (PDS)²⁰⁹ od počátku své existence byla a dodnes je stranou značně heterogenní a podle toho, na který proud se soustředíme, ji lze charakterizovat mnoha způsoby. Jistě též jako stranu populistickou a v některých aspektech i extremistickou, když se zaměříme na její nejradikálnější uskupení, která otevřeně požadují změnu politického a společenského systému. Zde je však potřeba zdůraznit rozdíl mezi vedením strany a řadovým členstvem. Nejradikálnější skupiny mají ve vedení jen minimální zastoupení a tudíž není možné říci, že by měly zásadní vliv na orientaci strany. Nicméně podle politologických definic lze i některé výroky vedoucích představitelů spolkové strany označit za populistické, když ve velké míře používají ve své argumentaci aktuální diskusi o reformách sociálního státu v Německu. Tento trend byl ještě posílen po sloučení PDS s WASG završeném v roce 2007.

Jak jsem však upozornil v úvodní části své práce, na zemské úrovni a ještě ve větší míře v komunálních zastupitelských orgánech nepřináší čistě populistické jednání velké úspěchy, neboť občané vnímají lokální úroveň spíše jako věcně orientovanou. A

²⁰⁹ O problematice názvu strany píše v úvodní podkapitole 1.1.

jmenovitě pro berlínský zemský svaz platí, že byl historicky vždy jednou z nejvíce pragmaticky orientovaných regionálních organizací strany. Dan Hough, Michael Koß a Jonathan Olsen jej ve své knize označují za tradiční „doménu moderních socialistů“ v rámci strany a upozorňují na marginální roli, kterou zde hrají ostatní – radikálnější – proudy.²¹⁰ Proto nebylo žádným překvapením, že byl jedním z prvních, který se ujal spoluodpovědnosti za vládu.

Zemský svaz PDS se v novém postavení vládní strany musel vypořádat s mnoha komplikacemi, které z něho vplynuly, a byl nucen „platit“ za svou nezkušenost. Zatímco v devadesátých letech šlo PDS především o to nalézt vlastní identitu jako protestní strana s historickou kontinuitou a v rámci spolkového stranického spektra, tak v současné době se soustředí berlínská Die Linke kromě úsilí o zlepšení svých pozic v západní části města především na jednu zásadní koncepčně-strategickou otázku, kterou lze formulovat následovně: „Jaké jsou programové a politické konsekvence účasti na vládě z hlediska identity a orientace strany?“²¹¹ I přes zkušenosti, které získaly zemské svazy PDS v Sasku-Anhaltsku a Meklenbursku-Předním Pomořansku při toleranci a spoluvládnutí (čímž značně rozšířily „akční radius“ PDS), převzala strana v roce 2002 vládní odpovědnost v Berlíně podle vlastních slov téměř úplně nepřípravená, z části i kvůli tomu, že zkušenosti kolegů mohla vlivem rozdílnosti podmínek v jednotlivých spolkových zemích využít jen v omezené míře. Důležitějším důvodem však bylo, že vedení ani členstvo s takovou možností v té době nepočítaly. Přestože většina členů strany si v roce 2001 přála novou vládu za účasti PDS, část z nich neměla doopravdy zájem vzdát se čistě opozičního postavení a ani někteří čelní představitelé strany nechtěli trvale převzít vládní odpovědnost. Carola Bluhm a pozdější senátor Harald Wolf popisují výchozí situaci pro koalici mezi PDS a SPD v Berlíně následovně: „Bud‘me upřímní: Rozhodnou a především přesvědčivou odpověď nemáme zatím ani my ani jiná strana nalevo od CDU.“²¹² Navíc v tehdejší době panovala ve straně určitá euforie, která do jisté míry odváděla pozornost od skutečných požadavků,

²¹⁰ HOUGH, Dan; KOß, Michael; OLSEN, Jonathan. *The Left Party in contemporary German politics*, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2007, s. 99. Zajímavé je, že politolog Gero Neugebauer upozorňuje, že pragmatický přístup berlínských Linke není v rámci nových spolkových zemí nijak ojedinělý, když tvrdí, že: „Berlínský zemský svaz se od ostatních liší jen tím, že měl to štěstí, že byl pozván do koalice (od SPD – pozn. aut.)“ Rozhovor s Gero Neugebauerem z 18. 7. 2009.

²¹¹ SCHIRMER, Roland. *Die Linke (Linkspartei.PDS) in Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 117

²¹² *Vor der Kür kommt die Pflicht : Arbeitspapier zu den politischen Aufgaben der PDS-Fraktion bis 2004 - Erstellt von Carola Freundl*, 22. 1. 2001; http://www.linksfraktion-berlin.de/politik/projekte/politik_von_a_z/haushalt_und_finanzen/vor_der_kuer_kommt_die_pflicht/ (10. 3. 2010).

kteře byly na PDS kladeny. Na tyto problémy bylo částečně upozorňováno již v průběhu vládního období, skutečnou diskusi však vyvolala až výrazná porážka Linkspartei.PDS ve berlínských zemských volbách v roce 2006. Přestože představitelé strany zásadní aspekty potřebné změny vcelku dobře rozpoznali již před vznikem rudo-rudé koalice,²¹³ evidentně to nestačilo k včasnému nastartování efektivního procesu s politickými dopady. Rozsáhlá diskuse v zemském svazu tak začala probíhat až pod tlakem masového odlivu voličů, který sice zapříčinilo větší množství faktorů, za stěžejní důvod však byla považována politika strany a především její vnímání veřejností.

Situaci berlínského zemského svazu nezlepšila ani krize spolkové PDS, která vypukla po volbách do *Bundestagu* v roce 2002 a ještě více se vyostřila v důsledku událostí na říjnovém spolkovém sjezdu v Geře. Účast na vládě byla některými kritiky ze spolkové strany označována jako jeden z důvodů prohry PDS ve spolkových volbách 2002. Tím se pro zemský svaz v Berlíně ještě zkomplikovala jeho již tak složitá situace. Musel položit otázku, jak postupovat, když mu spolková strana de facto odejme důvěru nebo proti němu přímo začne otevřeně vystupovat. Nakonec však většina členů spolkového vedení dospěla k jiným závěrům. Přesto tato změna názoru na hodnotu a význam zkušeností s vládní odpovědností probíhala jen postupně.

Veliká očekávání, která byla příznivci PDS v novou koalici vkládána, vyústila v mnoha ohledech ve zklamání a rozčarování. Svoji váhu v tom mělo i odstoupení Gregora Gysiho z postu Senátora. PDS ztratila dále sympatie u velké části veřejnosti vlivem škrtů, které rudo-rudá koalice prosadila v oblastech sociálních dávek a kulturní infrastruktury. Vůbec samotný primární cíl koalice – tedy snaha o konsolidaci rozpočtu spolkové země Berlín – byl vnímán velkou částí PDS jako nanejvýš problematický a neslučitelný se základními idejemi strany.

Samo vedení berlínské PDS si bylo vědomo problémů, které jsou spojeny s jeho vládní činností. Strategická chyba koalice podle levicově orientovaného politologa Rolfa Reißiga ležela především v tom, že se jí nepodařilo zdůraznit strukturovaný koncept konsolidace a vytváření nových opatření. Byla tak vnímána především jako „koalice škrtů a úspor“.²¹⁴ V zemském svazu, poslanecké frakci a i mezi senátory se začaly v průběhu volebního období množit hlasy, že konsolidace rozpočtu není sama o sobě klíčem k úspěchu a že je pouze předpokladem pro změnu politiky. Pro realizaci takové změny je nutné vytyčit nové sociální, demokratické a ekologické cíle a

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Rozhovor s Haraldem Wolfem z 28. 6. 2009.

provést strukturální reformy. Tato souvislost nebyla zvláště v první polovině volebního období dostatečně reflektována nebo přesvědčivě prezentována veřejnosti. V rámci konsolidace rozpočtu nebyly zřetelné nové priority, o různých alternativách se málo diskutovalo a především nebyl brán v potaz názor veřejnosti.²¹⁵

V berlínském zemském svazu Die Linke probíhá v současnosti proces přelomu, kterým již prošli například Zelení.²¹⁶ Jako zajímavé se kromě srovnání vývoje jejich postojů k otázce spolupráce s ostatními politickými stranami a naopak může jevit též srovnání jejich volebních výsledků v nových spolkových zemích po prvním volebním období vládní účasti, kdy ve všech případech došlo k poklesu jejich preferencí.

Přestože je výsledek tohoto nového směřování strany nejistý, má Die Linke k dispozici jistý seznam svých základních problémů, kterým se jistě bude ve vlastním zájmu zabývat. V diskusi převažuje snaha o dosažení určitého vyjasnění situace při zohlednění všech možností vývoje. Jen zřídka se objevují jednostranné názory, požadující např. fundamentální opozici. Takové požadavky a všeobecná kritika činnosti berlínského vedení zaznívají z relativně omezeně významných okruhů, jako jsou např. Komunistická platforma nebo Marxistické fórum. Linkspartei.PDS sice v roce 2006 musela čelit masivnímu odlivu voličských hlasů, na druhé straně jí však účast ve vládě zajistila získání politických kompetencí.²¹⁷ Lze říci, že převažuje důvěra strany v sebe samu, že krizi úspěšně překoná.

Z důvodu lepší představy o kontextu a též jako faktor, který může mít vliv na budoucí směřování strany, je podle mého názoru třeba zmínit proces slučování Linkspartei.PDS s WASG v Berlíně (i když již částečně nespadá do mnou zkoumaného období). Zatímco na spolkové úrovni a ve většině spolkových zemí proběhl vstup do tohoto procesu rychle a bez větších problémů, zemský svaz WASG v Berlíně se stavěl proti fúzi. 16. června 2007 se na ustavujícím sjezdu v Berlíně z Linkspartei.PDS a WASG stala oficiálně nová celoněmecká socialistická strana „Die Linke“. Den předtím odsouhlasilo spolkové předsednictvo WASG rozpuštění svého berlínského

²¹⁵ REIBIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005, s. 27

²¹⁶ LEMPP, Jakob. *Bündniss 90/Die Grünen in Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 123-140 nebo HOUGH, Dan; KOß, Michael; OLSEN, Jonathan. *The Left Party in contemporary German politics*, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2007, s. 66-83.

²¹⁷ Naučila se spolupracovat s koaličním partnerem, získala zkušenosti v komunikaci s různými zájmovými skupinami, měla možnost proniknout do problematiky práce s úřednickým aparátem v senátních resortech atd.

svazu a ještě v tomtéž měsíci založili zástupci bývalých Linkspartei.PDS a WASG in na zemské úrovni nový berlínský zemský svaz strany Die Linke.

Budoucnost ukáže, jaké mohou v Berlíně vzejít konflikty po sloučení vládní strany PDS a dříve velmi výrazně opoziční WASG. Vládní účast PDS jistě otrásla integritou strany. Problémy, které v rámci vnitrostranických vztahů nastaly, strana pravděpodobně vyřešila, ovšem za cenu zesíleného prosazování svých programových požadavků ve druhém vládním období. Otázkou zůstává, do jaké míry tento nový přístup ovlivní vztahy Die Linke s SPD a zda ta bude mít zájem na dalším pokračování koalice. Podle názoru politologa Rolfa Reißiga je jisté, že chce-li Die Linke zůstat v Berlíně nadále úspěšná, měla by pokračovat v nastoupené cestě, protože má „...budoucnost jen v tom případě, když si zachová účast na vládě alespoň jako jednu z možností. Cesta zpátky k fundamentální opozici by byla chybným závěrem.“²¹⁸

²¹⁸ Die Regierungspolitik hat geschadet. Interview mit Rolf Reißig. In: *SPIEGEL ONLINE*, 19. 9. 2006; <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,437682,00.html> (15. 4. 2010).

Summary

The Left Party (former PDS) is a very heterogeneous political party with complicated history. Some of the more radical intraparty groupings can be (and from some mainly conservative observers really are) considered even as extremist and as a threat to the democratic stability of the German state. But this characteristic doesn't fit, in my opinion, the party as a whole. There is a significant difference between the radical leftist groups, electorate and the leadership of the party and between its regional organizations. The regional organization of the party in Berlin – which is the case of my study – could be labeled as a „domain of modern socialists“ of the PDS, because it has probably went the furthest in de-radicalising its ideology (and risking the wrath of the „hard-left“ part of its electorate). Moreover, it has had a long-lasting tradition of governing at the municipal level.

The entry into the state government coalition with the SPD in 2001 (it was the second time that a regional organization of the PDS entered the government – the first was the Mecklenburg-West Pomeranian one) a challenge for the Berlin party leaders as well as for the membership. The key question of my study was „what are programmatic and political consequences of the government participation?“ The answer can be summarized in few points.

1. The government participation at state level was something new and partially unexpected for the PDS-Berlin. Structural weaknesses were one of the reasons behind the PDS's difficulties in government. The party had to „learn the hard way.“

2. Thanks to its government participation, the party managed to get access to some new interest groups. On the other side, ties with some traditional allies (like the labour unions, for instance) were weakened.

3. The high expectations of the party's electorate failed in a large extent, mainly because of the cuts in social and cultural sphere. These were advocated by the party's leaders as necessary because of the critical financial situation in Berlin, but without major success.

4. The government participation had also impact on the relations between the regional party organization and the federal party, which criticized some activities of the PDS-Berlin. However, these controversies didn't lead to a major antagonism. The

Berlin party leadership was also criticized by some groups of the party organization (e. g. The Communist Platform), but these groups play only a minor role in Berlin.

The state election result in 2006 was clear evidence of what the PDS electorate thought of the acting of the party in the government – the PDS was punished as those that had previously voted for it either stayed away from the polls in considerable numbers. The party reacted in a way. Its goal is to be more visible in the actual electoral term. We will see, what results will these changes bring and what effects will the fusion with the WASG have.

Seznam použitých pramenů a literatury

1. Prameny

A) ROZHOVORY

I) *Se členy Die Linke*

Doering, Uwe; 1996- parlamentní tajemník frakce PDS (Die Linke) v Berlínské poslanecké sněmovně; rozhovor z 29. 5. 2009, Berlín.

Knake-Werner, Heidi; 2002-2006 Senátorka za PDS pro zdravotnictví, sociální věci a ochranu spotřebitele; 2006-2009 Senátorka pro integraci, práci a sociální věci; rozhovor z 29. 6. 2009, Berlín.

Liebich, Stefan; 2001-2005 předseda berlínského zemského svazu PDS, 2002-2007 předseda frakce v Berlínské poslanecké sněmovně, od 2009 poslanec *Bundestagu*; rozhovor z 3. 6. 2009, Berlín.

Pohle, Dagmar; 2002-2006 radní pro hospodářství, sociální věci a zdravotnictví v berlínském obvodu Marzahn-Hellersdorf, 2006- starostka obvodu Marzahn-Hellersdorf a radní pro hospodářství, sociální věci a zdravotnictví; rozhovor z 12. 7. 2009, Berlín.

Ramelow, Bodo; 2001-2005 předseda parlamentní frakce PDS v durynském zemském sněmu, 2005-2009 poslanec za Linkspartei.PDS (od 2007 Die Linke) v *Bundestagu*; rozhovor z 15. 6. 2009, Berlín.

Seichter, Norbert; 2002-2007 místopředseda obvodní organizace PDS (Die Linke) v Marzahn-Hellersdorfu, 2007- předseda; rozhovor z 23. 6. 2009, Berlín.

Urchs, Thilo; 2006- člen zastupitelstva obvodu Berlín-střed za Linkspartei.PDS (Die Linke), dnes předseda frakce a rozpočtový mluvčí; rozhovor z 27. 6. 2009, Berlín.

Wolf, Harald; 2002- Senátor za PDS (Die Linke) pro hospodářství, technologie a ženskou problematiku; rozhovor z 28. 6. 2009, Berlín.

II) *Se členy SPD*

Gaebler, Christian; 1995- člen frakce SPD v Berlínské poslanecké sněmovně, 2001 její parlamentní tajemník; rozhovor z 18. 7. 2009, Berlín.

III) *S odborníky*

Hildebrandt, Cornelia; pracovnice Institutu pro analýzu společnosti při nadaci Rosy Luxemburgové; rozhovor z 25. 7. 2009, Berlín.

Neu, Viola; politická analytička Nadace Konrada Adenauera; rozhovor z 19. 7. 2009.

Neugebauer, Gero; politolog se specializací na stranický systém v bývalé NDR a v nových spolkových zemích, Institutu Otto Suhra Svobodné univerzity v Berlíně; rozhovor z 18. 7. 2009, Berlín.

Volkens, Andrea; pracovnice Berlínského vědeckého centra pro sociální výzkum (Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung - WZB) se specializací na demokratické struktury; rozhovor z 6. 7. 2009, Berlín.

B) STRANICKÉ DOKUMENTY PDS (Linkspartei.PDS, Die Linke)

I) V tištěné podobě

926 x für Berlin. Zwischen Altlast und Zukunft. Eine Halbzeitbilanz der PDS-Fraktion im Berliner

Abgeordnetenhaus. Berlin : Fraktion der PDS im Abgeordnetenhaus von Berlin, 2004.

Bis dahin und schon weiter : Das erste Jahr in Regierungsverantwortung. Eine Bilanz der PDS-Fraktion im Berliner Abgeordnetenhaus. Berlin : Fraktion der PDS im Abgeordnetenhaus von Berlin, 2003.

Die Aufgaben der Berliner PDS in den Jahren 2004/2005 : Beschluss der 1. Tagung des 9. Landesparteitages der Berliner PDS, 6./7. Dezember 2003. In: Reden, Berichte, Beschlüsse. Berlin : PDS Berlin, 2003.

Fortsetzung folgt... : Eine Bilanz der Linkspartei.PDS-Fraktion im Berliner Abgeordnetenhaus. Berlin : Linkspartei.PDS-Fraktion im Abgeordnetenhaus von Berlin, 2006.

In der Mitte, nicht über den Berg. Eine Halbzeitbilanz. Berlin : Berliner Landesvorstand der PDS, 2004.

Miteinander für Berlin. Wahlprogramm 2001. Berlin : Berliner Landesvorstand der PDS, 2001.

II) V elektronické podobě

Bericht des Landesvorstands an den 10. Landesparteitages der Linkspartei.PDS vom 15. 11. 2005; http://www.die-linke-berlin.de/fileadmin/download/2005/lpt1001/rb_lavo.doc (16. 5. 2010).

Das Programm der Linkspartei.PDS vom 26. Oktober 2003;
<http://archiv2007.sozialisten.de/partei/dokumente/programm/index.htm> (11. 5. 2010).

Koalitionsvereinbarung zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands (SPD), Landesverband Berlin, und der Partei des Demokratischen Sozialismus (PDS), Landesverband Berlin, für die Legislaturperiode 2001 – 2006.; <http://www.die-linke-berlin.de/index.php?id=1212> (15. 3. 2010).

Vor der Kür kommt die Pflicht : Arbeitspapier zu den politischen Aufgaben der PDS-Fraktion bis 2004 - Erstellt von Carola Freundl, 22. 1. 2001; http://www.linksfraktion-berlin.de/politik/projekte/politik_von_a_z/haushalt_und_finanzen/vor_der_kuer_kommt_die_pflicht/ (10. 3. 2010).

Vorbereitung einer Bilanz. Bezirksvorstand der PDS Lichtenberg. 16. 2. 2004;
<http://www.linkspartei-berlin.de/index.php?id=6943> (15. 5. 2010).

C) PERIODICKÝ TISK

I) V tištěné podobě

Offenbar wurde nichts gelernt. In: *Neues Deutschland*, 7. 2. 2005.

SPD kann Zusammenarbeit mit der PDS im Osten nicht ausweichen. Das Strategiepapier des Vizevorsitzenden Thierse. In: *Frankfurter Rundschau*, 19. 12. 1996.

II) V elektronické podobě

a) Články s uvedeným autorem

Berg, Stefan von. Senator Zwiespalt. In: *Der Spiegel*, 19. 1. 2004;
<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-29725570.html> (1. 5. 2010).

Fehrle, Brigitte. Vorwärts und vergessen. In: *Berliner Zeitung*, 2. 11. 1998;
<http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/1998/1102/blickpunkt/0006/index.html> (25. 3. 2010).

Harmsen, Torsten. Die Universitätsreform fängt erst an, In: *Berliner Zeitung*, 6. 7. 2004;
<http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/2004/0706/meinung/0015/index.html> (1. 5. 2010).

Köhler, Regina. Hochschullehrer verweisen Flierl auf den letzten Platz. In: *Welt Online*, 1. 3. 2005; http://www.welt.de/print-welt/article496594/Hochschullehrer_verweisen_Flierl_auf_den_letzten_Platz.html (3. 4. 2010).

Lafontaine, Oskar. Freiheit durch Sozialismus: Die Linke und die Systemfrage. In: *Disput*, August 2007; <http://die-linke.de/politik/disput/archiv/detail/archiv/2007/august/kategorie/disput/zurueck/archiv-1/artikel/freiheit-durch-sozialismus/> (30. 4. 2010).

Ullrich, Doreen. PDS-Parteitag: Nach der Ruhe doch der Sturm? In: *Solidarität - Sozialistische Zeitung*, 28. 10.2002; <http://www.sozialismus.info/index.php?name=News&sid=208&ds=print.htm> (9. 5. 2010).

Walter, Birgit. Ärger mit der toten Maus. In: *Berliner Zeitung*, 10. 5. 2004; <http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/2004/0510/meinung/0016/index.html> (1. 5. 2010).

b) Články bez uvedeního autora

Die Regierungspolitik hat geschadet. Interview mit Rolf Reißig. In: *SPIEGEL ONLINE*, 19. 9. 2006; <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,437682,00.html> (15. 4. 2010).

Freiwillige Polizeireserve wird aufgelöst. In: *Berliner Zeitung*, 21. 8. 2002; <http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/2002/0821/tagesthema/0148/index.html> (2. 5. 2010).

Wir sind keine Nein-Sager mit plattem Pathos. In: *der Freitag*, 20. 6. 2003; <http://www.freitag.de/2003/26/03260601.php> (31.3. 2010).

Wissenschaftler: „Startrampe für Spione.“ In: *Spiegel*, 28. 1. 1991; <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13489621.html> (10. 3. 2010).

D) INFORMACE A DOKUMENTY Z OFICIÁLNÍCH WEBOVÝCH STRÁNEK SPOLKOVÝCH A ZEMSKÝCH ÚŘADŮ A INSTITUCÍ

Arbeitsmarktdaten. DGB Berlin Brandenburg, 1. 4. 2010; <http://www.berlin-brandenburg.dgb.de/article/archive/7/12> (1. 4. 2010).

Arbeitsmarktdaten Dezember 2001. DGB Berlin Brandenburg, 10. 1. 2002; <http://www.berlin-brandenburg.dgb.de/article/articleview/780/1/7/> (1. 4. 2010).

Arbeitsmarktdaten November 2008. DGB Berlin Brandenburg, 5. 12. 2008; http://www.berlin-brandenburg.dgb.de/filemanager/download/2145/Arbeitsmarktdaten_November_08.pdf (1. 4. 2010).

Auswirkungen der Finanz- und Wirtschaftskrise auf das Bruttoinlandsprodukt in der Region Berlin-Brandenburg im Jahr 2009 moderat – Berlin verzeichnete

von allen Bundesländern den geringsten Rückgang. Amt für Statistik Berlin Brandenburg, Pressemitteilung vom 30.03.2010 – Nr. 93; <http://www.statistik-berlin-brandenburg.de/pms/2010/10-03-30.pdf> (1. 4. 2010).

Die kleine Berlin–Statistik 2009. Amt für Statistik Berlin Brandenburg, 2009; http://www.statistik-berlin-brandenburg.de/produkte/KleineStatistik/kBEst_2009.pdf (12. 4. 2010).

Endgültiges Ergebnis der Bundestagswahl 2009. Der Bundeswahlleiter, 2009; http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/BTW_BUND_09/ergebnisse/bundesergebnisse/index.html (20. 4. 2010).

Endgültiges Ergebnis der Bundestagswahl 2009 – Landesergebnisse. Der Bundeswahlleiter, 2009; http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/BTW_BUND_09/ergebnisse/landesergebnisse/index.html (20. 4. 2010).

Endgültiges Ergebnis der Europawahl 2004 - Landesergebnis Berlin. Der Bundeswahlleiter, 2009; http://www.bundeswahlleiter.de/de/europawahlen/EU_BUND_04/ergebnisse/landesergebnisse/11/grafik_stimmenanteile_11.html (14. 5. 2010).

Endgültiges Ergebnis der Wahl der Abgeordneten des Europäischen Parlaments in Berlin am 13. Juni 1999. Der Landeswahlleiter für Berlin, 2010; <http://www.wahlen-berlin.de/wahlen/framesets/ew-1999.htm> (16. 5. 2010).

Endgültiges Ergebnis der Wahl der Abgeordneten des Europäischen Parlaments in Berlin am 13. Juni 2004. Der Landeswahlleiter für Berlin, 2010; <http://www.wahlen-berlin.de/wahlen/framesets/ew-2004.htm> (16. 5. 2010).

Endgültiges Ergebnis der Wahl des 16. Deutschen Bundestags in Berlin am 18. September 2005. Der Landeswahlleiter für Berlin, 2010; <http://www.wahlen-berlin.de/wahlen/framesets/btw-2005.htm> (16. 5. 2010).

Endgültiges Ergebnis der Wahl zum Abgeordnetenhaus von Berlin und zu den Berliner Bezirksverordnetenversammlungen am 21. Oktober 2001. Der Landeswahlleiter für Berlin, 2010; <http://www.wahlen-berlin.de/wahlen/framesets/aghbv-2001.htm> (16. 5. 2010).

Ergebnis der Landtagswahl in Berlin am 17. September 2006. Der Bundeswahlleiter, 2010; <http://www.bundeswahlleiter.de/de/landtagswahlen/ergebnisse/downloads/lwberlin2006.pdf> (16. 5. 2010).

Extremismus in Deutschland. Bundesministerium des Innern. 2004; http://www.bmi.bund.de/cae/servlet/contentblob/139928/publicationFile/15197/Extremismus_in_Deutschland_Id_95150_de.pdf (10. 4. 2010).

Historie der Verwaltungsmodernisierung im Land Berlin. Senatsverwaltung für Inneres und Sport, 2009; http://www.berlin.de/verwaltungsmodernisierung/historie_vm.html (5. 5. 2010).

Kulturwirtschaft in Berlin : Entwicklung und Potenziale. Senatsverwaltung für Wirtschaft, Arbeit und Frauen in Berlin, 2005; http://www.berlin.de/imperia/md/content/senwfk/pdf-dateien/kuwi_0706.pdf?start&ts=1239105934&file=kuwi_0706.pdf (1. 4. 2010).

Leistungsberichte der Berliner Hochschulen zum Jahr 2005. Senatsverwaltung für Wissenschaft, Forschung und Kultur, 12. 7. 2006; http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-wissenschaft/hochschulpolitik/leistungsberichte/leistungsberichte_2005.pdf?start&ts=1264585756&file=leistungsberichte_2005.pdf (20. 4. 2010).

Senat stimmt Verkauf der GSW zu. Senat von Berlin: Pressemitteilung Nr. 04-032 von 25. 5. 2004; <http://www.berlin.de/sen/finanzen/presse/archiv/20040525.1520.28211.html> (12. 5. 2010).

E) ZÁKONY A NÁLEZY SPOLKOVÉHO ÚSTAVNÍHO SOUDU

Leitsätze zum Urteil des Zweiten Senats des Bundesverfassungsgerichts vom 19. Oktober 2006, 2 BvF 3/03; In: http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/fs20061019_2bvf000303.html (30. 3. 2010).

Sozialgesetzbuch II, § 22; In: <http://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbii/22.html> (10. 5. 2010)

Verfassung von Berlin vom 23. November 1995, v úplném znění z 12. prosince 2009; In: <http://www.berlin.de/rbmskzl/verfassung/> (13. 5. 2010)

F) OSTATNÍ ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Berlin-Ticket S. BVG, 2009; <http://www.bvg.de/index.php/de/3786/name/Tarifuebersicht/article/12300.html> (5. 4. 2010).

Bundestagswahl – Wahlrecht. www.wahlrecht.de, 7. 1. 2000; <http://www.wahlrecht.de/bundestag/index.htm> (16. 5. 2010).

Charité – Universitätsmedizin Berlin; <http://www.charite.de> (1. 4. 2010).

Der öffentlich geförderte Beschäftigungssektor (ÖBS) in Berlin; <http://www.oeb-berlin.de/> (15. 5. 2010).

Gemeinschaftsschule – eine Schule für alle. Die Linke im Abgeordnetenhaus von Berlin, 2010; <http://www.gemeinschaftsschule-berlin.de/> (15. 5. 2010).

Infratest dimap Wahlanalyse zur 15. Wahl des Berliner Abgeordnetenhauses. Infratest dimap, 2001; <http://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundeslaender/berlin/wahlreport/2001/> (10. 5. 2010).

Profil der IBB – Leistung für Berlin. IBB, 2010; http://www.ibb.de/desktopdefault.aspx/tabid-69//196_read-97/ (12. 5. 2010).

Ufragen Lantagswahlen – Berlin. www.wahlrecht.de, 2010; <http://www.wahlrecht.de/umfragen/landtage/berlin.htm> (14. 5. 2010).

Wahl zum Abgeordnetenhaus in Berlin und Landtagswahl in Mecklenburg-Vorpommern 17. September 2006. Forschungsgruppe Wahlen e. V., 2006; http://www.forschungsgruppewahlen.de/Umfragen_und_Publikationen/Wahlen/Wahlanalysen/News1_BerMeck06.pdf (16. 5. 2010).

Zur Statutendebatte in der PDS. Antikapitalistische Linke, 13. 6. 2006; http://www.antikapitalistische-linke.de/article/41.zur_statutendebatte_in_der_pds.html (16. 5. 2010).

2. Sekundární literatura

A) LITERATURA DIE LINKE (PDS) A SPŘÍZNĚNÝCH VYDAVATELSTVÍ

I) Monografie

DIETZEL, Horst. *Kontinuität und Wandel: Die Programmatik der PDS von 1990 bis 2007*. Berlin : Helle Panke, 2007.

REIBIG, Rolf. *Die PDS in der Berliner Koalition – Erfahrungen und strategische Schlussfolgerungen*. Berlin : Brandenburg-Berliner Institut für Sozialwissenschaftliche Studien, 2004.

REIBIG, Rolf. *Mitregieren in Berlin : die PDS auf dem Prüfstand*. Berlin : Dietz, 2005.

II) Studie ve sbornících

BRIE, Michael. *Die PDS*. In: BRIE, Michael (Hrsg.). *Die Linkspartei. Ursprünge, Ziele, Erwartungen*. Berlin : Dietz, 2005, s. 16-23.

BRIE, Michael. *Die PDS – Strategiebildung im Spannungsfeld von gesellschaftlichen Konfliktlinien und politischer Identität*. In: BRIE, Michael; WODERICH, Rudolf (Hrsg.). *Die PDS im Parteiensystem*. Berlin : Dietz, 2000, s. 14-51.

HILDEBRANDT, Cornelia. *Der Schmale Grad linker Reformpolitik - der Fall Berlin*. In: BRIE, Michael; HILDEBRANDT, Cornelia; MEUCHE-MÄKER, Meinhard (Hrsg.). *DIE LINKE. Wohin verändert sie die Republik?* Berlin : Dietz, 2007, s. 160-191.

KOß, Michael. *Lose verkoppelte Anarchie: Die Linkspartei im deutschen Föderalismus*. In: BRIE, Michael; HILDEBRANDT, Cornelia (Hrsg.). *Parteien und Bewegungen. Die Linke im Aufbruch*. Berlin : Dietz, 2006, s. 111-122.

NIEDERMAYER, Oskar. *Die Veränderungen des deutschen Parteiensystems*. In: BRIE, Michael; HILDEBRANDT, Cornelia (Hrsg.). *Parteien und Bewegungen. Die Linke im Aufbruch*. Berlin : Dietz, 2006, s. 101-110.

B) ODBORNÁ LITERATURA

I) Monografie

ALEMANN, Ulrich von. *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*. Opladen : Leske und Budrich, 2003

DRULÁK, Petr a kol., *Jak zkoumat politiku : kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, Praha : Portál, 2008.

GRIX, Jonathan. *Demystifying Postgraduate Research*. Birmingham : University of Birmingham Press, 2001.

HOLTMANN, Everhard (Hrsg.). *Politik-Lexikon*. München : Oldenbourg, 2000.

HOLTMANN, Everhard; KRAPPIDEL, Adrienne; REHSE, Sebastian. *Die Droge Populismus : zur Kritik des politischen Vorurteils*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006.

HOUGH, Dan. *The fall and rise of the PDS in Eastern Germany*. Birmingham : Univ. Press, 2001.

HOUGH, Dan; KOß, Michael; OLSEN, Jonathan. *The Left Party in contemporary German politics*, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2007.

JESSE, Eckhard; LANG, Jürgen P. *Die LINKE. Der smarte Extremismus einer deutschen Partei*. München : Olzog Verlag, 2008.

LANG, Jürgen P. *Ist die PDS eine demokratische Partei? : eine extremismustheoretische Untersuchung*. Baden-Baden : Nomos Verlagsgesellschaft, 2003.

MCNABB, David E. *Research methods for political science : quantitative and qualitative methods*. Armonk : M. E. Sharpe, 2004.

MOREAU, Patrick; SCHORPP-GRABIAK, Rita. *Nach der Berliner Wahl: Zustand und Perspektiven der PDS*. München : Hanns-Seidel-Stiftung, Akademie für Politik und Zeitgeschehen, 2002.

NEU, Viola. *Das Janusgesicht der PDS : Wähler und Partei zwischen Demokratie und Extremismus*. Baden-Baden : Nomos Verlagsgesellschaft, 2004.

NEU, Viola. *Rechts- und Linksextremismus in Deutschland : Wahlverhalten und Einstellungen*. Sankt Augustin : Konrad-Adenauer-Stiftung, 2009.

NEUGEBAUER, Gero; STÖSS, Richard, *Die PDS : Geschichte, Organisation, Wähler, Konkurrenten*. Opladen : Leske und Budrich, 1996.

POLLACH, Günther; WISCHERMANN, Jörg; ZEUNER, Bodo. *Ein nachhaltig anderes Parteiensystem : Profile und Beziehungen von Parteien in ostdeutschen Kommunen*. Opladen : Leske und Budrich, 2000.

PROBST, Lothar. *Die PDS - von der Staats- zur Regierungspartei : eine Studie aus Mecklenburg-Vorpommern*. Hamburg : Kovač, 2000.

SCHNIRCH, Carina. *Die PDS als Kommunalpartei, ein ost- westdeutscher Vergleich*. Marburg an der Lahn : Tectum-Verlag, 2008.

WILKE, Manfred; BARON, Udo. „Die Linke“ : Bündnis- und Koalitionspolitik der Partei. Sankt Augustin : Konrad-Adenauer-Stiftung, 2009.

WILKE, Manfred; BARON, Udo. „Die Linke“ : Entstehung – Entwicklung – Geschichte. Sankt Augustin : Konrad-Adenauer-Stiftung, 2008.

WILKE, Manfred; BARON, Udo. „Die Linke“ : Politische Konzeptionen der Partei. Sankt Augustin : Konrad-Adenauer-Stiftung, 2009.

II) Studie ve sbornících

BROMBACHER, Ellen; SCHULZ, Carsten. *2006 erneut Rot-Rot in Berlin? Rückblicke*. In: FELFE, Edeltraut et al. (Hrsg.). *Warum? Für Wen? Wohin? 7 Jahre PDS Mecklenburg-Vorpommern in der Regierung*. Schkeuditz : GNN-Verlag, 2005, s. 261-278.

LEMPP, Jakob. *Das politische System des Landes Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 23-34.

NACHTWEY, Oliver; SPIER, Tim. *Günstige Gelegenheit: Die sozialen und politischen Entstehungshintergründe der Linkspartei*. In: SPIER, Tim et al. (Hrsg.). *Die Linkspartei. Zeitgemäße Idee oder Bündnis ohne Zukunft?* VS Verlag : Wiesbaden, 2007, s. 13-69.

NEUGEBAUER, Gero; STÖSS, Richard. *Die PDS in Not*. In: NIEDERMAYER, Oskar (Hrsg.). *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2002*. Opladen : Leske und Budrich, 2003, s. 125-158.

NIEDERMAYER, Oskar. *Die Entwicklung des deutschen Parteiensystems bis nach der Bundestagswahl 2002*. In: NIEDERMAYER, Oskar (Hrsg.). *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2002*. Opladen : Leske und Budrich, 2003, s. 9-42.

SCHIRMER, Roland. *Die Linke (Linkspartei.PDS) in Berlin*. In: JUNGE, Christian; LEMPP, Jakob (Hrsg.). *Parteien in Berlin*. Berlin : be.bra wissenschaft verlag, 2007, s. 101-122.

STRØM, Kaare; MÜLLER, Wolfgang C. *Political Parties and Hard Choices*. In: STRØM, Kaare; MÜLLER, Wolfgang C. (eds.), *Policy, office, or votes? : how political parties in Western Europe make hard decisions*, Cambridge : Cambridge University Press, 1999, s. 1-35.

C) STUDIE A ČLÁNKY

Flyvbjerg, Bent. Five Misunderstandings About Case-Study Research, in: *Qualitative Inquiry*, 2006, Vol. 12, No. 2, s. 219-245.

Hough, Dan; Olsen, Jonathan. Don't Think Twice, It's Alright: SPD-Left Party/PDS Coalitions in the Eastern German Länder. In: *German Politics and Society*, 2007, Vol. 25, No. 3, s.1-24.

Hough, Dan; Olsen, Jonathan. The PDS and Participation in Land Governments. In: *German as a foreign Language*. 2004, Vol. 5, No. 3, s. 117-142.

Koß, Michael; Hough, Dan. Landesparteien in vergleichender Perspektive : Die Linkspartei.PDS zwischen Regierungsverantwortung und Opposition. In: *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 2006, Vol. 37, No. 2, s. 312-333.

Niedermayer, Oskar. Die Wählerschaft der Linkspartei.PDS. In: *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 2006, Vol. 37, No. 3, s. 523-537.

Olsen, Jonathan. The PDS in Western Germany: An Empirical Study of Local PDS Politicians. *German Politics*, Vol. 11, No. 1, s. 147-172.

Schoen, Harald; Falter, Jürgen. Die Linkspartei und ihre Wähler. In: *Aus der Politik und Zeitgeschichte*. 2005, Vol. 53, No. 51-52, s. 33-40.

Windhoff-Héritier, Adrienne. Policy-Analyse. Elemente einer Kritik und Perspektiven der Neuorientierung. In: *Politische Vierteljahresschrift*, 2003, Sonderheft 24.

Seznam zkratek

- BSR – Berlínský veřejnoprávní podnik úklidových služeb (Berliner Stadtreinigungsbetriebe)
- BVG – Berlínský podnik městské hromadné dopravy (Berliner Verkehrsbetriebe)
- CDU – Křesťansko-demokratická unie – velká německá pravicová strana (Christlich Demokratische Union Deutschlands)
- CSU – Křesťansko-sociální unie – bavorská konzervativní strana (Christlich-Soziale Union in Bayern)
- DGB – Německý odborový svaz - největší zastřešující odborová organizace v Německu (Deutscher Gewerkschaftsbund)
- FDP – Liberálně-demokratická strana – liberální německá parlamentní strana (Freie Demokratische Partei)
- Hartz IV – balíček reformních zákonů v sociální oblasti prosazený koaliční spolkovou vládou sociálních demokratů a Zelených s účinností od ledna roku 2005
- KITA – zařízení na denní péči o děti (Kindertagesstätte)
- KPF – Komunistická platforma – vnitrostranické seskupení v rámci PDS, později Die Linke (Kommunistische Plattform)
- NDR – Německá demokratická republika – východoněmecký komunistický stát, který existoval mezi lety 1949 a 1990
- PDS – Strana demokratického socialismu – německá politická strana, nástupnická strana komunistické Německé sjednocené socialistické strany Německa, zanikla spojením s WASG a vytvořením Die Linke
- SED – Německá sjednocená socialistická strana – komunistická strana vládoucí v bývalém Východním Německu v letech 1949-1989 (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands)
- SPD – Německá sociálně-demokratická strana (Sozialdemokratische Partei Deutschlands)
- SRN – Spolková republika Německo
- WASG – Volební alternativa-práce a sociální spravedlnost – německá politická strana založená částí levicovějších představitelů SPD a odboráři v roce 2005, roku 2007 se sloučila s PDS, čímž došlo ke vzniku Die Linke

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozhovor s Christianem Gaeblerem z 18. 7. 2009, Berlín.

Příloha č. 2: Rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009, Berlín.

Příloha č. 3: Rozhovor se Gero Neugebauerem z 18. 7. 2009, Berlín.

Příloha č. 4: Rozhovor se Haraldem Wolfem z 28. 6. 2009, Berlín.

Přílohy

Příloha č. 1: Rozhovor s Christianem Gaeblerem z 18. 7. 2009, Berlín.

CG = Christian Gaebler

VK = Václav Kafka

VK: Meine erste Frage ist, wie erinnern Sie sich an die Bildung der ersten Regierung mit der PDS in 2001 und wie war damals die Diskussion in der Partei, in der SPD, wie viel Leute waren dafür, wie viel dagegen und so...

CG: Eines muss man ein bisschen mit der Vorgeschichte natürlich sehen, 2001 ist ja die große Koalition von SPD und CDU aufgekündigt worden, die CDU hat sich damals wenig reformbereit gezeigt und auch nicht bereit gezeigt, Konsequenzen aus der Bankenkrise und der Haushaltsituation zu ziehen und damals hat die SPD gesagt, mit dieser CDU kann man nicht mehr regieren und es hat auch in einen Wahlkampf gegangen, hat gesagt, wir möchten gerne eine Mehrheit SPD und Grüne, wenn das aber nicht reicht, dann müssen wir auch gegebenenfalls mit der PDS sprechen, weil wir sagen, wir wollen mit der CDU nicht mehr zusammen regieren. Das heißt, SPD hat von vornherein gesagt, wir wollen nicht unbedingt mit der PDS regieren, aber wir schließen es nicht mehr aus. Bevor bei allen Wahlen hat man gesagt, geht es auf keinen Fall mit der PDS, man mal wieder zu großen Koalition gekommen ist, letztendlich es keine andere Regierungsmöglichkeit gab. Und insofern war die Diskussion in der SPD damals einfach weitergelaufen, dass auch diejenige, die immer gegen eine Regierung mit der PDS waren, gesagt haben, gut, wir sehen ein, es kann nicht sein, dass es nur wieder eine große Koalition geben kann, besser wäre es aber, wenn es andere Regierungsmöglichkeiten gibt. Deshalb ist es in 2001 nach der Wahl erstmal eine..., sind hier erstmal Koalitionsverhandlungen mit den Grünen und der FDP gemacht worden mit dem Ziel einer Ampelkoalition zu bilden, die sind dann erst eigentlich gescheitert und damit war einfach...na ja, überraschend...also in dem Punkt (...) ja auch ein bisschen überraschend, aber war sehr kurzfristig klar, jetzt muss es Gespräche mit der PDS geben, für die PDS, meine ich, insofern relativ gute Situation, weil sie...ja, die SPD hatte ja keinen anderen Koalitionspartner mehr zu ausweisen sozusagen, also sie musste mit der PDS sich irgendwie einigen. Andererseits war die PDS gar nicht richtig vorbereitet, weil sie, nachdem die anderen Gespräche mit Grünen und FDP losgegangen sind, das abgehackt hat und gesagt hat, OK, dann bleiben wir in der Opposition und wir können auf Urlaub fahren, also habe wirklich einige verreist und mussten erstmal..., das hat aber (...) gedauert, die Koalitionsverhandlungen und dann musste in einer sehr kurzen Zeit ein Koalitionsvertrag ausgehandelt werden, das hat aber vielleicht dazu beigetragen, dass es sehr disziplinierte Gespräche waren, wo man jetzt auch nicht viel (...) gemacht hat und schaukeln vor das so was und dann ganz nachgezogen von für Punkt abgearbeitet hat, ja und ich glaube, für die Vermittlung in die SPD und auch in die Bevölkerung hinein war wichtig, dass ja am Anfang der Gespräche stand, dass die PDS sich erstmal zu bestimmten grundsätzlichen Prinzipien bekenne musste, also (...) zum Grundgesetz, zu der Wahlfreiheit, zu...auch eine Auseinandersetzung mit der Vergangenheit, mit der SED-Vergangenheit...

VK: In der Präambel...

CG: Genau, in der Präambel. Also das war,... die Präambel hat eine wichtige Rolle für die Akzeptanz, insbesondere in der SPD, gespielt, aber auch außerhalb...

VK: Ja und wie nehmen Sie eigentlich die Partei „die Linke“ wahr und..., denke ich Sie persönlich und unterscheiden Sie zwischen dem Landesverband Berlin und der Partei als Ganze?

CG: Ja, auf jedem Fall, wobei das in den Jahren 2002 bis 2006 noch anders war, da gab es noch die Partei PDS als solche, da war die Differenz zwischen Bundespartei und Landespartei zwar auch schon vorhanden, aber nicht ganz zu stark, wie sie jetzt ist, weil durch die, sag mal, Westerweiterung und die WASG seit wieder rein gekommen ist auch sehr viel, sag mal, Leute, die nie auch nur in der Nähe von Regierungsverantwortung waren sind, wobei die PDS selbst über die Jahre nach der Wende es ja mehr..., also sag ja in Mecklenburg-Vorpommern von der Regierungsbeteiligung (...) gehen, es steht immer in Brandenburg am Rande der Regierungsbeteiligung, sage ich mal, in Sachsen-Anhalt hat schon mal eine Tolerierung gegeben, in Thüringen bereiten sie sich im Prinzip vor im nächsten Mal jetzt nach der Wahl mitzuregieren, also das sind alles Landesverbände, die sagen, wir wissen, dass Regieren auch wichtig ist und nicht nur Opposition machen und Westlandesverbände, die von den Linken, die sind eher so, dass sie sagen, wir wollen Opposition machen und dann noch mit Oskar Lafontaine an der Spitze, der seine private Offensive gegen die SPD führt, da kann hier die Linkspartei natürlich nicht mit anfangen, weil die ja keinen Kampf gegen uns führen. Also wir sind zwar konkurrierende Parteien, streiten uns auch gelegentlich mal und versuchen uns auch gegenseitig Wähler durchaus abzujagen, aber es gibt sozusagen kein Kampf aufs Messer und es ist jetzt auch kein besonderer ideologischer Kampf, weil wir also in vielen Punkten relativ nahe sind und das merkt man hier auch, dass hier die Linkspartei in der Überlegung, wie kann man eine Regierungsverantwortung auch sozusagen umsetzen, die programmatische Forderungen sind, im auch durchaus in der Lage auch ein bisschen Absprechen zu machen, zu sagen, das kann man jetzt schrittweise wirklich machen auch wenn man vielleicht noch weitergehende Ziele hat.

VK: Also Sie nehmen die Partei mindestens in Berlin nicht als eine extremistische oder so?

CG: Nein, gar nicht. Also es gibt da sicherlich auch einzelne Strömungen dann mal, man hat es jetzt auch nach der letzten Wahl gemerkt, dass sich das etwas verstärkt hat, so das Protestpotenzial...

VK: Auch in Berlin?

CG: Auch in Berlin, ja, aber was auf jedem Fall eben immer noch da, es ist die sozusagen verlässliche Zusammenarbeit zwischen den handelnden Personen und das ist ja auch mal wichtig.

VK: Ja. Also würden Sie sagen, dass die Bildung der Regierung mit der PDS möglich war nur der guten persönlichen Beziehungen, also, meine ich, zwischen zum Beispiel Herrn Wowereit und Herrn Wolf und so? Und weil es..., und die zweite Sache, weil es fast keine andere Möglichkeit gab? Das haben Sie schon gesagt...

CG: Ja, na ja, sagen wir mal so, man hätte sicherlich trotz des Debakels der CDU 2001 eine Regierungsgruppe..., Beteiligung der PDS ausgeschlossen, wenn dass sozusagen nicht Signale schon vorher gegeben, hätten wir wissen, dass bei uns auch bestimmte Gegebenheiten einstellen müssen, dass wir jetzt..., das System nicht umstürzen und Ähnliches. Das ist ja auch eine Entwicklung gewesen von 1990 bis 2001, wo die Linkspartei auch von reiner Oppositionspolitik hin zu relativ vernünftigen Alternativkonzepten auch gekommen ist und auch immer einen größeren Wert auf eine Umsetzbarkeit gelegt hat. Na, es ist ja in der Opposition kann man immer viel fordern, was man nie umsetzen muss, egal, ob es geht oder nicht und die haben schon, weiß ich nicht, zwei, drei, vier Jahre vorher angefangen sehr realitätsnahe Konzepte aufzustellen und natürlich es ist auch so, dass man die handelnden Leute schon kannte, wir haben jetzt, weiß ich nicht, in Hessen, in Niedersachsen oder Ähnliches Probleme, dass sind die Leute in den Landtag gekommen, die kennt niemand. Die sind auf das erste Mal irgendwo im Parlament und sind vielleicht auf einem Halbjahr politisch tätig richtig. Dann es ist natürlich schwieriger eine Vertrauensbasis zu haben, dass man...weiß, wo hat man sich (...), also die Berechenbarkeit ist dann da nicht gegeben und das ist dann je natürlich eine Voraussetzung gewesen, dass man die handelnden Leute immer auch kannte und müssen wir mal mit den umgehen kann und das auch...die auch, wenn die was sagen, dass man hier auch ein Maß an Verlassen braucht.

VK: Ja und denken Sie, dass irgendwann in der Zukunft eine Koalition mit der Linke auf der Bundesebene möglich ist oder sein kann?

CG: Grundsätzlich ja, aber dann muss auch Bundeslinke erstmal sich soweit entwickeln wie es in Berlin die PDS damals gemacht hat. Das heißt, sie muss bestimmte Rahmenbedingungen mal anerkennen, die quasi zum demokratischen Grundkonsens gehören, dass betrifft immer insbesondere die Außen- und Sicherheitspolitik, ja, also angefangen von, weiß ich nicht, NATO-Einbindung bis hin zu UNO-Friedenseinsätzen, also Sachen, die eigentlich im Land keine Rolle spielen, die aber natürlich auf Bundesebene wichtiger Teil der deutschen Außenpolitik sind. Auch das Demokratieprinzip und auch die Wirtschaftsordnung, die es nun mal gibt, mal sagen kann man, will die man mal verändern, aber muss man erstmal bestimmte Gegebenheiten akzeptieren und dann muss es eben auch Personen geben, die einigermaßen verlässlich agieren, also, die dann nicht irgendwie sich in Populismus ergehen wie Oskar Lafontaine, auch die Linken immer die Meinungen wechseln, wenn es Ihnen gerade passt, und haben auch eine Partei dahin da, die weiß, dass sie in Regierungsverantwortung Sachen schrittweise voranbringen kann und nicht von einem Tag auf einen anderen alles verändern kann, jedenfalls nicht solange sind sie allein da regierend. Also selbst dann könnten sie es nicht, aber in Koalitionsregierung, das ist da eben...zwei dazu gehören. Also...und wenn Linkspartei auf Bundesebene dies Schritte macht, dass sie sagt, ja, wir wollen auch regieren, die wollen ja im Moment gar nicht regieren, sondern lieber Opposition machen, keine Verantwortung übernehmen zu müssen, wir wollen Verantwortung übernehmen und wir sind auch bereit dafür Kompromisse einzugehen und bestimmte Vorbedingungen, Grundbedingungen zu akzeptieren, dann ist da sicherlich auch Spielraum für Koalition. Im Moment ist das aber nicht gegeben. ??? (9:58) von Inhalten, also von dem Personal her nicht. Leider.

VK: Und denken Sie, dass das auch verlangt eine weitergehende oder mehr weitgehende Auseinandersetzung mit der Geschichte...?

CG: Ja, das sagen wir mal...es ist für die Linkspartei, also für die PDS insbesondere früher, für die Linkspartei auch noch immer ein Angriffspunkt, also ein bisschen eine Schwachstelle, aber ich glaube, dass das sich relativiert hat. Also es ist hier in Berlin inzwischen ja so, dass das Thema Koalition mit der Linkspartei eigentlich kein Aufreger mehr ist, also es ist akzeptiert. Eine Koalition mit der Linkspartei ist keine Besonderheit mehr, obwohl wir in Berlin relativ viel Ost-West Konfrontation aus der Zeit des kalten Krieges haben, wo gerade in West Berlin viele Leute sagen, dass mit den Kommunisten, mit den SED-Leuten oder DDR-Leuten wollen nichts zu tun haben, das ist aber inzwischen so gut wie weg. Also das hört man auch in der Tagespolitik und auch in den Medien nicht mehr. Und ich denke, dass es auf Bundesebene auch nicht so das Problem ist, da es eher das Problem, das man nicht weiß, wer macht eigentlich den (...) Übersitz bei der Linkspartei, weil das ein buntes Sammelsurium ist von Leuten von überall hergekommen sind, aus kommunistischen Gruppen, aus Umweltgruppen, aus Gewerkschaftskreisen, wo man sagt, die müssen einfach erstmal Profil sich bilden, was sie eigentlich wollen.

VK: Und nehmen Sie, oder denken Sie, dass manchmal in Zukunft Sie können die Linke als Konkurrenz auch auf Bundesebene nehmen? Also nicht nur in den neuen Bundesländern, sondern auch bundesweit? Könnte es so sein? Was denken Sie?

CG: Also man muss die Linkspartei als Konkurrenz ernst nehmen, auch in den westlichen Bundesländern, das hat man auch ja bei den Landtagswahlen jetzt gesehen, bei mehr Landtagswahlen, nicht nur eine. Und man muss sich, glaube ich, auch davon verabschieden, dass das jetzt so eine vorübergehende Erscheinung ist. Früher haben wir alle mal gedacht, die PDS ist irgendwie nach 10 Jahren erledigt und löst sich auf, das sieht man, glaube ich, deutlich, dass das nicht so ist, gerade in ostdeutschen Bundesländern haben die eben noch einen Stamm, der Teil davon, ein Stück, war aus, was die Parteimitglieder angeht, weil diese überaltert sind, aber es gibt doch noch ein Potenzial, was auch immer nachkommt, was dann stabil jedenfalls über den Fünf-Prozent-Hürde liegt. Gut und die SPD sicherlich auch weiterhin versucht das Linksparteipotenzial wieder zurück zu SPD zu holen, an die SPD zu binden, das ist im Moment schwieriger, wir sehen hier in Berlin, dass es einfacher ist, wenn wir beide in Regierungsverantwortung sind, weil dann die Linkspartei auch ein bisschen von ihrem Glanz verliert als Partei der Entrechteten und die für alle sozusagen Antwort hat und allen Geschenke verteilt, man dann sieht, es geht (...) nicht, wenn sie wirklich in der Regierung sind, deswegen wollen viele von der Linkspartei auch gar nicht in die Regierung, weil es einfacher ist, Forderungen zu stellen als sie dann...als sie wirklich selber umsetzen zu müssen. Gut und dann muss man sehen, (...) wie könnte das entwickeln. Ich glaube, auf Dauer haben sie als reine Protestpartei keine Zukunft, mit Regierungseinbindung ist das dann so eine Gradwanderung sowohl für die SPD als auch für die Linke, weil wir wollen ja die Linke nur nicht stärker machen, weil es im großen Teil auch Wählerschaft ist die genauso, die SPD wählen könnte, aber wir wollen natürlich das Potenzial, was man links hat, in der Mitte und links auch zu der Mehrheit zusammenfassen und nicht sagen, es gibt dann irgendwie eine CDU-Regierungsbeteiligung nur weil die Linke nicht einig ist. Das ist ein bisschen das Problem, wir haben. So ist es ja in anderen europäischen Ländern auch, das ist ja unterschiedliche Parteien links von der Mitte oder Mitte-links gibt, das ist ja jetzt an sich noch nicht schlimm, sondern bloß wirklich auch zu vernünftig zusammenarbeiten, können sich nicht hauptsächlich damit beschäftigen sich untereinander zu bekämpfen.

VK: Wie waren die Beziehungen während der Wahlperiode 2002 bis 2006 mit der PDS? Zwischen den Leuten, meine ich. Und würden Sie das als problemlos beschreiben im Vergleich zum Beispiel mit den Beziehungen zwischen CDU und SPD früher?

CG: Also es ist mal so, es war einfacher, weil man, sag mal, die Regierungsarbeit wirklich ernst gemeint als ein Projekt verstanden hat, hat mal gesagt, wir wollen hier gemeinsam was erreichen und man nicht immer geguckt hat, ich (...) dem Erfolg, aber nicht dem anderen, sondern das muss meiner sein und ich will mich profilieren auch auf Kosten des anderen, also dieses gegenseitige, was bei der großen Koalition ganz besonders war, was da auch immer naturgemäß ist, CDU und SPD eigentlich nicht dauerhaft zusammenarbeiten wollen und sich deshalb immer versuchen zu profilieren auch mit ihren unterschiedlichen Zielen, das ist (...) sowieso weniger, weil SPD und Linke ja viele gemeinsame Ziele haben und das hat auch ganz gut funktioniert und es war insofern vertrauensvolle Zusammenarbeit, weil sich man einigermaßen darauf verlassen konnte, dass was der andere sagt, dann auch wirklich so ist. Das war bei CDU und SPD ganz auch schon schwieriger. Und die Entscheidungsprozesse, gut, da muss man sagen, die sind bei der CDU normalerweise relativ einfach, weil die CDU ist eine Partei, wo nicht viel diskutiert wird, normalerweise. Es ist in der Linkspartei anders, aber es ist immer noch deutlich, in der SPD übrigens auch, aber in der Linkspartei ist es noch etwas stärker, das Bedürfnis immer noch Verkopplung zur Basis und längere Diskussion, aber es ist doch relativ Ziel-orientiert im Vergleich zu den Grünen, weil bei den Grünen es ist etwas schwierig. Da gibt es normal verschiedene Lager und die wollen alle beteiligt werden und jeder muss gehört werden und lange Diskussion und die (...) muss noch ausdiskutiert werden und Ähnliches. Das ist aber mit der Linkspartei auch nicht, das macht so die Regierungsarbeit dann eben auch einfacher, wenn man schneller zu Entscheidungen kommt und nicht so schlimm als wenn man ewig braucht, bis man Entscheidung hat, weil (...) nachher gut sind, wird das von der Öffentlichkeit als Gezerter wahrgenommen und als Kompromiss und als schlechter Kompromiss dann in der Regel. Das ist in dieser Legislaturperiode aber schwieriger. Die Linkspartei sich dann auf irgendein Detail stürzt, dass dann wochenlang diskutiert und alle dann nur noch über dieses Detail reden und nicht mehr über das Gesamtprojekt. Also bei der Schulreform sehen wir das jetzt gerade...

VK: Die Gesamtschule...

CG: Ja, die Sekundarschule, also muss mit den Begriffen mal vorsichtig sein, da Gesamtschule ist ein System, was irgendwie besetzt ist, es gibt auch schon Gesamtschulen. Die Linkspartei will nun unbedingt die Gemeinschaftsschule und dass es noch eine einzige Schule für alle gibt. Und wir haben jetzt aber beschlossen, dass wir erstmal auf ein zwei-Säulen-System umstellen. Also das ist...also Grundschule gibt es sowieso nur eine für alle und das dann die Oberschule eben gibt es die Sekundarschule von der Klasse 7 bis 13 und das Gymnasium von den Klassen 7 bis 12. Also am Gymnasium kann man dann ein Jahr früher Abitur machen und in Sekundarschulen ist das ein Jahr später. Und man kann dann in der Sekundarschule eben alle Abschlüsse machen. Also bisher ja gibt es Hauptschulen, Realschulen und Gymnasien und man kann an der Hauptschule einen Hauptschulabschluss machen, wenn man dann noch einen Realschulabschluss machen will, muss man auf eine Realschule erst noch wechseln und wenn man Abitur machen will, muss man dann wieder auf Gymnasium wechseln oder auf eine Gesamtschule, die gibt es natürlich auch noch. Und in Zukunft

soll das alles in einer Schule möglich, ohne dass man die Schule noch dann wechseln muss. Da muss man sagen, wenn man Hauptschulabschluss hat, man kann dann auch noch weiter..., kann man eben an der gleichen Schule auch noch den nächsten Abschluss machen. So, das ist alles, glaube ich, gut, finde auch die Mehrheit der Journalisten und der Bevölkerung finde das gut, es ist aber jetzt nur darüber diskutiert worden, wie ist der Zugang zum Gymnasium geregelt. Das ist das einzige, was über Wochen diskutiert worden ist und deshalb es ist auch das einzige, was jetzt im Gedächtnis der Leute erstmal hingeblichen ist. Und das ist nicht sinnvoll so was, das hängt aber daran, wenn man sich immer über solche Details wochenlang unterhält und das andere alle schon (...), dass im...wirklich sehr vernünftig auch geworden ist über Wochen und Monate aber im Grundergebnis und dann hat man an dem Detail irgendwie festgebissen und das ist nicht gut, weil jetzt ist so was häufiger vollkommen.

VK: Also ich möchte fragen inwieweit sind die Vorstellungen von den Parteien, SPD und PDS oder Linke, ähnlich? Also würden Sie sagen, dass sie ähnlich sind, nur Details sind anders? Und ob nicht, dann welche sind die Streitpunkte, die wichtigsten Streitpunkte?

CG: Ja, das ist gar nicht so einfach zu sagen, weil es tatsächlich in vielen Punkten relativ gleich ist, ich glaube, dass die SPD stärker noch versucht so eine mittelwegliche staatliche Versorgung, Fürsorge und privaten Engagement zu geben, bei der Linkspartei wird das Privatengagement relativ niedrig gehängt, sondern dann wird sehr viel gesagt, der Staat muss sich um alles kümmern, soll sich um alles kümmern. Also das ist jetzt eher eine Frage der Intensität, das ist keine Grundsatzfrage. Dann gibt es also bei Frage von direkter Demokratie oder Ähnlicher..., also die SPD ein klarer Anhänger der parlamentarischen Demokratie, die Linkspartei sympatisiert sehr stark mit möglichst viel direkter Bürgerbeteiligung und Bürgervoten, welches gar nicht (...) groß über mal diskutieren, aber dann...

J: Schweizerisches Modell...

CG: Genau. Und ohne eben sehr viele Volksabstimmungen, sehr viel direkte Entscheidungsmöglichkeiten auch möglich..., nötig niedrige Hürden und so was, wo wir sagen, dass es auch nicht unbedingt die beste Lösung, wenn man damit auch große Bevölkerungskreis, die eben nicht so artikulationsfähig sind und nicht so gebildet oder sich nicht um alles immer kümmern wollen, die dann den Interessen (..), bei diese Bürgerabstimmungen kommen mehr die zu Voten, die entsprechende Bildungsstand haben, meistens auch entsprechenden sozialen Stand, sich dann darum kümmern um sich auch lautstark artikulieren. Gut, aber ich will das gar nicht inhaltlich diskutieren, also das ist so ein Punkt, also so Bürgerrechte, direkte Demokratie, da sind die..., ist die Linkspartei ziemlich weitgehend auf ähnlichen (...) wie die Grünen und die SPD da etwas stark zu orientierte ist, sagen wir mal so oder in der Sache der repräsentativen Demokratie und bei Wirtschaft, also da gibt es in der Praxis gar..., da gibt es theoretisch vielleicht ein paar Unterschiede, aber bei der praktischen Arbeit gibt es da eigentlich wenige Sachen, also deshalb glaube ich, das Entscheidende sind wirklich diese Fragen, mehr Staat, mehr, ein bisschen mehr privater Initiative, wo dann wir auch keine Privatisierung wollen, aber das sozusagen die Menschen selber sich auch noch stärker einbringen und ein bisschen mehr Eigeninitiative entwickeln und das auch angeschoben wird. Man nicht alles nur durch staatliche Ersatzmaßnahmen irgendwie regeln kann.

VK: Und zum Beispiel im Falle des Vivantes, Sie waren für die Privatisierung oder nicht?

CG: Na ja, Vivantes ist ja nicht privatisiert, sondern gehört dem Land Berlin, es ist nur in die private Rechtsform umgewandelt worden. So und das haben..., das ist so ein Punkt, wo die SPD auch sagt, man kann über andere Form nachdenken, man muss nicht alles als öffentlichen Dienst quasi Teile öffentlicher Verwaltung führen, aber hat sich das in der SPD auch ein bisschen geändert, will ich sagen, das war sicherlich 2000, 2001 auch noch ein bisschen anders, dass wir sagen Privatisierung von Bereichen, die so zur weiteren Daseinsvorsorge zählen, also Wohnungsbaugesellschaften, Wasserbetriebe, Verkehr und so was, dass wir das eben nicht wollen. So da sind wir mit der PDS auch einig oder mit der Linkspartei. Aber von der Rechtsform hier und das man auch mal sagt, man muss auch öffentliche Unternehmen wirtschaftlich führen können, ja, da sind wir..., da haben wir schon Streitigkeiten mit der Linkspartei, weil die sehr oft eins zu eins die Gewerkschaftsposition dann übernimmt um sich auch bei denen ein bisschen anzubiedern. Wir sagen, als Eigentümer eines Unternehmens kann man nicht nur die Interessen der Beschäftigten vertreten, sondern muss man beide Seiten sehen. Also das Unternehmen muss irgendwie auch noch funktionieren und wirtschaftlich arbeiten und das ist dann gewerblich ein Streitpunkt.

VK: Und würden Sie sagen, dass die PDS sozusagen aktiv war, also viele Initiativen angeregt hat?

CG: Also, sagen wir mal, von den Senatsmitgliedern von der PDS kann man das eher weniger sagen. Ich will jetzt nicht negativ über die sagen, die Arbeit also ihre Sachen ab, hat man mal auch ein, zwei Projekte, aber besonders viel kreative Initiativen kommen da nicht. Von der Partei selber kommt eigentlich auch relativ wenig, das sind immer so zwei, drei, vier Sachen, die insbesondere wichtig sind, die dann auch..., wo man sehr lange darüber diskutieren muss, aber sonst kommt eigentlich jetzt regelmäßig nicht so wahnsinnig viel...

VK: Meinen Sie von der Fraktion im Abgeordnetenhaus...

CG: Ja, das ist sonst teilweise kleinteilig, also das ist nicht so viel. Wobei man sagen muss, von uns kommt wahrscheinlich auch nicht so viel mehr an, Dinge, die nicht sowieso schon in der Koalitionsvereinbarung vereinbart sind, aber ich glaube, dass in unseren Senatsressorts doch noch manchmal ein bisschen mehr Bewegung drin ist als bei der Linksfraktion ist...

VK: Und Im Falle der Senatoren denken Sie, dass es deswegen ist, dass sie nicht gewöhnt sind, Senatoren zu sein oder das sie da neu waren?

CG: Also, mal gerade für die erste Legislaturperiode ist meine Einschätzung tatsächlich, dass sie wenig Regierungserfahrungen hatten und dass sie sich sehr viel von der Verwaltung haben führen lassen. Also es ist ja, wenn man als politischer Beamte, als an der Spitze einer großen Verwaltung steht, muss man ja immer gucken, was nämlich von den sozusagen an Vorgaben, weil ganz alleine kann man natürlich nicht alles im Auge behalten, aber muss ich auch überlegen, wo gebe ich politische Vorgaben, die die dann umsetzen sollen und was mache ich, wenn sie es nicht machen oder wenn die Verwaltung das nur halbherzig ausfüllt. Und das ist ganz schwierig. Ich glaube, das hat

relativ lange gedauert, bis sich da einige eingearbeitet haben und so ganz funktioniert das immer noch nicht in denen Bereichen.

VK: Also die Verwaltung blieb dieselbe als früher?

CG: Verwaltung bleibt grundsätzlich immer dieselbe.

VK: Nur die Spitzenpositionen wurden geändert...

CG: Genau. Die Senatsmitglieder, die Senatoren, die Staatssekretäre und so ein bisschen die persönlichen Referenten und so was wird...neu besetzt werden, aber alle anderen bleiben ja im Amt und das ist natürlich auch ein Problem für jemanden, der da neu reinkommt.

VK: Und das ist, kann man sagen, normal...

CG: Das ist normal, aber da muss man..., kann man auch mehr oder weniger entschlossen daran arbeiten, ja. Und bei einem habe ich mich ebenfalls auch häufig gewundert, wie viel die sich von ihrer Verwaltung erzählen lassen an Führungsgesprächen, was quasi angeblich Gesetz ist, wo man relativ leicht sagen kann, das kann man so machen, muss man aber nicht. Man kann durchaus auch anders verfahren. Das heißt, wie wirkliche politische Führung an der Stelle ist dann nur selbe Grenzen gewesen.

VK: Ja und denken Sie, dass der Landesverband in Berlin von der Bundespartei irgendwie begrenzt wurde? War es ein Druck oder..., in manchen Fragen?

CG: Ja, der Druck gibt es schon länger, der in der letzten Legislaturperiode eigentlich nicht so eine Rolle gespielt hat, weil... Also erstens war es mal ein anderer Druck, ja, das war, die PDS war ja doch mehr eine Ostpartei und es die Gewichtung noch eine andere gewesen der Berliner PDS, aus dem hat irgendjemand gesagt, dass es ist uns jetzt egal, was unsere Bundespartei sagt, wir machen jetzt das, was wir für richtig halten. Das hat sich ja mit der Gründung der Linkspartei ein bisschen verändert auch durch die starke Präsenz im Bundestag und in anderen Bundesländern und dadurch das dann unter Oskar der Druck noch mal erhöht worden ist sozusagen, er will jetzt quasi in Berlin mitregieren...

VK: Also das war später...

CG: Genau, es war später, das war in der letzten Legislaturperiode, gab es zwar auch Druck, aber es gab eigentlich nie so direkter Versuch sozusagen, wir sitzen da in der Regierung und wir als Bundespartei geben euch jetzt vor, was ihr da zu machen habt. Aber es war eigentlich immer klar, der Berliner Landesverband entscheidet das selbst und wird dann dafür beschimpft und es ihnen nicht gefällt, aber das, was jetzt passiert, dass Oskar Lafontaine mehr oder weniger hier den Senatsmitgliedern der Linkspartei sagt, ihr dürft da nicht zustimmen, weil das nicht Parteilinie ist, das hat vorher in der Maßen nicht gegeben. Und das macht die Arbeit jetzt auch deutlich schwerer.

VK: Weil damals es kein Lafontaine in der Partei gab...

CG: Genau. Na ja, weil die Strategie auch eine andere war. Die Strategie von Lafontaine ist ja auch, die SPD vorführen an bestimmten Stellen und auch für die Linkspartei bundesweit auch irgendwie Akzente setzen und das war vorher gar nicht so im Focus der PDS, die war (...) selbstbeschäftigt. Da ging es mehr um die programmatischen Ziele, die da verraten werden, als um irgendwelche taktischen politischen Strategien.

VK: Und würden Sie sagen, dass nach den vier Jahren in der Koalition die Partei ein bisschen pragmatischer wird? Oder ist es wegen Lafontaine umgekehrt?

CG: Meinen Sie jetzt im Laufe der Legislaturperiode?

VK: Ja, also bevor und nach der...

CG: Wir haben fünf Jahre Legislaturperiode jetzt...

VK: Ja, aber das war nur Neuwahl, die Regierung war von Dezember 2001 bis Herbst 2006, ist das richtig?

CG: Genau.

VK: Also vier und halb.

CG: Na ja, es ist ja richtig. Nur weil der Bundestag hat ja vier und die meisten Länder haben fünf Jahre Legislaturperiode inzwischen. Also für die erste Legislaturperiode ist das sicherlich so, dass die Linkspartei da sich auch in der Regierung noch entwickelt hat, also in beiden Richtungen, dass sie einerseits diesen politischen Umgehen auch mit Verwaltung und Ähnlichen und wie man was durchsetzt auch gelernt haben und dass sie natürlich auch gesehen haben, bestimmte Sachen funktionieren so nicht, wie sie sich das vorgestellt haben, da muss man noch mal darüber nachdenken und auch vielleicht pragmatischer reingehen. Und das ist jetzt im Laufe der Legislaturperiode so, dass das gerade ein bisschen Frage gestellt (...) bewegen wir umgekehrt, dass von der Basis oder von der Bundespartei gesagt wird, ihr könnt nicht nur pragmatisch mitregieren, ihr müsst auch mehr umsetzen, was wir an programmatischen Zielen haben. Das sieht man jetzt bei der Schuldebatte zum Beispiel, wir haben in der Koalitionsvereinbarung nicht gesagt, dass wir die Gemeinschaftsschule umsetzen als einzige Schulreform, sondern wir haben gesagt, wir haben mal ja ein Modellprojekt, die Linksparte versucht aber immer wieder die Gemeinschaftsschule als gesetzlich festgeschrieben zu verankern. Und da kommt von irgendwo der Druck, wo wir sagen, erstens es ist nicht vereinbart und zweitens macht das auch keinen Sinn so, wenn man damit nur das Projekt schlecht macht und in der Öffentlichkeit den Eindruck erweckt, man will ihnen etwas aufzwingen, was sie gar nicht wollen. Wenn man einfach ein Gesetz verordnet und nicht sozusagen wachsen lässt. Und so es gibt noch ein paar so eine Beispiele, wo man merkt, da kommt jetzt mehr Druck, wir wollen jetzt ein paar wichtige programmatische Ziele unbedingt umsetzen, egal, ob es, sag mal, aus unserer Sicht jetzt, egal, ob es sinnvoll ist oder nicht, (...) wir können hinterher sagen, wir haben es umgesetzt. So, das sind so neue sozusagen Dinge, die es in der letzten Legislaturperiode nicht gab. Wobei es ist auch legitim, es gibt bei uns in der Partei genauso immer Druck, bei der SPD, dass die Leute sagen, das ist uns zu wenig, wir haben doch in unserem Programm mehr versprochen oder mehr vorgesehen und dann muss das noch dazu und Ähnliches. Also

insofern ist das normal, aber SPD sagt diese (...) dass man sich in der Regel noch darauf verständigt, wir machen jetzt dies, und dann zwei Jahre später vielleicht das nächste, dass man also so Stufprogramme macht oder man auch Kompromisse macht. Das ist bei der Linkspartei im Moment schwierig. Sondern dann muss es immer das ultimative Ergebnis geben.

VK: Ja, sie wollen vielleicht ihr Profil deutlicher machen, das haben sie mir gesagt.

CG: Das ist richtig, aber man kann sein Profil ja auch nicht nur durch Regierungsarbeit..., ja, das ist aber das Problem einer Regierung, man kann nicht alles umsetzen, was man gerne machen wolle. Da muss man sehen, wir haben als Partei daneben einigermaßen macht das mal sagen, wir haben doch weitergehende Ziele, die wollen wir doch irgendwann umsetzen, aber jetzt im Moment gibt es (...) Grund nicht und man muss es den Leuten auch erklären, das ist schon richtig. Aber immer zu sagen, ja, wir konnten es nicht machen, weil wir nicht alleine in der Regierung sind, das ist auch schlecht. Ja, dann muss auch irgendjemand die Wahrheit sagen und sagen, wir haben das jetzt nicht gemacht, weil es andere Sachen wichtiger waren zum Beispiel oder weil wir nicht genug Geld dafür haben oder was ich weiß. Und da tut die Linkspartei im Moment ein bisschen schwer.

VK: Denken Sie, dass wegen der Koalition in Berlin die Partei jetzt mindestens ein bisschen anders von der erstens Bundes-SPD angesehen und auch von der Öffentlichkeit wird? Also nicht in Berlin und auch in Westdeutschland zum Beispiel angesehen wird jetzt ein bisschen anders als...nicht so extremistisch?

CG: Also für Berliner habe ich es schon gesagt, hier in Berlin ist es eigentlich kein Diskussion mehr, das ist so wie eine extreme Partei, also nur ehemalige SED-Leute oder DDR- Funktionäre oder so was, das ist eigentlich weg. Bundesweit es ist nicht weg, sondern da herrscht das immer noch vor und das hat sich auch durch die Arbeit hier nur sehr wenig bewegt. Also da den Leuten, die so ein bisschen aufgeschlossen sind und sich das wirklich ansehen vorbehaltlos, bei denen schon, ja also hier weiß ich, unsere Kollegen aus den anderen Landtagsfraktionen zum Beispiel, die das, meine ich Geschäftsführer oder Fraktionsvorsitzende, die das ja auch meistens etwas pragmatischer sehen, die sagen auch, funktioniert doch gut, was also insofern scheint das ja mit der PDS nicht so schlimm zu sein, aber sagen wir mal so, der Öffentlichkeit ist das ist das sehr schwer vermittelbar, weil irgendjemand in Baden-Württemberg, der hat da kein Verhältnis zu Berlin, denkt, das da sind immer noch die ehemaligen DDR-Leute, weil der gar nicht mitkriegt, dass sie sich daraus entwickelt hat. Sie machen ihre Landespolitik und das was von als Linkspartei in Baden-Württemberg jetzt auftritt, ist auch eher geeignet, dieser Vorbehalt zu bestätigen, weil das irgendwelche ehemalige DKP-Leute sind oder sonst, was die teilweise auch etwas illusionäre Vorstellungen haben, sage ich mal vorsichtig, von Politik und woraus jetzt wird zuerst ankommt. Für die Bundes-SPD ist es schwierig, also grundsätzlich ist in der Bundes-SPD auch wird das anerkannt, dass hier die Regierungsarbeit gut läuft und das man ja die Linkspartei auch durch die Einbindung etwas entsaubert hat, ja und auch sich deshalb auch ein weniger stark hier auftreten kann, andererseits gab es..., wird immer auch aus politischen Gründen, parteipolitischen Gründen immer Vorbehalte gepflegt, di sagen, ihr macht da mit den Kommunisten irgendwas, das geht gar nicht. Also das hat jetzt in den letzten Jahren etwas nachgelassen, zwar aber vor ein, zwei, Jahren eigentlich immer noch von Interessierten, also von den Rechten, sage ich jetzt mal, in der SPD, war das

immer noch ganz klar auch ein Kampfbild zu sagen, hier diese Koalition muss eigentlich beendet werden, weil das irgendwie Verrat an den Idealen der SPD ist oder sonst was. Nicht jetzt bei der Parteispitze insgesamt, die war da auch schon pragmatischer, aber bei vielen auch Bundestagsabgeordneten und so was, die da meckern und manchmal Reaktionen auch beschimpfte Diskussion, dass wir auch noch nicht so ganz im gemeinsamen Deutschland angekommen sind. Das hat sich aber auch relativiert, also da jetzt Klaus Wowereit auf der Bundesebene eine stärkere Rolle spielt, das wird übrigens auch Grund, warum viele das hier immer kritisiert haben, weil sie nicht wollten, dass er eine starke Rolle spielt, aber das ist deutlich besser geworden. Aber insgesamt bundesweit würde ich das nicht sehen, da hat die CDU auch immer Folgen, wenn sie versucht das als Kampf, als Mobilisierungsmittel zu nutzen. Und deshalb ist auch Bundesebene eine Koalition mit der Linkspartei selbstverständlich Voraussetzungen geben wären, die ich vorhin gesagt habe, wäre zu dieser Wahl auch gar nicht vermittelbar, so was muss man dann auch schrittweise machen.

VK: Also das war alles, vielen Dank.

Příloha č. 2: Rozhovor se Stefanem Liebichem z 3. 6. 2009, Berlín.

SL = Stefan Liebich

VK = Václav Kafka

VK: Meine erste Frage ist, was denken Sie über die Regierungsbeteiligung der Linke allgemein und ob Sie denken, dass die linke Regierungspolitik einigen Grenzen hat?

SL: Also zuerst ist es zu sagen, dass das in unserer Partei, aber das wissen Sie wahrscheinlich schon, umstritten ist.

VK: Ja.

SL: Aber ich gehöre zu denjenigen, die sagen, dass Regieren dazu gehört und dass wenn man die Politik gemein gerne möchte, man durchsetzen will, dann kann man nicht nur in der Opposition bleiben. Wenn man diesen Weg allerdings geht, und das haben Sie ja in der Frage selber schön angedeutet, dass man Kompromisse eingehen muss und dass es Grenzen gibt, Grenzen im System, also in der Gesellschaftsordnung an sich, Grenzen in Rahmenbedingung wie Finanzen, wie viel Geld ist vorhanden, Grenzen auch darin, dass es viele Interessensgruppen gibt, dazu gehören Gewerkschaften, die Wirtschaft, Parteiverbände, die ihre Interessen vertreten wollen und deshalb wird man Kompromisse eingehen müssen. Aber ich finde, das muss man tun, weil man trotzdem

einfach was erreichen kann, während man in der Opposition auch etwas reichen kann, aber viel weniger.

VK: Und dann konkret, die Regierungsbeteiligung in Berlin, wie es eigentlich war? Sie damals erst kurz vor der Bildung der Koalition zum Parteivorsitzenden gewählt wurden und wie hat die schnelle Diskussion innerhalb der Partei damals ausgesehen?

SL: Wir hatten damals bereits eine Erfahrung, zwei Erfahrungen als Partei insgesamt gesammelt, das war zunächst die Zeit in Sachsen-Anhalt, wo unsere Partei die sozialdemokratisch geführte Regierung toleriert hat ohne Minister zu haben und wir haben also die Erfahrung der Genossen dort sehr intensiv diskutiert, die uns geraten haben, so ein Weg nicht nochmals zu gehen, wir haben gesagt, wenn man die Regierung stützt und trägt und für die Regierung Haushalte mitbeschließt, dann wird man auch für alle Dinge, die schlecht laufen, von Wählern verantwortlich gemacht. Man hat allerdings nicht die Möglichkeit selber etwas zu entscheiden, oder selber eigene Vorschläge in der Tat auch zu setzen, weil man regiert ja nicht mit. Deswegen haben sie gesagt, wenn, dann lieber richtig in die Regierung gehen. Dann gab es die zweite Erfahrung in Mecklenburg-Vorpommern, dort waren wir ja bereits Bestandteil einer Regierung, das hat die Partei kontrovers, misstrauisch aber ohne übergroße Aufregung begleitet und dann kam Berlin und da war die Situation ja die, dass die Partei im Wahlkampf gemeinsam die Möglichkeit einer Regierung offensiv vertreten hat, wir haben gesagt mit Gregor Gysi, er soll Regierender Bürgermeister rahmen, was war zwar ein bisschen übertrieben, aber da war auf jeden Fall die Botschaft drin: Wir wollen regieren. Wenn man in der Opposition bleiben wählt, stellt man keinen Regierenden Bürgermeisterkandidaten auf. Allerdings glaube ich, dass ganz viele in unserer Partei gehofft haben, dass es nicht dazu kommt. Dann war der Wahltag da, wir hatten ein sensationell gutes Wahlergebnis, wir haben 22,6 Prozent, das war für uns das beste Ergebnis, was wir auch danach nie wieder erreicht haben, sensationell gut, das liegt an Gregor Gysi, das liegt an der besonderen Zeit, das war damals gerade so, dass wir eine Regierung aus SPD und CDU wegen eines Skandals und nicht mit Haushalt umgehen können und der Pleite einer Bank zusammengebrochen ist muss man sagen. Es war auch eine Situation, wo ich nicht weiß, wie sich die jetzt auf unseres Wahlergebnis ausgewirkt hat, dass nach dem 11. September die Menschen sehr besorgt waren, wie das weltpolitisch weiterentwickelt, ob es Krieg gibt zum Beispiel. Alles zusammen haben wir dieses Ausnahmewahlergebnis gehabt und hatten aber trotzdem die Situation, dass zunächst SPD, Grüne und FDP versucht haben eine Koalition zu bilden. Das war auch der Tag, an dem ich Landesvorsitzende wurde, das heißt, ich habe in meiner Eintrittsrede als Landesvorsitzende noch angekündigt, dass wir jetzt diese künftige Regierung aus SPD, Grünen und die FDP kritisieren, angreifen mit besseren Vorschlägen das hindern, dann wurde ich gewählt und am Abend dieses Tages rief mich der damalige SPD-Landesvorsitzende an und hat gesagt: "Herzliche Glückwunsch Herr Liebich, die Gespräche mit Grünen und FDP scheitern und ich würde Sie bitten mit Ihren Leuten zu einem Sondierungsgespräch zu kommen, das ist das, was man tut, wenn man in die Koalitionsverhandlung geht. So und das war also schon, ich meine ziemliche Überraschung und es war auch für mich persönlich ziemliche Verantwortung damals, also da war ich, also ich habe so einen Weg nicht ausgeschlossen, aber es ist was anderes, wenn man den Weg plötzlich gehen muss. Das war sozusagen schon ziemlich hart. Aber dann sind wir den Weg auch gegangen.

VK: Also es ging damals sehr schnell, nicht wahr? Es dauerte zwei Monate oder ein Monat?

SL: Ja, eigentlich, also wir haben effektiv, glaube ich, vor den Weihnachtsferien drei Wochen verhandelt, dann waren Weihnachtsferien, danach noch mal wieder eine Woche verhandelt und dann war Schluss. Wir haben eigentlich alles, fast alles vor den Ferien bereinigt gehabt außer die schwierige Frage der Vergangenheit, also bewerten wir Zwangsvereinigung, Mauer und was alles für beide Parteien ein sehr heikles Thema und die Frage der Verteilung der Posten, die haben wir auch aufs Ende geschoben, alles andere war vor den Ferien geklärt. Wir waren sehr schnell, das will ich auch erklären, aus zwei Gründen. Zum einen, die Stadt, also die Zeitungen, die Bürgerinnen und Bürger in Berlin waren schon ziemlich sauer, weil die Verhandlungen zwischen Grünen und FDP und SPD ewig gedauert haben, da es die Wahlen waren in September und ganzen Oktober, ganzen November schleppte sich das hin. Nun können wir da zwar nichts für als PDS, weil wir sind ja nicht schuld da dran, aber man muss auch verstehen, dass die Leute Erwartung haben, dass die Parteien sich jetzt endlich mal ausmehren, also das war für uns auch gewisser Druck. Dann war es auch so, dass wir auch in vielen inhaltlichen Fragen mit der SPD, wir als PDS, das war vorher klar, deutlich größere gemeinsame Schnittmenge haben als FDP und Grüne miteinander, die haben relativ kleine Schnittmenge miteinander und die SPD hat, ehrlich gesagt, muss man heute sagen auch kein übermäßiges Interesse gehabt, dass diese Verhandlungen zwischen SPD, FDP und Grünen erfolgreich beendet werden. Da haben sie damals zwar so getan, weil es den Druck von ihrer Bundesspitze gab, damals noch Gerhard Schröder die gesamthabende Regierungsbeteiligung der PDS in der Hauptstadt, das fehlt uns nun gerade noch, also hat man erst einen anderen Weg versucht, scheinbar und dann ging es bei uns schneller.

J: Und denken Sie, dass es der PDS gelungen ist ein ausreichendes Maß von ihren Forderungen in die Vereinbarung durchzusetzen? Oder würden Sie der Aussage zustimmen, dass sich die PDS zu viel mit der Präambel befasst hat und dann die anderen Sachen gewissermaßen untergelassen hat?

SL: Ich verstehe die Aussage, ich kann sie mir auch erklären, aber ich teile sie nicht. Ich sage mal, warum ich Sie verstehe. In der öffentlichen Debatte, damals, in Medien und auch in der Debatte in der Partei, da die Diskussion um die Präambel alles andere dominiert. Da ging es die ganze Zeit darum, ob wir hier böse Sachen über die DDR sagen, die wir besser nicht sagen sollen, es ging von der anderen Seite aus darum, ob wir nicht diejenigen sind, die die Vergangenheit schönreden, also die bürgerliche Presse, die Oppositionsparteien waren da sehr sehr skeptisch, ob wir das eigentlich ernst meinen. In der SPD gab es genau die gleiche Diskussion, die haben dort auch in ihren Reihen ganz viele Leute gehabt, die gesagt haben, wenn da nicht eine knallharte, glasklare Distanzierung von der DDR und der SED erfolgt, dann gehen wir und die waren dann auch mit, viele von denen waren dann auch mit der Formulierung nicht einverstanden, haben die SPD verlassen, bei uns haben sehr viele unsere Partei verlassen, weil sie diese Formulierung falsch fanden und weil das so emotional war, weil das alles andere bestimmt hat, hatte man den Eindruck, wir befassen uns nur damit. Das trifft aber nicht zu. Ich bin mit der Koalitionsvereinbarung zu 90 Prozent zufrieden, dass wir haben wirklich die einzelnen Politikbereiche intensiv bearbeitet, wir haben auch sehr lange verhandelt, nur im..., wir haben uns dann morgens um 10 Uhr getroffen und dann bis 23 Uhr verhandelt, deswegen ging es dann auch in relativ überschaubaren

Anzahl von Tagen. Und wir haben Eines gemacht, deshalb man wahrscheinlich auch nicht sieht, wo sich da die PDS durchgesetzt hat und ich bin mir auch nicht sicher, ob das richtig war, aber ich glaube, damals ging es nicht anders. Peter Strieder und ich haben die Ergebnisse immer gemeinsam vertreten, also wir haben uns vorher untereinander gestritten und wenn wir dann einen Kompromiss gefunden haben, haben wir uns beide freundlich vor die Kameras gesessen und haben gesagt: Jetzt sind wir zufrieden, das und das ist das Ergebnis und das finden wir auch richtig. Und ich kann sagen, so eine schwierige Frage wie die Konsolidierung des Landeshaushaltes, also Einsparung, die war nicht strittig, also es hat nicht die SPD uns abgerungen, sondern wir wussten selber, dass es die Lage des Berliner Landeshaushalts so schlimm ist, dass man etwas tun muss. Und ich sage mal was strittig, weil die SPD wollte sich unbedingt um die Austragung von den Olympischen Spielen in Berlin bewerben, wir aber nicht, steht da auch nicht drin, also da haben wir gewonnen, dann gab es ein anderer Punkt, wo die SPD mal etwas wollte, da haben wir ja verloren und...Flughafen zum Beispiel. Beim Flughafen hatten wir eine sehr skeptische Haltung, obwohl ich aus heutiger Sicht sage, dass die SPD da Recht hatte, man musste dieses Investitionsprojekt vorantreiben und das zu stoppen wäre, glaube ich, tödlich gewesen für Berlin. Aber damals hatten wir eine sehr skeptische Haltung, da hat die SPD sich dann durchgesetzt. So das, ich glaube, unter dem Strich ist ein guter Koalitionsvertrag, auf unserem Landesparteitag hat letztlich vor allem auch die Präambel eine Rolle gespielt und trotzdem haben wir mit, glaube ich, drei viertel der Stimmen auch auf dem Landesparteitag diesen Koalitionsvertrag beschlossen. Ja, damit darf ich auch davon ausgehen, dass die Partei dieses Ergebnis in Berlin mitgetragen.

VK: Und warum würde gefährlich sein das mit dem Flughafen zu stoppen?

SL: Warum wir zugestimmt haben?

VK: Nein, Sie haben gesagt, dass Sie jetzt denken, dass es tödlich sein würde es zu stoppen, den Ausbau.

SL: Weil jetzt hier in Berlin gibt es ein riesiges Investitions- und Infrastrukturprojekt, das ist dieser Flughafen. Der ist in Ostdeutschland das größte Investitionsprojekt, was es gibt, dieser Flughafen schafft eine Menge Arbeitsplätze, wird für Berlin, für die Zukunft unheimlich wichtig sein und er hat den Vorteil, dass wir deshalb die anderen beiden in der Stadt befindlichen Flughäfen, nämlich Tegel und Tempelhof, entweder schon geschlossen haben, oder noch schließen werden. Und das alles geht nur mit Schönefeld. Damals hatten wir die Position, da wollten wir auch schon Tegel und Tempelhof schließen, da haben wir aber gesagt, dass eine kleine Ertüchtigung des bisherigen Flughafen in Schönefeld ausreichen würde, weil wir damals auch davon ausgegangen sind, dass der Flugverkehr nicht in dem Maße anwachsen wird, wie er angewachsen ist, weil wir auch als gute Ökologen der Auffassung sind, dass die Leute lieber Fahrrad fahren und so. Tun sie aber nicht, die Leute fahren alle entweder mit Auto oder fliegen Flugzeug und wir haben ein erhebliches Anwachsen erlebt, weil es so der Flugzahl, deswegen das ist auch richtig, da jetzt ein größeres Angebot zu schaffen, denn wenn wir das nicht gemacht hätten, wären ja die Menschen nicht plötzlich ökologischer geworden, sondern der Flughafen wäre dann woanders gebaut worden, Warschau - riesige Planung, Leipzig - riesige Planung, deshalb mussten wir zügig die Entscheidung treffen und deshalb finde ich es jetzt auch richtig, auch wenn - das gebe ich zu - es für die Menschen, die in der Nähe des Flughafens leben, aber das ist immer so bei

Flughäfen, das nicht schön ist, weil damit wird natürlich der Lärm zunehmen und da gibt es auch entsprechende Proteste.

VK: Ja, aber Schönefeld ist am Rande...

SL: Ja, das müssen Sie mal denen sagen, die da wohnen oder die im Ortsteil Treptow-Köpenick, weil die regen sich unheimlich darüber auf, da hatten wir auch riesigen Streiten in der Partei, aber das ist dann mehrheitlich zu entscheiden.

VK: Aber im Vergleich mit Tegel zum Beispiel...

SL: Ich wohne ja in Pankow und die Menschen in Pankow sind sehr glücklich, dass dann der Flughafen Tegel demnächst zugemacht wird, also so ist das Leben.

VK: Und pragmatisch genommen, denken Sie, dass es klug war in dieser Situation in die Regierung zu gehen, wenn der Haushalt saniert werden musste und so? Also das ist nicht so angenehme Situation für die Partei in den Augen von den Wählern..

SL: Die Frage ist, woran man die Klugheit messen möchte. Wenn die Maßgröße ist, schafft man das dadurch seine Anzahl an Stimmen zu vergrößern, dann es ist nicht klug. Das ist sozusagen ganz offenkundig. Wenn man in einer schwierigen Situation, welche Situation ist nicht schwierig, immer wenn man regiert, hat man Schwierigkeiten zu kennen, diese war aber besonders schwierig Wenn man in so einer Situation in die Regierungsverantwortung geht, dann wird man auch verantwortlich gemacht für Dinge, die nicht so schön sind, das wussten wir. Ich finde, das war trotzdem klug, weil ich bin ja als Parteivertreter, nicht nur Vertreter meiner Partei, sondern ich bin natürlich auch Volksvertreter. Als Volksvertreter habe ich eine Verantwortung dafür, dass ein Gemeinwesen funktioniert. Ich glaube, die Entscheidungen, die große Koalition getroffen hat, alle Schwierigkeiten der Vergangenheit immer durch Vergrößerung des Schuldenbergs zu lösen, das ist falsch, Da war ich auch tief überzeugt, die Mehrheit unserer Partei in Berlin auch. Deshalb haben wir gesagt, wir müssen daraus, wir müssen einen Weg finden, dass Berlin nicht mehr Geld ausgibt als es einnimmt und wir wollten gerne, dabei waren wir leider erfolglos, die Bundesregierung verklagen, dass ein Teil unseres Schuldenbergs übernimmt. Das hat sie leider nicht getan, das war aber das Ziel unserer Wahlperiode, Pech gehabt, es gibt in unserer Partei nach wie vor Leute, die sagen man hätte das nicht machen sollen, aber da sage ich auch, wenn man sich die konkrete Situation vorstellt, die Koalitionsverhandlungen zwischen Grünen, FDP und SPD scheitern, wir wissen, wie die Haushaltslage ist, die SPD fragt uns, wollen wir jetzt eine Regierung zusammenbilden und wir hätten nein gesagt, dann wäre das Ergebnis gewesen, Neuwahl. Und dann, wäre es auch bei der Größe, was sagen die Wähler dazu, nicht sinnvoll, denn warum hätten die Wähler uns noch mal wählen sollen, wären wir in dem Moment, wo wir es hätten in die Hand nehmen können, sagen "wir wollen nicht." Sofern, ich sage dabei einen Satz, der in unserer Partei nicht beliebt ist, ich glaube, es gab in dem Moment keine Alternative, man konnte sich nicht entscheiden nicht zu regieren. Was man diskutieren kann und auch muss ist ob wir dann in der Regierung alles so gut gemacht haben, wie man es hätte machen können, wo die Fehler lagen, das haben wir auch sehr intensiv diskutiert und diskutieren das auch weiter, aber ich glaube, nicht zu regieren ist für eine linke Partei, auch wenn die Lage schwer ist, also prinzipiell nicht zu regieren, ist falsch. Man muss sich diesen Weg offen halten, ich finde, man muss auch nein sagen können, wenn man hat unannehmbare Forderungen des

Koalitionspartners, die man nicht verantworten kann, dann muss man auch nein sagen, aber das war nicht die Situation, wir hatten uns mit der SPD geeinigt. So haben wir dann auch gehandelt und sofern glaube ich, dass es richtig war, auch wenn ich sehen muss, dass das viele Wählerinnen und Wähler enttäuscht hat.

VK: Wie viele? Eine Hälfte oder? Was denken Sie?

SL: Na ja, wir haben ja vor der letzten Wahl auch Ziel gestellt. Das Ziel war nicht, dass wir die 22,6 % der Stimmen erreichen, weil, ich hatte Ihnen schon beschrieben, warum ich glaube, dass das eine Ausnahmewahl war, Gregor Gysi, als bekannteste Politiker, Zusammenbruch der großen Koalition und Volksbegehren gegen die Regierung, also eine Wechselstimmung in der Stadt, dann 11. September, alles das hat man nicht bei jeden Wahlen. So und nun hatten wir aber uns nun dieses Ziel gesetzt und dann haben wir gesagt das, was wir vor diesen 22 Prozent erreicht haben, 17,7 Prozent, also 17 Prozent +X, wie man so im Wahlkampf sagt, das war unser Ziel. Und das hätte ich auch gerne erreicht. Das haben wir aber leider auch nicht erreicht, sondern nur 13,4 Prozent und deshalb war das ein Ergebnis, das mich auch bei dem 17-Prozent-Ziel ziemlich enttäuscht hat. Man könnte noch dazu sagen, dass bei den letzten Wahlen, also bei den Wahlen davor, haben wir besonders guten Rahmenbedingungen, bei den letzten Wahlen hatten wir besonders schlechte Rahmenbedingungen, weil diejenigen, die mit uns gerade eine gemeinsame Partei bilden wollten, nämlich die WASG, zu diesen Wahlen nicht mit uns, sondern gegen uns angetreten ist, die haben dann bedauerlicherweise auch noch mal 3 Prozent bekommen, das heißt, nehme man das zusammen, wobei man das bestimmt nicht kann, wären wir ungefähr bei dem Ergebnis gewesen. Aber trotzdem ich wäre das nicht schönreden, wir haben da unsere Erwartungen, unsere Erwartungen sind enttäuscht worden, wir waren offenbar nicht gut genug, ich meine einfach Westteil.

VK: Also die Gründe, denken Sie, waren die Sondersituation in 2001.

SL: Nein, nein. Die Situation 2001 hat das damals besonders gute Wahlergebnis uns beschert. Dann haben wir, so gut wie wir es vermochten regiert und dabei haben wir Leute enttäuscht, ich glaube, dass einige Enttäuschungen unvermeidbar waren, ich glaube mal, dass andere Fehler, die wir gemacht haben, nicht hätten sein müssen. Deshalb sage ich mal, was wir jetzt auch gelernt haben, also wir haben dann nicht in die Entscheidung getroffen nicht zu regieren, wir regieren ja weiter, aber wir haben gesagt, wir müssen es anders machen. Wir haben uns etwas von den Grünen abgeschaut auf Bundesebene, versuchen wir es jetzt ähnlich zu machen. Ich glaube, dass Wählerinnen und Wähler unserer Partei akzeptieren, dass man in der Regierung Kompromisse macht. Die Leute sind ja nicht blöd, die wissen auch ansonsten in seinem Leben muss man Kompromisse machen, wenn Leute unterschiedliche Meinungen haben, man sich nicht komplett durchsetzen kann, muss man sich einigen, das wissen die schon. Aber sie wollen sehen, wo die Rolle unserer Partei dabei ist, was haben wir durchgesetzt. Und das, gebe ich zu, ist uns zu schlecht gelungen. Ich habe damals in den Tagen noch Verantwortung dafür als Landes- und Fraktionsvorsitzende gesagt, nachdem sich CDU und SPD in der Berliner Landesregierung vor allem von morgens bis abends gestritten haben, machen wir das Gegenteil, wir streiten uns schon auch, aber nicht öffentlich, wir vertreten danach gemeinsam das Ergebnis und wir haben eine harmonische, weitgehend gut funktionierende Regierung, hatten wir auch, obwohl die Lage schwierig war. Nur dann erkennt der Wähler und das Mitglied unserer Partei nicht mehr, was ist unsere spezielle Farbe. Und diesen Fehler wollen wir dieses Mal nicht noch mal machen,

sondern wir sagen dieses Mal, wir definieren drei Projekte, die jeder erkennen kann als unsere Ideen, die vertreten wir in Koalitionsverhandlung, die vertreten wir dann in der Regierung, darum zankten wir uns auch wie Kesselflicker und am Ende legen wir sozusagen die Abrechnung vor und sagen, das war unser Ziel, das haben wir erreicht. Und dann können die Leute auch erkennen, hat das sich gelohnt. Das ist bei uns in Berlin, zum einen, es gibt keine Privatisierung von Betrieben der öffentlichen Daseinsvorsorge, das heißt die städtische BVG, die städtische Berliner Stadtreinigung, BSR, das Krankenhauskonzern Vivantes, die Charité und auch ein paar andere Sachen, Wohnungen zum Beispiel, Wohnungsbaugesellschaften werden nicht mehr privatisiert...

VK: Die SPD will das privatisieren?

SL: In der letzten Wahlperiode war die SPD mehrheitlich der Auffassung, dass Privatisierungen ein richtiger Weg sind, die hatten doch eine Privatisierung, nämlich die einer riesigen Wohnungsbaugesellschaft, GSW, durchgesetzt, die ist damals an ein großes Hedgefond verkauft worden, was nicht besonders links ist, aber auch durch unserer Regierungsbeteiligung hat sich die SPD ein bisschen geändert, insofern konnte man sich da mit der SPD zügig darum einigen. Der zweite Punkt war, wir wollen gerne das Anstellen der so genannten Ein-Euro-Jobs in Berlin, öffentlich geförderte Arbeitsplätze entstehen, die nach Tarif bezahlt werden, mindestens nach einem gesetzlichen, mindestens nach einem Mindestlohn von 7 Euro 50, wir haben hier in Deutschland keinen gesetzlichen Mindestlohn, öffentlich sozusagen, da haben wir in Berlin einen separaten Lohn festgesetzt 7 Euro 50 und gesagt mindestens danach und diese Jobs müssen dann auch in vernünftigen sinnvollen Tätigkeiten sein, also nicht eine Beschäftigungstherapie, die schlecht finanziert wird, sondern gute Arbeit vernünftig bezahlt, und nicht nur einige Monate, sondern über mehrere Jahre. Davon haben wir der SPD gesagt, hätten wir gerne 2500 als Einstieg, wir sind inzwischen bei 7500, wir werden am Ende 10000 vorweisen können Da sind wir auch ziemlich stolz darauf, weil da haben wir was erreicht. Und das dritte ist das Schulsystem, da haben wir riesigen Streiten drum, wir hätten ein Schulsystem, wo es nicht die Dreigliedrigkeit gibt, sondern eine gemeinsame Schule bis zu zehnter Klasse und die, die es wollen, bis zum Abitur, die SPD war dagegen und wir haben einen Kompromiss gefunden, der lautet diese Gemeinschaftsschule wird an den Schulen, die es wollen und das mit zwei Dritteln Entscheiden eingeführt und darüber hinaus versuchen wir die soziale Auslese im jetzigen Schulsystem zu verringern, das heißt, wir unterstützen unseren Bildungssenator in seinem Weg, das bisherige dreigliedrige System in ein zweigliedriges umzuwandeln, parallel dazu wollen wir auch mit unserer Gemeinschaftsschule beweisen, dass es noch besser ist, wenn es eine gemeinsame Schule gibt. Und das machen wir auch klar und ich glaube da, gelingt es uns diesmal besser zu zeigen, was unsere eigene Ideen sind, ich will aber auch nicht verschweigen, dass dieses kontroversere, also sich mehr mit der SPD auseinanderzusetzen, damit die eigenen Wähler eine Rolle sehen auch eine Kehrseite hat, weil das Klima in der Koalition ist dann natürlich deutlich schwieriger, wir haben ernstere Konflikte als wir in der ersten Wahlperiode hatten. Das ist sozusagen die andere Seite der Medaille, wenn man so einen Weg geht.

VK: Wie würden Sie die Haltung der Bundespartei oder auch der Basisorganisationen zu der Bildung der Koalition beschreiben und dann, während der Regierungsperiode, was wurde Ihnen am meisten vorgeworfen oder was wurde kritisiert und von wem? Und ob es eigentlich dasselbe war am Anfang und im Gang der Regierungsperiode?

SL: Das sind ja ganz viele Fragen. Also zunächst die Bundespartei. Als wir hier in die Regierung kamen mit Gregor Gysi, stand die Bundespartei zunächst theoretisch hinter uns. Dann hatten wir eine Situation, dass einige schwierige Entscheidungen zu treffen waren, da wurden einige schon unruhig und versuchten sich von uns ein wenig fernzuhalten, aus der Bundespartei, aber damals war es immer die Autorität von Gregor Gysi, die dafür gesorgt hat, dass man da kein Bruch zwischen uns und der Bundespartei erkennen lässt. Ein riesiger dramatischer Einschnitt war, dass Gregor Gysi damals dann sein Amt niedergelegt hat, damit fehlt uns die große Autorität, die über der Bundespartei und das ganze wurde noch damit gesteigert, dass unsere Partei eine Wahlniederlage bei der Bundestagswahl erlitten hat und wir nur noch mit zwei Abgeordneten im deutschen Bundestag waren und danach eine heftige Auseinandersetzung in der Partei stattfand über die Frage, was der richtige Weg der Partei ist. Und diese Frage, wo da immer anhand Regierungsbeteiligung oder nicht Regierungsbeteiligung diskutiert, die damalige Vorsitzende Gabi Zimmer, die ursprünglich für die Regierungsbeteiligung war, hat dann ein regierungskritisch Kurs eingeschlagen, die neu gewählte Parteispitze auf dem 2002 gewählten Parteivorstand mehrheitlich auch, diejenigen, die als regierungsfreundlich galten, wurden alle nicht gewählt oder haben von sich aus nicht mehr kandidiert, so dass wir ein offen erkennbar Bruch in der Partei hatten. Teile in unserer Berliner Parteibasis, große Teile in unserer Berliner Parteibasis, neigten damals dem Kurs der Bundesspitze zu, die Frage, ob wir weiter regieren sollen, ist sehr offen diskutiert worden, und wir mussten sehr, sehr kämpfen auf Landesparteitagen, dass es wieder Mehrheiten gibt, die sagen, wir wollen das weitermachen. In Berlin ist es das dann gelungen, die Bundespartei stand den ganzen Vorgang weiter skeptisch, kritisch, ablehnend gegenüber, so dass wir hier quasi alleine gegen Mehrheit in der Partei weiterregiert haben, weil wir weiterregiert haben. In der Bundespartei gab es dann aber zunehmend - und das hatte gar nichts mit unserer Regierungsbeteiligung zu tun - Auseinandersetzung über die Qualität der damaligen Parteiführung, bis die Parteivorsitzende selber, Gabi Zimmer, gesagt hat, diese Parteivorstand ist nicht mehr handlungsfähig, es gab ein Sonderparteitag, auf dem es dann Lothar Bisky wieder zum Parteivorsitzenden gewählt wurde und seitdem war es im Prinzip wieder wie vorher, die Parteispitze hat sich bemüht, die Regierung hier in Berlin zu unterstützen, hat aber auch kritische Diskussionen, die seitdem dann auch gab, die haben nicht aufgehört, zuzulassen. Also man war solidarisch mit uns hier in Berlin, aber die Debatte in der Partei ging weiter. Es war eine viel, viel bessere Voraussetzung als bei der Parteispitze davor.

VK: Und das war 2004 oder?

SL: Die Abwahl war 2002 und ich denke, knappes Jahr später war da schon wieder Lothar Bisky im Amt, also es war letztlich kurze Zeit, aber für uns unglaublich harte Zeit damals. Welche Fragen waren das. Interessant ist, dass die Fragen immer neue oft geworden wurden. Ich fing dann damit, dass George Bush, der damalige amerikanische Präsident hier in der Stadt war, große Demonstrationen der Friedensbewegung dagegen stattfanden und unsere drei Regierungsmitglieder hier, Gregor Gysi, Heidi Knake-Werner und Harald Wolf in dem Dilemma waren, dass sie offizielle Vertreter der Stadt waren, aber demzufolge auch eine gewisse Höflichkeit von Regierung, dass gebietet, dass man Gäste, die mal eingeladen werden, auch wenn man die blöd findet, nicht bespuckt und anschreit also die, die zu einer Zurückhaltung verpflichtet waren, die Partei aber nicht. Wir haben es dann so gelöst, dass die drei eben nicht bei den Demonstrationen waren, wir als Partei, also ich als Person schon, ich auch geredet habe,

aber das war schon riesiger Konflikt, wo einigen in der Partei gesagt haben, unglaublich, darf man nicht machen. Die nächste Frage war die Rettung der Bankgesellschaft Berlin. Damals stand die riesige Bank vor der Pleite und musste mit Staatsmitteln gerettet werden, darüber lachen die Leute heute, weil so was jeden Tag passiert inzwischen, damals war es eine riesige Sensation. Und damals haben große Teile unserer Partei gesagt, wir dürfen diese Bank nicht retten. Ich wundere mich ein bisschen noch heute darüber, weil das der einzige Weg war, die Bank weiter als öffentliche große Bank zu sichern, die ist ja nach wie vor eine große öffentliche Bank heißt jetzt Landesbank Berlin. Hätten wir das nicht gemacht, wäre sie einfach in eine Insolvenz gegangen. Das wurde in der Partei immer so dargestellt, als würden wir gutwillig mit dem Geld der armen Berliner Steuerzahler reiche Besitzer von Fonds, Zahnärzte und Millionäre, begünstigen.

VK: Aber das ist öffentlich-rechtliche Bank...

SL: Es ist eine öffentlich-rechtliche Bank. Aber damals, weil so was damals immer diskutiert wurde, man heute sich nicht vorstellen, Großunternehmensteuer mit den zu retten, das war damals 2001 noch nicht üblich. Riesenkontroverse war damals in der Partei, also dann gab es eine Menge kleine Entscheidungen, ich nehme mal, eine große Berechnung, der Tarifvertrag in dem öffentlichen Dienst. Wir wussten ja mit den Beschäftigten des öffentlichen Dienstes ist ein Tarifvertrag abschließen, der nicht mehr wie früher einfach nur die Anzahl der Leute reduziert, das heißt diejenigen, die alt sind, die gehen, nicht mehr neu besetzt, entlassen wurde ja niemand bei uns, sondern wir haben gesagt, wir wollen ja die Kosten da nicht senken, weil die haben einfach unsere gesamten Steuereinnahmen im Land Berlin für Finanzierung des öffentlichen Dienstes ausgegeben und da gab es noch ein paar mehr Ausgaben, kann man sich ja vorstellen, also haben wir gesagt, wir hätten gerne einen Tarifvertrag, der so aussieht, dass alle weniger arbeiten, die Arbeitszeit von allen wurde reduziert und diejenigen, die ein hohes Einkommen haben, verlieren davon einen entsprechenden Lohn, diejenigen, die ein geringes Einkommen haben, bei den wird das zuteil wieder aufgefangen. Aber alle verlieren letztlich Geld. Vorteil fürs Land, es wird billiger, Vorteil für die Beschäftigten, sie müssen weniger arbeiten Nachteil für die Beschäftigten sie kriegen weniger Geld. Dieser Tarifvertrag wollte damals die Bundesspitze der Gewerkschaft Verdi und der Bundesinnenminister nicht unterschreiben, deshalb sind wir und das ist für eine linke Partei schon ziemlich hart, aus dem Tarifverbund der Länder ausgestiegen und haben einen eigenen Tarifvertrag verhandelt, der danach unterschrieben wurde und es wurde dann auch so gemacht. Das läuft unter der Überschrift Tariffucht und ist in der Partei Riesenstreithema gewesen. So dann gab es eine Menge kleiner Entscheidungen. Wir haben zum Beispiel die Berliner Besonderheit, dass hier alle Älter alle Schulbücher auch sonst bekommen haben abgeschafft, wir haben das in Berlin bundesweit größte Geld für behinderte Menschen, also Blinde, Gehörlose, Schwerbehinderte bekommen eine zusätzliche Unterstützung, die ist in Berlin höher als in allen anderen Bundesländern und sie wird zudem noch an mehr Menschen gezahlt, während in einigen Bundesländern wurden nur Blinde bezahlt und wird es in Berlin an ganz viele behinderte bezahlt, wir haben gesagt, wir wollen es gerne in der Breite erhalten, aber wir können es nicht mehr in der Höhe erhalten, haben wir es abgesenkt. Wir haben dann... Ich will es gar nicht aufzählen, eine Menge haushaltspolitisch unangenehme Entscheidungen getroffen. Wir haben das damit kompensiert, dass wir versucht haben, für sozial Schwache besondere Regelung einzuführen, also Sozialschwache erhalten die Bücher und sonst bekommen, sozial Schwache haben keine Benachteiligung beim

Blindengeld erhalten, da Sozialschwache haben die Kindergartengebühren nicht erhöht, sondern sogar abgesenkt bekommen, dafür mussten dann die Reiche mehr bezahlen und, und, und, aber, das war ein Thema, der negative Teil, die in der Partei immer wieder als Streitthemen gemacht worden.

VK: Das aber wurde vor allem von unten kritisiert oder auch von der Spitze der Partei?

SL: Die Parteispitze unter Gabi Zimmer hat das kritisiert, die Parteispitze unter Lothar Bisky nicht und die Parteibasis in Berlin hat unsere großmehrheitlich, ich will sagen zu zwei Drittel bis drei Viertel unterstützt aber ein Viertel bis ein Drittel war dagegen. In den anderen Bundesländern, weil die die ganzen Konflikte nur aus der Ferne mitbekommen haben, gab es eine kritischere Haltung. Und dann gibt es auch übrigens entscheidenden Unterschied zu Mecklenburg-Vorpommern, jede Entscheidung hier in Berlin, die ein bisschen schwierig war, ist über das bundesweite Fernsehen bis in jede Stube von Sachsen und Bayern gekommen, in Mecklenburg hat das offen gesagt keine Sau interessiert und... Wenn man in der Hauptstadt regiert, bedeutet das eben etwas und deshalb waren in unsere Auseinandersetzung immer auch bundesweite Themen und wir haben ziemlich viel dafür getan, aber wenn man hier regiert, dann hat man eine Menge zu tun, dann hat man auch nicht so viele Leute, die ständig bundesweit in der Partei reisen können und erklären, denn wann immer ich irgendwo war, in Sachsen, in Thüringen und die Genossen nicht kritisch befragt haben und ich Ihnen die ganze Geschichte erzählt habe und immer bei jedem einzelnen erklärt habe, was wir warum wo gemacht haben, haben sie am Ende immer das gleiche gesagt: "Ah, jetzt verstehen wir, wir müssen dafür sorgen, dass es alle wissen." Nur das, dafür haben wir die Mittel nicht. Das Fernsehen gehört uns nicht und wir haben nicht genug Leute um überall immer alles erklären zu können.

VK: Wenn Sie die Beziehungen mit der SPD in der Koalition beschreiben sollten, dann... waren sie gut, kann man sagen, nicht so strittig oder?

SL: Also wir sind natürlich nach wie vor zwei Parteien und es gibt etliche Themen, wo wir unterschiedliche Auffassungen haben. Und die SPD ist auch eine Partei, die leider die Rolle des größten Koalitionspartners gerne mal auch sehr offensiv vertritt. Dass tut sie auch in Koalition mit den Grünen. Die Grünen haben uns erzählt, die SPD ist einfach ein ziemlich dominante Vereinigung, aber wenn man davon mal absieht, gibt es, glaube ich, die größten politischen Schnittmengen tatsächlich zwischen SPD und Linkspartei, größere als zwischen SPD und CDU, größere als zwischen Linkspartei und FDP, also wenn man sich das ganze Parteienspektrum anguckt, gibt es da schon ziemlich viel Übereinstimmung, wenn es nicht die Last der Vergangenheit gäbe, dann wäre es, glaube ich, deutschlandweit die logischste Koalition, weil eigentlich ist es sozusagen wirklich der Rucksack der Vergangenheit, die die beiden Arbeiterparteien mit sich herumtragen, das größte Problem und deshalb glaube ich, ist das Verhältnis grundsätzlich gut, wir haben trotzdem immer wieder Streit, aber ich glaube, es ist trotzdem die bestmögliche aller Koalitionen...

VK: Und auch personal?

SL: Ja, also wir haben, man muss dazu sagen, in Berlin gab es eine Besonderheit, das ist so, dass die Leute wie Michael Müller, Klaus Vowereit, Peter Strieder, Harald Wolf und ich, wir kennen uns schon ziemlich lang, also der Zeit, wo wir hier in

Abgeordnetenhaus waren, die SPD noch in der Regierung war, wir in der Opposition, haben wir trotzdem miteinander gesprochen. Wir haben damals schon darüber geredet, was man eigentlich politisch so möchte und damals war schon klar, dass es viele Gemeinsamkeiten gibt, Gregor Gysi war er derjenige, der von außen her zukam, der aber sehr schnell diese Berliner Regierung als eine Chance verstanden und unterstützt hat und er auch ein sehr gutes Verhältnis zu Klaus Wowereit hatte, so dass auch menschlich sehr viel sehr gut funktioniert hat und ich bin nach wie vor, kann man sagen, mit jemandem wie Michael Müller gut befreundet und wir wissen noch unsere unterschiedlichen Rollen und ich weiß, warum er in der SPD und warum ich in der Linkspartei bin. Aber wir haben immer eine Zusammenarbeit gefunden, die in Kollegialität besteht, das ist, glaube ich, in vielen Koalitionen nicht so, also wenn es eine Koalition woanders jeder hat man wirklich mal das Gefühl, dass Feinde miteinander versuchen das Tagesgeschäft hinzubekommen. Ich glaube, so was kann nicht funktionieren. Aber das ist offene Typfrage, ich will es so zu sagen, ich bin jetzt nicht so ein streitlustiger Typ, also ich führe schon meine Streit, wenn er sein muss, aber ich einige mich auch lieber, sage ich ganz offen. Hat aber auch, habe ich ja gesagt, seinen Nachteil, also dieses sich einigen mit der SPD, das gemeinsame Ergebnisvertreten, macht das für die Anhänger beider Parteien, aber insbesondere für die Anhänger der kleineren Partei schwerer, die eigene Rolle wieder zu finden dabei, da ist Streit manchmal besser.

VK: Und eine Personalfrage, warum wurden Sie nicht zum Senator?

SL: Also ich habe mich selber entschieden schon im Sommer, also ein halbes Jahr bevor die Wahlen waren, dass ich gerne mal wieder einen Schritt zurück machen möchte, weil diese Doppelbelastung, die ich hatte, ich war ja zunächst Landesvorsitzender, dann aber fast die ganze Zeit lange Landes- und Fraktionsvorsitzender. Das ist einfach sehr anstrengend, ich mache, ich habe schon gerne eine wichtige Rolle, weil das wäre ja ich nicht Politiker geworden, aber man hatte auch auf der anderen Seite, man zahlt dafür einen Preis und was man dann ein Verlust an Lebensqualität hat, Freunden, Familie, das wollte ich zunächst dann erstmal nicht mehr haben und deswegen muss man nicht mit der Tür knallen, ich hatte auch keine Streit mit niemandem, ich habe aber einfach vorher rechtzeitig gesagt, also ich würde gerne dann einen Schritt zurück machen, habe ich dann ja auch. Ich glaube, wenn ich es anders herum gewollt hätte, es hätte eine Schwierigkeit gegeben, unsere Partei hatte schließlich die Wahlen verloren und man muss sagen, wir haben deutlich weniger Stimmen bekommen, dann ist es schon ein bisschen schwierig, wenn die gesamte Führungsmannschaft, die das alles verantwortet hat, alle hoch los weitermachen. Und ich glaube, es war für Harald Wolf und für Klaus Lederer und jetzt auch für Carola Bluhm, glaube ich, auch irgendeine Erleichterung, wenn einer, der noch aus völlig anderen Gründen gesagt, ich trete jetzt mal schon zurück, weil damit auch für die Partei personell eine Möglichkeit der Veränderung da ist. Und sofern war das doppelgünstig, also ich wollte was anderes machen und für die anderen war es auch, glaube ich, eine Erleichterung. Wobei ist es jetzt nicht so wahr, was ich jetzt sagen würde, ich habe die Hauptverantwortung getragen, da war es so, dass wir früher immer sehr kollegial, gemeinsam, also drei Senatoren und ich und später dann noch zusätzlich der Landesvorsitzende, wir haben eigentlich immer gemeinsam uns entschieden und fast alles gemeinsam vertreten. So und ich habe es jetzt auch hier vor auf Bundesebene aktiv zu sein und ich bin ja, kandidiere für den Bundestag, es sieht auch gar nicht so schlecht aus, wir haben die Diskussion, die wir in unserer Partei in Berlin geführt haben, soll man eigentlich regieren, die haben wir auf Bundesebene auch.

Das, was ich hier vertreten habe, das würde ich auf Bundesebene natürlich ganz genauso vertreten, weil ich möchte, dass unsere Partei auch auf Bundesebene nicht nur darüber jammert, dass es eine konservative Kanzlerin gibt, sondern wenn man die Mehrheit hat und die gibt es ja auch aus SPD, Grünen und Linkspartei, dann muss man darauf auch was machen. So und den Streit würde ich dann gerne auch auf der Ebene weiterführen. Deshalb.

VK: Und für welchen Bezirk? Die Mitte?

SL: Ich kandidiere in Pankow. (...) Ich kandidiere aber auch auf der Landesliste unserer Partei, weil dort in Pankow ist mein Gegenkandidat Wolfgang Thierse und der wird, weil er viel prominenter als ich, wahrscheinlich auch gewinnt.

VK: Er war Minister...

SL: Ne, er war Bundestagspräsident, ist jetzt stellvertretende Bundestagspräsident. Letzte mal hat er 20-prozentigen Vorsprung, da habe ich auch schon kandidiert, dieses mal kandidiere ich aber auch auf der Landesliste, auf Platz vier, wir haben derzeit vier Abgeordnete, das heißt, wenn wir das Ergebnis vom letzten Mal bekommen, dann schaffe ich es auch dann, wenn ich denn Wahlkreis nicht gewinne. Das hier wollte ich Ihnen noch zeigen, ich habe erzählt, dass unsere Schwierigkeit war in der letzten Wahlperiode, dass die Genossen in der Basis in Thüringen und in Sachsen, in Westen nicht wussten, was wir tun. Deshalb habe ich in dieser Wahlperiode einmal ein Flugblatt gemacht, ganz kurzes, zwei Seiten, auf dem steht unsere drei Punkte und dann, was haben wir eigentlich in der Regierung erreicht. Man kann das zwar im Buch schreiben, aber Bücher liest keiner, also mussten wir ein Flugblatt haben, wo mal jemand wie Gregor Gysi, der zu einer Talkshow eingeladen wird, wo ihm die ganze Zeit andere vorwerfen, was wir hier in Berlin für Unsinn machen, wo ja einmal kurz raufgucken kann und sofort sagen kann, aber dafür haben sie das, das, das, das. Und dieses Flugblatt haben wir nicht in einer ziemlich hohen Auflage, jetzt ist es schon die dritte Auflage gemacht und das werden auch ziemlich gut los, weil wir damit die Genossen, die irgendwie ja nichts wissen, sondern nur die schlechten Nachrichten hören, was wie Ladenschluss, wir haben in Berlin den Ladenschluss weitgehend abgeschafft, also dass man auch nach 18 Uhr, 20 Uhr, Sonntags nicht, Sonntags ist weiter zu und das sagen ganz wenige.

VK: Aber nicht immer, die Spätkäufe...

SL: Die dürfen und die Tankstellen dann, ja, es ist sehr kompliziert. Jedenfalls das ist ja so ein deutsches Thema, der Ladenschluss war für viele westdeutsche Gewerkschaften quasi das zum Wohl für eine starke Arbeiterbewegung. Und dann ist der Ladenschluss irgendwann aber einfach nicht mehr so wichtig gewesen und wir haben in Berlin dann aufgehoben und da gab es ein Riesentheater und die Gewerkschafter meckern was rum und dann kann man aber sagen: "Ja, aber dafür haben wir Kita-Gebühren abgeschafft, öffentliche Aufträge mit Mindestlohn und so, deshalb wollte ich das Ihnen...

VK: Vielen Dank.

(...)

SL: Die hatten jetzt als die Entscheidung anstand, ob wir das noch mal machen, mit dem Regieren. Da war es auch so, dass auf unserem Landesparteitag unsere eine Partei, einer Fraktionsvorsitzende Oskar Lafontaine sehr gewarnt hat und gesagt hat, "Las das mal besser, nicht noch mal hier in Berlin regieren." Während Gregor Gysi gesagt hat, "Ne, ne, mach das mal. Das ist ein guter Koalitionsvertrag, den ihr beim zweiten Mal ausgehandelt habt, geht noch mal in die Regierung." Und die Mehrheit hat sich dann auch so entschieden. Also insofern, es wird weiter ein Streitthema bei uns bleiben. Andererseits sieht man bei Oskar Lafontaine auch, dass es ihm nicht prinzipiell gegen Regierungsbeteiligung geht, weil er kandidiert ja selber als Ministerpräsident, also wird er ja regieren...

VK: Er meinte das nur für Berlin möglicherweise...

SL: Ich glaube, das war in Berlin vor allem auch taktisch, weil das war gerade eine Phase, wo sich unsere neue Partei gebildet hat und sein oberstes Ziel war, dass die neue Partei, die Linkspartei, dass sie gut funktioniert. Und da war die Berliner Regierungsbeteiligung eine riesige Zankapfel, denn hätte er gerne beiseite gelegt, aber dann wiederum gesagt, so kann man aber auch nicht entscheiden, wir bekommen hier die Stimmen immerhin von 15 Prozent der Wähler, die wollen ja, dass wir was machen, da können wir nicht nur, weil wir gerade einen Parteaufbau betreiben, das einfach ignorieren.

VK: Denken Sie, dass von, sagen wir, meisten PDS- oder linken Wählern wurde die Partei als "unsere linke Partei" und die SPD als "die westliche linke Partei" wahrgenommen?

SL: Ich glaube, in Ostdeutschland ist es eher so, da gibt es viele Menschen, die sagen, die PDS, das ist eine Partei von uns gewesen. Das sie darüber hinaus noch links ist, das ist, glaube ich, nur für einen Teil dieser Menschen wichtig. Also wir haben durchaus Menschen, die wählen, haben früher die PDS gewählt, weil sie Osten ist und nur in zweiter Linie, weil sie links ist. Die SPD wird im Osten von großem Teil zunächst überhaupt nicht als links verstanden, sondern als eine Westpartei, die so ist, wie alle Westparteien. So, das ist eigentlich für die Demokratie ein ziemlich trauriger Befund, aber das ist leider aus Deutschland durchaus stark verbreitet. Dadurch, dass unsere Partei sich jetzt verändert, also Linkspartei, haben wir Vorteile und Nachteile. Und der Nachteil ist zum Beispiel, dass wir diese Rolle - automatische Vertreter der Ostdeutschen zu sein - verlieren. Wir geben uns zwar größte Mühe, indem wir diese Themen weiter am Leben halten, die Frage von Renten und Gerechtigkeit, die Fragen von Deindustrialisierung im Ostdeutschland, das sind weiter unsere Themen, aber wir werden jetzt stärker auch, auch wegen der Personen, wegen Oskar Lafontaine als eine, sag mal, bundesdeutsche Partei, gesamtdeutsche Partei verstanden. Damit verlieren wir ein bisschen die Rolle, vor allem die Ostdeutschen zu sein, haben aber die Chance, stärker als gesamtdeutsche linke Partei aufzutreten.

VK: Denken Sie, dass es eine gute Richtung ist?

SL: Ja, also ich habe schon zu PDS-Zeiten damals gesagt, dass wir lieber eine kleine, aber dafür bundesweite linke Partei sind, als eine Partei, die im Osten ganz stark ist und im Westen nicht existiert. Weil es gab durchaus eine Diskussion in den neunziger Jahren, ob sich die PDS nicht eher so ein Art CSU-Richtung entwickeln soll, es war im

Sinne von einer starken regionalen Partei, der keiner vorbeikommt, aber dafür hätte man dann die Rolle, linke Partei sein zu wollen, aufgeben müssen. Es ist ja jetzt schon so, wir haben manche Kommunen, hier ja auch in Berlin, wo wir absolute Mehrheiten bekommen und man darf nicht annehmen, dass absolute Mehrheiten links sind, also es würde mich sehr freuen, glaube ich aber nicht. Und deshalb, ne, deshalb, es ist ein Spagat, im Osten stark bleiben, im Westen dazu gewinnen, wäre schön, aber wahrscheinlich werde das so sein, dass wir im Westen zulegen und in dem Osten ein wenig verlieren. Finde ich aber ok, also auf Dauer hat, glaube ich, oder vielleicht hätte die Partei auch als Regionalpartei Chance gehabt, aber ich bin nicht ja aus religiösen Gründen in der Partei, sondern wegen der politischen Ausrichtung und weil ich eher mich als links empfinde, will ich natürlich vor allem, dass eine linke Partei bundesweit präsent ist, da war die Stärke im Osten nützlich für, aber das ist jetzt nicht das Entscheidende. Aber das wissen wir noch nicht. (...)

VK: Und Ihrer Meinung nach, was war der größte Erfolg und was der größte Misserfolg der ersten Regierungsperiode?

SL: Der größte Erfolg ist, dass unsere Partei in Berlin insgesamt, also auch in Westberlin als eine zwar linke, aber normale politische Kraft verstanden wird, das heißt, in Westberlin wird es nie wieder die Situation geben können, wo man eine Regierungsbeteiligung unserer Partei mit dem Argument verhindert, dass wir mit sowjetischen Panzern noch den Kurfürstendamm auffahren, weil die Frage, dass wir regieren können, ohne dass wir die Diktatur einführen, das haben wir bewiesen. Also wir haben sozusagen riesige Vorurteile übrigens auch, ich finde, dass wird unsere Partei unterschätzt, riesige Vorurteile abgebaut.

VK: Ja und gilt das auch bundesweit?

SL: Ich glaube, es hat bundesweit eine Wirkung, aber es ist natürlich nicht bundesweit genauso stark, also wenn man jetzt in Bayern, da kriege ich ja auch viele Genossen, das sind von uns ganz tapfere einzelne Genossen, dort hat man keine Chance, dort wird man weiter als Kommunisten diffamiert, die wir Diktatur einführen wollen...

VK: Da hat auch die SPD keine Chance...

SL: Das stimmt. Aber auch da, wissen die Leute zu kennen, dass in Berlin seit sieben Jahren ein Wirtschaftssenator von unserer Partei arbeitet und übrigens gut arbeitet und bei Handwerkskammer und Industrie- und Handelskammer hohes Ansehen genießt, da kommen die nicht dran vorbei. Und das Unternehmen nicht fluchtartig die Stadt verlassen, weil wir in der Regierung sind, konnte man auch sehen. Weil wir haben in der letzten Zeit eine Menge Ansiedlungen hier gehabt, beispielsweise Coca-cola, beispielsweise der Axel Springer Verlag, also alles Sachen, wo man sagen könnte, die müssen gerade abhauen wenn die Kommunisten kommen, war alles nicht so, sie sind wegen uns gekommen, sondern es macht eines deutlich, dass die sich von Parteifarben jetzt nicht so sehr abschrecken lassen. Und das ist noch mal wichtiges Argument im Wahlkampf, also für mich ist der aller aller wichtigster Erfolg, dass wir Akzeptanz weit über unser eigenes Lager hinaus gewonnen haben, auch wenn wir dadurch im eigenen Lager Anhänger verloren haben. Der größte Fehler war aus meiner Sicht, das habe ich schon angedeutet, der Verkauf der Wohnungsbaugesellschaft GSW, als eine riesiges Wohnungsunternehmen ist, was wir an einen amerikanischen Hedgefond verkauft

haben, ich kann es immer noch erklären, warum es damals dazu kam, also komplizierte Geschichte, aber das ist schon ein ziemlicher Wermuthstropfen. Und es ist auch ein Nachteil, dass ist aber wieder etwas globaler, dass es uns nicht in ausreichender Maße gelungen ist, unsere eigene Rolle in dieser Regierungsbeteiligung deutlich zu machen. Aber ich sage auf jedem Fall, dass es richtig war, diesen Weg zu gehen, weil man kann ja nur lernen, jetzt wissen wir für nächste Mal, was wir besser machen und haben auch für diejenigen, die in anderen Bundesländern, in Thüringen, in Brandenburg, im Saarland regieren auch die eine oder andere Erfahrung parat, die sie nutzen können. Also insofern sehe ich durchaus Dinge, die nicht so gut liefen, ich glaube aber trotzdem, dass es richtig war diesen Weg einzuschlagen.

VK: Ja, das ist alles, denke ich, die Fragen haben Sie schon geantwortet, vielen Dank.

Příloha č. 3: Rozhovor s Gero Neugebauerem z 18. 7. 2009, Berlín.

GN = Gero Neugebauer

VK = Václav Kafka

VK: Ich möchte fragen, wie nehmen Sie die Linkspartei als Ganzes wahr, also ob es eine normale linke Partei ist oder eine teilweise extremistische und warum?

GN: Die linke Partei oder die Partei Die Linke ist in Deutschland noch in Entwicklung. Es gibt kein Vorbild für diese Partei in der deutschen Landschaft. Die linke Parteien in Deutschland waren entweder kommunistische Parteien, also wie die Kommunistische Partei Deutschlands, die 1953 verboten ist oder eine sozialistische Partei in Form der Sozialistischen Einheitspartei der DDR in der DDR, ja, die es nicht geschafft hat das System, was sie verwaltete zu erhalten in der Krise. Die Linke will weder das eine, also eine kommunistische, noch eine staatssozialistische Partei sein, sie hat aber (...) gekümmert nach weiterhin gehen werden. Sie hat aber in ihren Reihen Vertreter beider Richtungen und es gibt Auseinandersetzung zwischen verschiedenen Flügeln, dazu gehören auch trotzkistische, dazu gehören syndikalistische, dazu gehören auch Flügel, die sozialdemokratischen Hintergrund haben. Deshalb kann man im Moment über das Profil dieser Partei noch gar nichts sagen, deshalb kann man auch nicht sagen, ob sie beispielsweise anderen europäische linke Parteien, westeuropäischen linke Parteien, die vergleichbar sind, wie die in Skandinavien oder in den Niederlanden. Also eine Partei, die noch dabei ist ein Profil zu entwickeln und die im Osten, in den ostdeutschen Ländern aufgrund ihrer Herkunft aus der PDS eingeschlosseneres Bild vermittelt als in den westdeutschen Ländern. Die westdeutsche linke Kultur ist, wenn man so will, eine Einsammlung von verschiedenen Dörfern und mit jeweils eigenen (...) gewesen und die zusammenzubringen ist ein schwieriger Prozess.

VK: Und wie sehen Sie eigentlich diese Fusion mit der WASG? Ist es gut für die Partei oder schlecht oder neutral?

GN: Beide Gründungsparteien haben ja einander gebraucht. Sagen wir es so, es gibt so ein schöner Film, Bomber & Paganini. Bomber ist ein muskulöser Kerl, aber blind und Paganini kann nicht laufen, sitzt auf den Schultern von Bomber und sagt ihm, wo ist (...) etwas. Die PDS hat immer versucht in ihrer..., zwischen 1990 und 2005 eine

gesamtdeutsche linke Partei zu werden. Das ist ihr nicht gelungen. Sie hat keinen Erfolg in Westdeutschland gehabt, sie war dort immer fremd im eigenen Lande. Im Osten ist sie stabil gewesen und sie hat gemerkt 2005 bei einer Landtagswahl in Nordrhein-Westfalen, die Wahl galt als Generalprobe für die Bundestagswahl 2006, dass sie dort gegen eine linke westdeutsche Konkurrenz keine Chance hat. Die linke westdeutsche Konkurrenz, die WASG, hat gemerkt, dass sie ohne die PDS keine Chance hat in den ostdeutschen Ländern überhaupt Stuhl zu kriegen. Und die Parteiführer Gysi, Gysi hat auch über seine persönliche Ansprache an Lafontaine, dem eine Chance gegeben eine Partei zu formieren, die für ihn wichtig ist um auf der deutschen politischen Bühne wieder eine Rolle zu spielen. Lafontaine hat nach seinem Rückzug aus der SPD nachdem er Amt aufgegeben hat, keine Rolle mehr gespielt außer als Kolumnist in Zeitungen, Boulevardzeitungen. Und er hat immer gehofft, die SPD holt ihn zurück. Die SPD hat sich aber einteufelt umso geschert, ob er nun wieder kommen sollte oder nicht, weil sie nicht mögen, wenn jemand einfach den Bettel so hinschmeißt. Inzwischen haben sie sich auch da geändert, inzwischen nimmt die SPD auch Vorsitzende, die früher zurückgetreten sind, wieder auf in Müntefering hier. Also die Parteien haben einander gebraucht. Der Grund für die Notwendigkeit für die eine, wie für auch die andere aufeinander zuzugehen, zu fusionieren lag darin, dass sie sonst keine Chance auf eine nationale Extension gehabt hätten. Die PDS wäre eine Regionalpartei gewesen und die WASG wäre eine westdeutsche (...) -partei unterhalb der fünf Prozent gewesen. Zusammen haben sie es geschafft, der eine hat dem anderen oder beide haben sich sozusagen über die Hürde gehoben.

VK: Also denken Sie, sie kann eine Zukunft haben in Westdeutschland auch?

GN: Die gegenwärtige Umfragen sagen, dass die Linke in Westdeutschland ungefähr eine Zustimmung von 6 Prozent der Wähler hat und in ostdeutschen Ländern ungefähr 25 Prozent der Wähler, das reicht für 8 Prozent. 8 bis 9 Prozent, also ich denke, dass sie eher im einstelligen als im zweistelligen Bereich sein wird, weil der Reiz ist verliert langsam an Attraktivität, sie vertritt eine bestimmte Klientel, sie macht Politik für gewerkschaftlich Orientierte, für Arbeiter, einfach Angestellte, weniger für Rentner, sie sagt, sie sei die Partei der Arbeitslosen. Sie wird gewählt von nämlich Männern die 45 bis 60 Jahre alt sind und wenn man meint, dass diese Gruppen weiter die Linke wählen würden, dann hat sie erst da mal ein kleines aber stabiles Potential, deshalb sie auch durchaus weiter existieren kann. Sie hat eine zeitlang Potential von der SPD gewonnen, das ist aber inzwischen ausgeschöpft. Sie muss sich jetzt sozusagen auf ihren eigenen Kampf verlassen, um da noch wieder was zu kriegen.

VK: Denken Sie, dass die Transformation zu einer Bundespartei die guten Ergebnisse im Osten gefährden kann, weil die Ostdeutschen dann sagen können, es ist nicht mehr unsere Partei.

GN: Nach der Fusion hat die Linke ziemlich viele Mitglieder gewonnen und es waren im Wesentlichen westdeutsche Mitglieder. Es gab die Furcht, dass in einigen Jahren der Anteil der Westdeutschen Mitglieder größer sei als der Ostdeutschen, die ostdeutsche Mitgliedschaft ist überaltert, nimmt relativ stark ab, die westdeutsche Mitgliedschaft ist jünger. Trotzdem fehlen junge Mitglieder und es fehlen junge Frauen als Mitglieder. Inzwischen zeigte sich aber, dass der westdeutsche Flügel der Linke aus seinen sektiererischen Grenzen auskommt. Die Attraktivität, die einfach trat auf Gewerkschafter, auf nicht organisierte Linke, ist geringer geworden. Die

Mitgliederentwicklung stagniert praktisch. Die Ostdeutschen wiederum haben zwar neue Mitglieder gewonnen, aber nicht so viel um die Verluste auszubleiben. Das müssen sie irgendwie kompensieren und deshalb, denke ich mir, müssen sie das einerseits tun in dem Sinne Mitglieder machen. Andererseits haben sie ein ideologisches Problem. Die Ostdeutsche Linke, als sie noch PDS hieß, hatte als ihr Leitbild den demokratischen Sozialismus. Die westdeutsche Linke hat unterschiedliche Leitbilder. Entweder sie will einen transformierten Kapitalismus, national organisiertes sozialstaatliches profitorientiertes Wirtschaftssystem auf der einen Seite, das ist sozusagen auch die linke sozialdemokratische Position oder auf der anderen Seite Abschaffen des Kapitalismus, aber was danach kommt, manche sagen Modell-DDR – etatischer Sozialismus, wenige sagen syndikalistisches System, das jugoslawische System, es ist völlig raus aus den Köpfen, weil da fehlt die Erinnerung und die Kenntnis. Es gibt hier fast keine eigentliche Auffassung, es gibt gewiss eine Auffassung einer Ablehnung, sie wollen nicht den demokratischen Sozialismus, weil sie das für ein Leitbild halten, das nicht der eigenen ideologischen Traditionen entspricht. Die ostdeutschen Theoretiker und Politiker in der Linke müssen deutlich machen, was sie auch in diesen demokratischen Sozialismus sehen, inwieweit dieser demokratische Sozialismus eine Fahrt ist, auf der die Transformation des Kapitalismus vorangetrieben werden kann und inwieweit sie bei dieser Transformation auch linke Westdeutsche mitnehmen, die da sagen, wir sind auch an der friedlichen Transformation interessiert, wir wollen eigentlich weiteren Marktbeziehungen in der Ökonomie haben, wir wollen aber auch einen staatlichen Sektor haben in bestimmten Bereichen nur. Da gibt es ja der erste Konflikt in der Konzeption, der linken Ostdeutschen ist keine grundsätzliche Verstaatlichung bevor gesehen, bei vielen westdeutschen Linken geht es nicht anders als über Verstaatlichung. Sie haben Schwierigkeiten sich darauf zu einigen, die Programmdiskussion ist unterbrochen worden, sie sollen nach der Bundestagswahl fortgesetzt werden, eine (...), worum man sagen kann, auch da ist das Profil noch nicht klar, ist sie nur eine radikale sozialistische Partei mit etatistischer Orientierung oder ist sie eine linke sozialdemokratische Partei, in der der Anteil des Staates groß genug um die Richtung der Modernisierung, die Richtung der ökonomischen Entwicklung, aber auch die Richtung der gesellschaftlichen Entwicklung stimmen zu können.

VK: Wie hat die PDS Ihrer Meinung nach in Berlin regiert? War das erfolgreich? Oder haben sie geschafft eigene Vorschläge durchzusetzen?

GN: Die Regierungszeit für die PDS, die erste Periode, war eine Herausforderung. Einerseits für die Parteimitglieder, insbesondere die älteren Parteimitglieder, war es wunderbar die Partei wieder in der Regierung zu bitten. Sie haben die Tradition der SED noch in den Köpfen, wir sind Regierungspartei, Opposition passt uns nicht zu sein. Insbesondere die, die die PDS als eine Reformalternative sehen, sagten, wir müssen die Regierung rein, wir dort können die Konzepte (...). Ein kleiner Teil, eher der Teil, der sagt, die PDS ist Systemopposition, insbesondere gegen das unbeliebte demokratische System, hat in dieser Regierungsbeteiligung eher einen Verrat an den Grundprinzipien gesehen. Es gilt für alle PDS-Mitglieder, dass sie, sofern sie auch aus der ehemaligen SED kommen, diszipliniert sind. Sie machen Auseinandersetzungen, Kontroversen auf den Parteitag oder in internen Diskussionen, wenn es aber um Abstimmungen geht, dann folgen sie der Linie, der Hauptlinie. Die Hauptlinie wird durch die Vorstände repräsentiert, die Vorstände sind jüngere Leute gewesen, es ist dann immer auch die „Boy-Group“ um diese zwei oder drei wichtigen Senatsfiguren herum. Die hatten dann ihre Berater, also kann man letztlich sagen, es waren die Senatoren, ihre Staatssekretäre,

Unterstaatssekretäre und Berater und bestimmte Leute in der Fraktion, also wenn man so will, eine Gruppe von hundert Personen, die die Aktivitäten der PDS in Berlin für diese Regierungszeit bestimmt haben. Es ist ihr gelungen, der Führung der Partei ist es gelungen, die Mitgliedschaft soweit zu disziplinieren, dass die rhetorischen Aufstände nicht zu politischen Aufständen geworden sind. Deshalb gab es aus der Partei nur verdeckte Widerstände, beispielsweise hatte die Parteiführung vor eine Landesliste aufzustellen zu Wahlen auch Fachleute reinzukriegen oder bestimmte Leute, die sie als wichtig haben wollte, die Bezirke haben bis durch (...), dass Bezirkslisten aufgestellt werden, das heißt, die Basis konnte sagen, wer kandidiert ins Abgeordnetenhaus und wer wird dann noch Mitglied. Das hat sich als Einschränkung der Führungsfähigkeit der Landesspitze erwiesen. Die zweite Sache, ja, die in der Politik – sie waren Lehrlinge. Sie mussten mit Apparaten umgehen, sie haben vornehmlich entweder westdeutsche oder jüngere Berliner Leute genommen – Harald Wolf, Wirtschaftssenator – westdeutsche Linke, Heidi Knake-Werner – westdeutsche Linke. Also die Fraktion wiederum... oder der Kultursenator Flierl, ehemaliger DDR-Adel, also aus der alten Kulturbourgeoisie der DDR war aber repräsentativ für einen bestimmten Teil der Szene, die von der PDS repräsentiert wurde, es erwies sich aber auch als Nachteil, er hatte den Zugang zu DDR-Schauspieler, DDR-Künstler und DDR-Intellektuellen, aber er hatte keinen Zugang zu Mehrheit der Westberliner Kulturellen, Kulturschaffenden, ja. Die waren ihm fremd und die blieben ihm auch fremd. So dass dann auch immer bestimmte Vorwürfe kamen, wir fördern nur die Ostberliner Theater und das in Mitte und das haben wieder die Westberliner als Benachteiligten... Also das Personal war durch den Gang nicht regierungserfahren, aber das ist bei Anfänger immer so... Es hatte zum Teil, oder Gysi war ja auch Senator kurze Zeit, der ist aber dann zurückgetreten. Sie haben zum Teil auch sozialdemokratisches Personal zurückgegriffen auf der Ebene der Staatssekretäre und sie haben versucht ein paar Identitätsmerkmale zu setzen, aber sind, soweit ich mich erinnere, in den meisten Konfrontationen zurückgeschreckt und haben keine Konfrontation gewagt, weil sie das Ergebnis nicht kannten. Es war auch ein bisschen immer so, als ob sie fürchteten, dass die SPD auf eine grüne Alternative zu ihr zurückzugreifen könnte und da wollten sie eigentlich nicht riskieren groß aufzufallen. Also es waren Lehrjahre, Lehrjahre, die sie in die Lage versetzt haben, sich mit Apparaten vertraut zu machen und die allerdings nun auch da geführt haben, dass die PDS in der ersten Legislaturperiode doch viel so etwas wie eine staatstragende Partei geworden ist. Es war ein schwieriges Verhältnis zu sozialen Bewegungen. Die Opposition in der Partei wurde sofern sie eben die Regierungsmitarbeit als..., dazu nutzte um die Senatsleute als Reparaturbrigade des Kapitalismus zu kennzeichnen, eben nicht nur gerade freundlich behandelt, ja. Also es gab schon eine Reihe von Missverständnisse, aber letztendlich setzten sie immer durch, wir sind Regierungspartei, wir können nur als Regierungspartei Politik auf der Bundesebene machen, über den Bundesrat. Was wichtig war für die PDS in der ersten Legislaturperiode, zu sehen, wie die Mechanismen laufen, in der zweiten Legislaturperiode haben sie auch ein, zwei Punkte deutlich gemacht. Und es war eben neben dem Landesverband in Mecklenburg-Vorpommern der einzige Landesverband, der Regierung beteiligt. Es ist ein Vorbild geworden für die anderen ostdeutschen Landesverbände, insbesondere für die Sachsen und die Sachsen-Anhaltiner haben schon 1994 mit einem Angebot zu Tolerierung an die SPD versucht diesen Fuß in die Tür der Regierungsbeteiligung zu kriegen. Es ist ihnen die ganzen nächsten Jahre nicht gelungen. Und inzwischen ist die PDS jetzt oder Die Linke jetzt in der zweiten Legislaturperiode, soweit hat es keine andere geschafft, ja. Also das ist schon eine Leistung. Was nicht geschafft wurde ist das über diese Koalition auch in die SPD hinein eine (...) der Normalität zu vermitteln. Das kann man all links

nur nicht den Linken anschreiben, weil Die Linke in der ersten Wahlperiode sehr zahm war und es gab eigentlich keine Konflikte von der SPD auch sagen konnte, wir können mit denen nicht zusammen. Es ist eher das Problem gewesen, dass der Regierende Bürgermeister Wowereit keine so gute Position in der Bundes-SPD hatte, vor allem in der ersten Legislaturperiode nicht. In der SPD selbst gab es, in der Mitgliedschaft, in der Führung gab es eher über verbreitete Skepsis gegenüber einer Koalition mit der PDS. Das konnte deshalb kein positiven oder keinen Synergieeffekt auf die westdeutsche Situation insbesondere haben. Da zumal war die PDS ohnehin so schwach, dass (...) hier nicht mal einander den Landtagswahlen. Und dazu muss noch gesagt werden, in den ostdeutschen Ländern ist die SPD in dem einen Land stark, das ist Brandenburg, in dem Mecklenburg nicht so schwach, in Sachsen-Anhalt ist sie schwach wieder, in Thüringen ist sie schwach, in Sachsen ist sie sehr schwach, das heißt selbst oder sie mit der PDS keine Mehrheit nie kriegt. Und selbst wenn sie Mehrheiten gehabt hätte, hätte sich das nicht effektivieren lassen. Also es hätte sich nicht umsetzen lassen. Also insofern die Berliner Koalition hat die Berliner PDS regierungsfähig gemacht, PDS hat den Nachweis führen können, dass in der Lage ist zu regieren. Die Partei hat auf der einen Seite ihre Tradition als Regierungspartei fortgesetzt, wenn auch nicht mit demselben Personal. Das Personal, was sie eingesetzt hatte, wenn überhaupt in zweiter Generation Verbindungen zu alten SED-Elite, aber hier kann man nicht sagen, dass sie eine Fortsetzung der SED gewesen ist in ihrem Personal. Das dritte ist, dass ihr nicht gelungen ist in dieser Situation, in dieser Koalition eine Art der (...) Zutrauen bei der SPD in Bundeserwerb, dass die dort ihre Vorbehalte gegenüber Koalition mit der SPD geleugnet. Es ist ihr auch nicht gelungen die Vorbehalte in der Gesamtpartei gegenüber einer Regierungspartei zu wecken. Das ist auch ein Grund dafür gewesen, dass es in der zweiten Legislaturperiode unter den Linken, insbesondere mit dem Vorsitzenden Lafontaine erhebliche Probleme gab aufgrund der Politik des Senats bei der Privatisierung von öffentlichen Dienstleistungen und Betrieben, wo Lafontaine und Teil der Linken ganz andere Auffassung hatte als es die Senatsmitglieder der Berliner PDS immer vertreten haben.

VK: Und denken Sie, dass der Landesverband Berlin eine sozusagen Ausnahme in der Partei ist? Also sie sind mehr pragmatisch oder würden Sie sagen, dass die ostdeutschen Linken sind fast dieselbe?

GN: Der Berliner Landesverband unterscheidet sich von den anderen nur dadurch, dass das Glück gehabt hat in eine Koalition eingeladen zu werden. Die Sehnsucht nach Koalition ist bei den anderen genauso stark. Die ideologischen Profile sind ähnlich. Es gibt keine radikalen Linken im Landesverband, es gibt einzelne Führer, die mit mehr Wucht Medienarbeit machen, die sich deutlicher herausstellen, das ist zum Beispiel Ramelow, aber der ist auch Westdeutsche, sozialisierte Westdeutsche in Thüringen. Ja, der hat schon. Das ist schon ein Unterschied zu Herrn Bartsch, ja, also in Temperament, in der Art und Weise bestimmte Dinge zu betrachten (...), wenn man so will, intellektuelle Fähigkeiten bestimmte Kritik auszusprechen, aber im Prinzip sind das alle Landesverbände, die sich danach sehen in die Regierung zu kommen, in die Regierung zu arbeiten. Noch stärker als in Berlin es ist (...) in Sachsen. In Sachsen man hat seit Jahre alternative Haushaltspläne, noch bevor wurden der Regierung breite Landesentwicklungspläne vorgelegt, haben wir gesagt, dass unsere Perspektive muss das sein, es hatte nicht immer genügend Unterstützung, aber inzwischen seit zwei Wahlperioden, seit zwei Legislaturperioden ist das für die Sachsen Linke der größte Traum überhaupt in die Regierung zu kommen. Die Sachsen-Anhaltiner auch, die haben

sogar mal bei der Landtagswahl 2002 einen Ministerpräsidentenkandidaten aufgestellt. Die Thüringer haben sich nahe dran gesehen, aber hier ist immer das Verhältnis zu der SPD das Entscheidende. Das große Manko im Verhältnis von der Linke zur SPD in den Ländern ist, dass die Linke als Selbstverständnis hat, dass der SPD etwas seltsamer scheint. Die Linke ist davon überzeugt, dass das, was sie will, richtig ist, politisch richtig ist, gesellschaftlich notwendig ist, es kann also gar nicht falsch sein und deshalb muss die SPD das Einsehen, das ist richtig und die Linke folgen. Dass Linke seltsam muss, wir müssen auf die SPD zugehen, wir müssen deren Position uns anschauen, wir müssen sehen, wo wir Vermittlung finden, wir müssen sehen, dass wir Gräber überbrücken können. Dies ist bei den Landesverbänden insgesamt noch nicht so weit verbreitet, dass es wirklich zu Koalition kommen könnte, selbst wenn die Mehrheiten vorhanden sind.

VK: Wissen Sie, was konkret dem Landesverband am meisten vorgeworfen wurde? Von der Bundespartei oder von den Wählern?

GN: Also die Wähler wählen sie immer wieder, aber die Wähler haben..., nach der ersten Legislaturperiode hat die PDS hier einen ziemlichen Einbruch erlebt. Man hat es auf verschiedene Gründe zurückgeführt. Einmal die Ausnahmesituation der Wahl 2001. In der Wahl es gab auch Außerhalbthemen, die eine Bedeutung gespielt haben wie Afghanistan, es gab der Skandal um die Berliner CDU, es gab eine veränderte Position bei den Westberliner Wählern gegenüber den Linken und es gab in der Person des Wahlkämpfers Gysi jemand, der sehr viel mobilisiert hat.

VK: Ja, das haben sie mir gesagt, die Parteimitglieder...

GN: Ja, Gysi ist dabei, Gysi ist gegen gar nichts dabei um die Leute sehr zu überzeugen. Gysi geht es darum Leute für ein Moment zu überzeugen, aber was er, worüber er spricht, das ist keine eine politische Analyse, er erzählt Geschichten. Er erzählt Geschichten, die gefallen, er appelliert sozusagen ein bisschen an Einsicht oder an Vernunft. Wenn er dann die Leute mitgerissen hat, wenn sie überzeugt sind, na dann gute Rede gehalten und so dann ist er zufrieden. Die Argumente, die er (...), tauchen in der politischen Diskussion nicht ehrlich mal auf. Wenn also Gysi im Wahlkampf agitiert, es gilt auch Linke zu werden, aber dies und jenes und weiteres, dann sagen so gut, warum nicht und wir haben ja nichts dagegen, dann wählen den auch... Dabei ist zu stark vergessen worden, dass die Wahl Zustimmung auch zu PDS im sehr starken Maße einfach Protest gewesen ist, Protest gegen all die Senatspolitik. Die Linke hat es versäumt diesen Protest aufzunehmen, umzusetzen. Das heißt, sie hätte das Risiko deutlicher merken müssen, dass ein Teil ihrer Wähler nur dann bei ihr bleibt, wenn das, was in dem Protest sie ausdrückt von ihrer Politik umgesetzt und auch versucht wird durchzusetzen. Das hat sie nicht geschafft, das hat sie nicht gemacht. Insofern haben viele diese aus Protest gewählt und vielleicht in ihrer Wahl auch erwartet hat, es wird eine Umsetzung geben (...). Sie hat relativ viel verloren in Westberliner Wahlbezirken, aber auch Einiges in den Ostberliner, alte Kader sind nicht mehr wegen ganz (...) zu ausgedehnt. Sie hat nicht an anderen Parteien verloren, sondern an den Nichtwähler verloren. Der größte Vorwurf, der dann aus der Bundespartei und auch aus Teil der Berliner Linken an den Berliner Landesverband gemacht worden ist, ist der, dass sie zu stark der Sozialdemokratie gefolgt sind, dass sie sich darauf eingelassen haben zu privatisieren...

VK: Das war nicht so viele Sachen...

GN: Nein, nicht so viele, aber sie hat sich dann...

VK: Die Wohnungsbaugesellschaft und das war...

GN: Nein, das ist nicht in der...

VK: Ein Teil nur...

GN: Ja, es ist nicht der Umfang privatisiert, von dem sind nur Teile gemacht, ja.

VK: Ja.

GN: Ja, aber im Bereich von Gewerbeflächen ist privatisiert worden oder es ist im..., es gab eine Kampagne der Privatisierung von Banken und Sparkassen. Da war aber der Senat nicht so, dass er gesagt hat, wir wollen die privatisiert haben, die wollten wir auch schon weiter im öffentlichen gewerkschaftlichen Einfluss ausgesetzt haben. In Bildungspolitik hat sie nicht erreicht das, was sie in der ersten Legislaturperiode machen wollte. Sie hat auch keinen öffentlichen Beschäftigungssektor ausbauen können, das hat sie dann in der zweiten Wahlperiode machen können mit diesem 5000-Plan, aber zum Teil es ist auch noch nicht ausgesetzt. Aber ich denke, das ist auch etwas einfach formuliert, sie ist, glaube ich, auch in manchen Sachen in der Regierung über den Tisch gezogen worden, ja, die Sozialdemokratie mit mehr Erfahrung da sitzt sie mit Angst im Nacken aus der Regierung rauszufallen mit anderen Mehrheiten im Parlament überstimmt zu werden trotz Koalitionsvertrag und alles ohne Sachen mehr und ja. Und da erreicht sie nicht das, was sie machen wollte. Also es gab in der ersten Legislaturperiode nach meiner Erfahrung nicht so ein deutlicher Stempel auf der Berliner Politik, dass man sagen könnte, ohne die Linke wäre das nicht zustande gekommen.

VK: Ja, das haben die Senatoren auch gesagt und dass müssen sie es ändern. Und jetzt haben Sie drei Sachen in der zweiten Wahlperiode. Und jetzt Herr Gaebler von der SPD hat mir gesagt, dass ist es jetzt ein bisschen, ja, komplizierter...

GN: Es wird komplizierter.

VK: Ja.

GN: Und der Christian Gaebler ist selbst ein Linker in der SPD. Also der hat nichts gegen die Koalition, der die auch wieder fortsetzt. Aber strikt jetzt sozusagen aus der Bundespartei es ist ja vor allem, ich glaube, Oskar Lafontaine gewesen. Oskar Lafontaines Koalitionspolitik besteht grundsätzlich daraus zu sagen, wenn ihr unsere Bedingungen folgt, dann machen wir mit euch Politik, machen wir mit euch eine Koalition. Anders gesagt, wenn wir die Mehrheit haben und den Ministerpräsidenten stellen, dann laden wir euch auch in eine Koalition, sagt die SPD. Und was da noch auftaucht, ist eben die Frage, ja, was kann man noch mit Privatisierung erreichen. Die Wirtschaftskrise hat dazu geführt, dass einige Vorschläge von denen, die die Linke gemacht haben inzwischen eigene Meinung sind. Lafontaine muss deshalb eine weitere Stufe..., er muss radikaler werden. Radikalität wiederum ist aber ein Verstoß gegen den

Konsens, innerparteilichen Konsens hier. Der innerparteiliche Konsens in der Führungseliten der Linken heißt, wir wollen Regierungspartei sein. Die hassen die Opposition. Die Opposition ist Machtlosigkeit, Bedeutungslosigkeit. Sie müssen aber, um ihrer Anhängerschaft zu zeigen, dass sie alternative Projekte haben, dass sie sich ihrem Profil unterscheiden, bestimmte Projekte machen. Jetzt kommt aber anders die SPD, insbesondere ihre Eliten, die Führung der SPD sagt, wir geben euch diese Spielwiese, wir geben euch den Raum, aber (...) geben wir euch nichts, weil wir selbst profitieren wollen. Aber in der Wirtschaftspolitik, das ist hier ein entscheidender Faktor, sieht man noch bisher keine Eigenstellung der Linken. Der Harald Wolf als Wirtschaftssenator wird gelitten, aber er glänzt. Ja, Knake-Werner, die das Projekt öffentlichen Beschäftigungssektor machen wollte, tritt zurück. Neue politische Köpfe sind kaum zu sehen, die Nachwuchsfähige läuft über bestimmte Zirkel und Strippen. Es ist insbesondere Allenflügel, der hier behdnte, das ist das Forum Demokratischer Sozialismus, also das FDS, andere kommen nicht zum Zug. Das heißt, es gibt wieder in der Partei eine Partei in der Partei und in westdeutschen Landesverbänden gibt es andere Parteien in der Partei, also insofern gute Voraussetzung dafür vielleicht in einem Land, aber schlechte Voraussetzung dafür im Bund Politik zu machen, die auch zu Regierungsfähigkeit führt. Wenn das überhaupt (...).

VK: (...) Also mit den Kritikern habe ich nicht gesprochen. Alle sagten, Regierung ist gute Sache, ich bin dafür. Sie haben das so gesagt...

GN: Also es gibt Leute... Also die Kritiker sind in der Reihen der WASG zu finden, ehemaligen. Und die sitzen vor allen Dingen in Westen, in Westberliner Bezirken, also in Schöneberg, ja? Und weil das so ist (...) Also die Vorwürfe, die errichtet worden sind, ist erst die so genannte öffentliche Daseinsvorsorge. Der Begriff ist eingeführt worden von Lafontaine. Es ist ein alter Begriff von einem deutschen Verwaltungswissenschaftler aus der Nazi-Zeit. Der wird benutzt. Das ist diese Frage, diese haben Recht (...) die Frage Privatisierung. Wasserwerk, Elektrizität, Wasserelektrizität, Wohnungsbau, Krankenhäuser, Bildungsbereiche. Der zweite Bereich ist Bildungswesen, also da sagen die Kritiker, da habt nichts geleistet. Diese Brötchen da, diese Brösel, das reicht ihnen da. Das zweite war, ihr habt zu sehr auf die Bedingungen der..., also zweite Politikfeld, Bildungspolitik. In der ersten Wahlperiode so Vorstellung an das DDR-Schulsystem anzuknüpfen... war fremd, haben sie keine Zustimmung gekriegt. Die SPD war ja relativ stark. Sie konnte immer wieder sagen, (...), können wir auch selbst machen. Da haben..., das gab es gute inhaltliche Gründe zu sagen, hätte ihres eigenständige (...), kann man sagen. Der dritte, aber grundsätzliche, war dann, dass hat sie auch fortgesetzt, die Frage Regierungsbeteiligung. Bedeutet Regierungsbeteiligung prinzipiell eine Zustimmung zum kapitalistischen System, diese analytische Ansätze sozusagen. Ökonomisches System ist gleich politisches System, wir trennen nicht zwischen ökonomischen und politischen System (...) immer da sozusagen. Wer dann unterstützt ja den Kapitalismus oder unterstützt das System in Berlin oder Ähnliches mehr und das ist je nach der ideologischen Position der Kritiker unterschiedlich gelaufen. Es gab Kritiker von trotzkistischer Seite hier, die gesagt haben, ihr seid schon länger keine Arbeiterpartei mehr, ihr seid keine Klassenpartei, die SED war keine Arbeiter- und keine Klassenpartei und die PDS ist nie eine Arbeiter-, oder eine Klassenpartei gewesen. Das ist eine Elite gewesen, ja, das ist Nomenklaturpartei gewesen und die PDS ist in den ostdeutschen Ländern und in Berlin immer die Partei auch der ehemaligen Dienstklasse der DDR gewesen. Sie ist nicht attraktiv geworden, sie hat jetzt immer in das neue Bürgertum in Berlin, in diese

kreativen Sachen findet sie keinen Zugang. Nicht dass sie die ??? (34:56) Mitglieder hätte, nicht dass sie die Fähigkeit hätte verschiedene Dinge zu machen, aber da..., hier uns auch die Grünen kriegen ja nicht so gut, die verschließen sich jetzt. Die Frage der Regierungsfähigkeit ist im Zusammenhang aber immer damit wichtig geworden, ja, schraubt die Bedingungen zu weit. Ihr habt praktisch nicht mal für ein Butterbrot oder für ein Linsgericht oder so weiter eine Zustimmung gegeben. Das wird sich ändern, aber die Berliner Verhältnisse ändern sich sowieso, die Sozialdemokratie ist schon wieder lang an der Regierung, es gibt innerparteiliche Probleme, die Linken haben innerparteiliche Probleme, die Grünen werden sie bekommen, die FDP hat sie auch, die CDU hat sie auch. Die Attraktivität der Parteien ist gering, ja, also der da die Mehrheit hat bis nächsten Mal, welche Koalition gebildet werden können, ist egal, aber in Berlin sind inzwischen diese Schranken übersprungen, die sind verschiedene Koalitionen, Lager übergreifend möglich. Deshalb ist das auch so ein bisschen ein Experimentierfeld und das ist wiederum die Herausforderung für die Linke in der jetzigen Situation. Wenn dieses Fünf-Parteien-System in der Bundesrepublik sich hält, dann die Linke aufgrund der Berliner Situation nachweisen, dass sie Koalition nicht nur mit der SPD allein machen kann. Das Problem ist, die Linke sagt, sie will keinem Lager zugehören, die Leute nehmen sie aber wahr als Partei des linken Lagers. Die Linke sagt wiederum, wir sind die Partei, die alle anderen Parteien vor sich her jagt. Das kann man machen, wenn man nicht regiert, aus der Opposition heraus geht das großartig. Aber aus der Regierung heraus geht das nicht. Die Linke hat jetzt eher manchmal das Problem, dass sie sowohl regieren, als opponieren will, ja und das geht schlecht. In der alten..., in der ersten Legislaturperiode hat sie gewusst, keine Opposition, wenn Opposition, dann hinten in Köpenick, also in den Fern..., in den Parteienversammlungen, aber bitte schön nicht im Parlament und nicht in der Regierung. Aber nun, wenn die Regierungsparteien sich etablieren, dann kommen auch wieder die hoch, die ein bisschen lang zu kurz gekommen sind, ja. Das kann hier jetzt passieren.

VK: Und denken Sie, dass jetzt die Öffentlichkeit und auch die anderen Parteien ein bisschen anders die Linkspartei wahrnehmen? Also wenn sie nachgewiesen haben, dass sie fähig sind zu regieren, und keine extremistische Partei sind?

GN: Es gibt noch bestimmte Reste in Westberliner Wählertum und auch in Ostberliner, die einen antikommunistischen Reflex haben und für die die Linken nicht akzeptabel sind. Aber im Großen und Ganzen gilt die Linke als eine akzeptierte Partei, als eine normale Partei. Deren Besonderheit in der Landesebene, die durch nichts Besonderes auf der Landesebene ausreichend als dadurch, dass sie in den westlichen Wahlbezirken jüngere Mitglieder hat als in den Ostberlinern, also in östlichen Wahlbezirken und dass die Parteiorganisation in den östlichen Bezirken stärker ist, mehr Mitglieder hat als in den westlichen. Ideologische Differenzen bestehen darin, dass die ostdeutschen Mitglieder mehrheitlich uneingeschränkt eher sozusagen Regierungsanhänger sind, in den westlichen sind sie mehrheitlich eher Regierungsgegner, aber eine Partei der Schmutzkinder oder eine Partei, mit der man nichts zu tun haben will, nein, die Linke ist eine Partei in Wettbewerb voll angekommen und wird auch voll angenommen, angenommen auch sozusagen als Gegner angenommen, gibt eine Konkurrenz mit ihr und es gibt demzufolge auch Überlegungen sie in Koalition einzubeziehen. Da ist allerdings, das hängt auch an Personen und Identitäten in der CDU die geringste Bereitwilligkeit zusammen auch in der FDP, die müssen da..., das wäre allerdings auch nur rhetorisches Geschwätz, wenn die über so was nachdenken würden, die Linke bezeichnet diese beiden Parteien als Neoliberalen, mit denen sie sowieso nicht in eine

Koalition gehen würde. (...) Also muss man sich darüber keine Gedanken machen, wenn überhaupt sich die Frage hier mal rot-rot-grün, wenn es für die SPD und die eine oder andere nicht reicht, aber nie die Frage SPD-Linke-FDP oder gar SPD-CDU, wenn diese beiden zusammen nicht schaffen sollten das als 20-Prozent-Partei, dass sie dann mit der Linke das Regieren, dann würden die lieber die Grünen nehmen. Aber die Partei ist akzeptiert worden...

VK: Denken Sie auch bundesweit?

GN: Bundesweit muss man einen Unterschied machen zwischen ostdeutschen und westdeutschen Ländern. Also die Mehrheit, die Mehrheit der Leute sagt, es ist eine normale demokratische Partei. Sie sehen die Parteitage, sie finden in den Wahlen statt, die Partei beteiligt sich an den Wahlen selbst, sie kriegt eine Art Legitimation durch die Beteiligung an den Wahlen, obwohl es keine Legitimation ist, (...) weil es nur zu interne Prozesse außer, aber in westdeutschen Ländern kann man immer noch ein bisschen Stimmung gegen sie machen mit dem Hinweis darauf, dass sie ist eine Nachfolgerpartei der Sozialistischen Einheitspartei, dass sind die alten Kommunisten. Das muss gar nicht stimmen bis (...) Reflexe, ja. Da ist die Zustimmung geringer als in den ostdeutschen Ländern, aber das schleicht sie alles ab, auch ein bisschen Generationsproblem.

VK: Also denken sie, dass in absehbarer möglich wäre eine rot-rot-grüne Koalition zu bilden.

GN: Die erste Fragesetzung ist, dass die Linke weiter existieren wird. Und sie wird weiter existieren, wenn sie es schafft einen relevanten gesellschaftlichen Konflikt zu organisieren. Sie will diesen Konflikt zwischen arm und reich organisieren, also die Spaltung der Gesellschaft arm und reich will sie als Konflikt thematisieren und das möchte sie politisch organisieren. Es gelingt ihr aber nicht. Warum es ihr nicht gelingt hängt einerseits wahrscheinlich damit zusammen, dass ihr, obwohl sie als Partei der sozialen Gerechtigkeit gilt, keine Kompetenz zugesprochen wird in dieser Verbindung. Was dagegen auch noch spricht, ist vielleicht der Habitus einiger Politiker bei der Linke, aber nach meiner Meinung hat sie da immer noch sich am stärksten mit der SPD auseinanderzusetzen und in der Krisenzeit zunehmend auch mit der CDU, weil auch die CDU an Anhänger, oder Sicherheit verspricht und damit versucht in bestimmten Bereichen Anhänger zu kriegen. Wenn man sich die Verteilung der Linke in der bundesdeutschen Gesellschaft anguckt, so ist sie in oberen Segmenten nur in einem bestimmten Teil vertreten, nämlich bei Leuten mit hohen Bildungsabschlüssen, teilweise guten Einkommen, teilweise aber ohne Einkommen, aber Leute, die auch politisch Multiplikatoren sind und sie ist gut vertreten im untersten Drittel der Gesellschaft. Bei Leuten, die aus Protest, dass sie abgeschnitten worden sind vom gesellschaftlichen Reichtum und vom sozialen Leben, die Linke wählen, aber Rechte wählen, ja und die intellektuelle Ansprachen der Linken nicht zustehen. Die Kommunikation ist für sie unverständlich. Die interpretieren die Kommunikation eher so, dass sie sagen, sie reden so, als ob sie wollen, dass wir die nicht verstehen. Unter dem Strich heißt das, die Linke muss versuchen einen Boden zu schlagen über die verschiedenen Bereiche in der Gesellschaft, die mit verschiedenen politischen Milieus um ausreichend Stimmen zu kriegen. Wenn sie wie bei der Europawahl nur Stimmen kriegt von Leuten, die protestieren und sagen, wie stinkt die heimische Politik und ich wähle deshalb Links. Aber wenn sie nicht die Stimmen von Leuten kriegen, die sie braucht, damit ihre Politik auch verbreitet wird, damit ihre Politik auch Multiplikatoren

findet, die sich auch intellektuell mit ihr auseinandersetzt, dann sehe ich es ein bisschen skeptisch, denn eine zweite sozialdemokratische Partei brauchen wir nicht, eine zweite schöne linke sozialdemokratische Partei könnte hier durchaus existieren, dann müsste..., dann es ist gar nicht so unlogisch, wenn die gegen die Sozialdemokratie über das, was sie miteinander hinaussetzt, oder besser gesagt, sich von ihren Traditionen trennt. Aber da ist die Auseinandersetzung in der SPD noch nicht entschieden, ja. Und es sind immer noch..., es ist immer noch ein Problem für die Linke, dass sie sich sehr stark an der SPD misst. Zum Teil ist sie auch gegründet von Leuten, die aus der SPD kommen. Und wenn sie reagiert statt Agieren, wenn sie Anträge der SPD übernimmt und sie wieder ins Parlament hineinbringt anstatt eigene innovative Ideen zu bringen...

VK: Und das machen sie?

GN: Das machen sie noch nicht genug. Ja, sie sagen, dass sie es machen, aber es wirkt sich nicht aus. In der Wahlbevölkerung gibt es ein paar Schlagwörter, die mit Links verknüpft werden, aber es gibt keine zum Beispiel so eine Kompetenz, wo wir sagen können, deren Steuerpolitik gefällt uns, deren Bildungspolitik gefällt uns, ja, die Wähler, die das sagen, das ist in Ordnung, die Wähler brauchen sie immer noch viel zu kommen (...) Also das ist wirklich ein Problem. Ein Teil der Rezepte, die sie gemacht hat, die sind übernommen worden von anderen oder anders gesagt die Ideen finden sich wieder was so und Interventionen des Staates angeht und so, aber es ist immer noch sozusagen ein bisschen national nicht dabei...

Příloha č. 4: Rozhovor s Haraldem Wolfem z 28. 6. 2009, Berlín.

HW = Harald Wolf

VK = Václav Kafka

VK: Also meine erste Frage ist, was denken Sie über die Regierungsbeteiligung der Linke allgemein und ob Sie denken, dass linke Regierungspolitik Grenzen hat?

HW: Also Regierungsbeteiligung ist grundsätzlich ein Mittel linker Politik, es darf kein Selbstzweck sein, sondern man muss jeweils in der konkreten Situation entscheiden, ist die Beteiligung an der Regierung oder die Oppositionsrolle das für den entsprechenden Zeitpunkt angemessene Mittel und Instrument. Das hängt ganz wesentlich ab von der Frage der Inhalte, welche Einigungen kann man mit einem möglichen Koalitionspartner erzielen. Natürlich gibt es Grenzen linker Regierungsbeteiligung, weil man eine linke Regierung tritt an unter Rahmenbedingungen, sie tritt an unter gesetzlichen Bedingungen. Gerade in einer Landesregierung hat das Problem, dass sie vonseiten der Bundesregierung einen gesetzlichen Rahmen vorgegeben bekommt, den sie nicht ändern kann oder wo sie nur einen sehr geringen Handlungsspielraum hat und eine linke Regierung ist eine Regierung innerhalb des Kapitalismus, das heißt, sie bekommt natürliche Rahmenbedingungen gesetzt durch weltwirtschaftliche Entwicklung, durch Verhalten von Investoren, wo sie auch die Rahmenbedingungen nicht alleine festsetzen können und sofern gibt es klare Grenzen einer linken Regierungsbeteiligung und die Aufgabe besteht darin diese Grenzen nach Möglichkeiten in Richtung gesellschaftlichem Fortschritt, in Richtung sozialer Gerechtigkeit zu verschieben.

VK: Und welche Positionen haben Sie vertreten während der Verhandlungen über die Koalitionsvereinbarung, ich meine auch innerhalb der PDS, also innerhalb der Diskussion in der Partei und auch mit der SPD, die Verhandlungen...

HW: Für die..., in der ersten Legislaturperiode?

VK: Ja, ja, 2001.

HW: Na 2001 war das zentrale Problem, das war ja auch die Grundlage oder der Hintergrund, vor dem es diese Regierungsbildung gekommen ist, war die katastrophale Entwicklung um die Bankgesellschaft Berlin. Das war ja der Anlass dafür, dass die alte große Koalition gestürzt wurde und für die Neuwahlen, die dann stattfanden und die damit verbundenen Auswirkungen auf den Haushalt, das heißt, das war ein zentrales Thema und wir mussten also damals eine Strategie entwickeln zur Lösung der Bankenkrise, das war ein wesentlicher Schwerpunkt innerhalb der Koalitionsgespräche, was ich nicht alles in Koalitionsvertrag wieder gefunden habe, weil parallel zu den Koalitionsverhandlungen liefen auch die Gespräche und Verhandlungen über die Frage, wie man die Bankenkrise löst. Das war in relevanten Teil auch nicht Bestandteil der offiziellen Koalitionsverhandlungen. Was die Bankenkrise angeht, haben wir, glaube ich, ein (...), einen sehr vernünftigen Weg gewählt, der extrem schwierig war, weil wir mussten Risiken übernehmen aus der Bankenkrise. Die Alternative dazu wäre gewesen, die Bank in die Insolvenz gehen zu lassen mit der Konsequenz, dass wir hohe Belastung für die öffentlichen Haushalte gehabt hätten und gleichzeitig Folgeinsolvenzen von kleinen mittelständischen Unternehmen, das heißt, wir hätten dann auch, ich glaube mal, eine gravierende Verschlechterung der Situation auf dem Arbeitsmarkt gehabt, Anstieg der Arbeitslosigkeit wäre die Konsequenz gewesen. Wir haben uns dann dafür entschieden, trotz der vielen guten Ratschläge, die wir bekommen haben, die Bank zu privatisieren, sie nicht zu privatisieren, sondern wir haben unseren 50-prozentigen Anteil an der Bank an die 90 Prozent gesteigert und damit die vollständige Kontrolle über die Bank übernommen und haben sie dann über einen Zeitraum von fünf, sechs Jahren saniert und waren dann in der Lage aufgrund einer Auflage der Europäischen Kommission sie für etwas über 5,3 Milliarden zu veräußern an dem deutschen Sparkassen- und Giroverband. Damit ist die Bank in öffentlich-rechtlichen Bereich begeben. So das war ein richtiges Ding. Der zweite Punkt war..., wichtige Punkt war, während schaffen wir wieder Handlungsfähigkeit für den öffentlichen Haushalt in Berlin. Wir haben uns zu einer Politik der Konsolidierung der öffentlichen Haushalte verpflichtet und haben hier den Schwerpunkt gelegt darauf, dass wir viele Subventionsmechanismen und uneffektive Verausgabung von öffentlichen Mitteln reduziert haben. Ein wichtiges Beispiel, das uns Milliardenbeträge über die Jahre eingebracht hat, war die Tatsache, dass wir das bisherige System der öffentlichen Wohnungsbauförderung, das aus den Westberliner Zeiten übernommen worden ist, beendet haben. Das war keine Subventionierung im Soziainteresse von Mieterinnen und Mieter, sondern das war eine Subventionierung von Immobilien, Unternehmen und Vorgesellschaften. Das haben wir beendet und wir haben gleichzeitig begonnen die öffentlichen Unternehmen zu sanieren, statt sie zu privatisieren, da Vielzahl von Einzelmaßnahmen. Weiterer wichtiger Punkt bei der Sanierung des Haushaltes war, dass wir mit den Gewerkschaften des öffentlichen Dienstes nach langen und schwierigen Diskussionen einen Solidarpakt abgeschlossen haben. Der Berliner öffentliche Dienst war ja durch die Tatsache, dass mit der Wiedervereinigung zwei voll entwickelte Stadtverwaltungen zusammengekommen sind, deutlich überbesetzt mit

Personal. wir haben uns dagegen entschieden zu der Mittel Betriebs- (...) der Kündigungen spricht Entlassungen von Beschäftigten zu greifen, sondern ein Solidarpakt abgeschlossen, der beinhaltet hat, wir sichern den Beschäftigten vertraglich zu, dass es keine betriebsbedingten Kündigungen gibt, wir sichern zu oder wir vereinbaren gleichzeitig eine Reduzierung der Arbeitszeit, was möglich ist angesichts der Vielzahl von Beschäftigten und gleichzeitig mit der Absenkung der Arbeitszeit gibt es auch sozialgestaffelt auch eine Absenkung des Einkommensniveaus, wo wir versucht haben eine solidarische Lösung zu schaffen und also die betriebsbedingte Kündigung zu verhindern. Das war wesentliche Maßnahme, gleichzeitig haben wir versucht eine Priorität zu legen in der Koalitionsvereinbarung auf den Bildungsbereich, was Kinder darstellten, also Schulen angeht, wir wollen dann eine Verbesserung, das ist ein Thema, das sich bis heute in der Regierungspolitik durchzieht die Verbesserungen im Bereich der Bildung.

VK: Ja und ich möchte fragen, ob es Sie nicht gestört hat, dass die SPD auch im Bankenskandal figuriert hatte, also das war nicht nur die CDU, sondern die Koalition...

HW: Die große..., ja, Sie müssen zwei Dinge unterscheiden. Die große Koalition hat wesentlich mitbeschlossen damals die Gründung dieser Bankgesellschaft und einen Geburtsfehler, die damit verbunden waren. Im Gegensatz zum damaligen Fraktionsvorsitzenden der CDU, der ja nicht nur Fraktionsvorsitzende war, sondern auch gleichzeitig Vorstandsmitglied in der Bankgesellschaft, war die SPD in das operative Geschäft selbst nie eingebunden, so dann das..., diese personelle Verquickung zwischen Vorstandsfunktionen und politischen Funktionen, die sich dann in dem Skandal auch ausgetaucht hat, was ja auch Verbindungen mit der CDU waren. Und das war bei der SPD nicht der Fall und für uns war allerdings auch wichtig, dass die SPD auch im Jahre 2001, 2002 auch eine personelle Erneuerung vollzogen hat, Klaus Wowereit als der damalige Fraktionsvorsitzende der SPD war an der Gründung der Bankgesellschaft nicht beteiligt und auch kein Mitglied in irgendwelchen Gremien der Bankgesellschaft gewesen und es gab innerhalb der SPD da durchaus auch ein Generationswechsel und eine Bereitschaft mit den Hinterlassenschaften der großen Koalition zu brechen. Also wer hat das nicht akzeptiert, wenn in der SPD-Senatsmannschaft jemand gewesen wäre, der in die Bankenaffäre verwickelt gewesen. Also wer zum Beispiel auch nicht mehr dabei war, war die ehemalige Finanzsenatorin Fugmann-Heesing, SPD, die seit 1996 als Finanzsenatorin auch mitverantwortlich war für die Bank. Die war aber dann auch nicht Mitglied des Senats und der Regierung.

VK: Also kann man sagen, alle die Leute waren neu oder nicht alle, aber...

HW: Die entscheidenden Personen waren neu, ja.

VK: Was würden Sie sagen über die Gestaltungsmöglichkeiten eines Ministers in Landesregierung nach Ihrer Erfahrung und wie stark nehmen Sie die Beschränkungen wahr. Denken Sie, dass die Anwesenheit der PDS in der Landesregierungscoalition kann etwas tiefer ändern? Also ich mein zum Beispiel in der Gesellschaft oder..., ob die Grenzen sind so streng, dass die Gestaltungsräume sind nur klein.

HW: Die Gestaltungsräume sind begrenzt, aber sie sind größer als null. Nehmen Sie das Beispiel, wir haben in der Opposition immer die Verschwendung von Steuergeldern für die Wohnungsbausubventionierung kritisiert. Aus der Opposition haben wir es nie

verhindern können, in der Regierung haben wir es beendet und haben damit Handlungsspielraum geschaffen dafür, dass zum Beispiel mehr Geld in Bildung, die Schulen und die Kitas haben (...) in die Hochschulen investiert. Nehmen Sie das Beispiel Gemeinschaftsschulen. In der Opposition haben wir das immer gefordert und wir sind jetzt in der Lage, also erste Schulen als Gemeinschaftsschulen als Netz gehen zu lassen mit guter Zustimmung durch die Lehrerschaft...

VK: Kultur und Bildung, das machen die Länder. Aber ich meine jetzt Ihr Ressort, also Wirtschaft und so.

HW: Na ja, auch hier lässt ich natürlich Einiges tun. Sie haben die Entscheidungen darüber, ob Sie die öffentliche Unternehmen privatisieren oder ob Sie die öffentlichen Unternehmen in der öffentlichen Hand behalten und auf Gemeinwohlzwecke ausrichten. Da hat dieser Senat eine konsequente Linie gefahren. Sie haben die Entscheidung, ob Sie Wirtschaftsfördermittel an bestimmte soziale Mindeststandards bilden oder ob Sie eine Politik machen, mit der Sie auch Unternehmen die Dumping-Löhne anbieten subventionieren, wie das viele ostdeutsche Bundesländer machen und was Berlin aufgrund einer politischen Entscheidung (...) nicht. Sie haben die Möglichkeit, da sind wir gerade dabei, nach dem Urteil des Europäischen Gerichtshofs einen neuen Gesetzentwurf einzubringen, dass Sie die Vergabe öffentlicher Aufträge an bestimmte soziale Mindeststandards, so eine Mindestentlohnung binden. Das sind auch Themen, die ich entscheiden kann und die ich entscheide. Sie haben die Möglichkeit – jetzt meine Kollegin Knake-Werner zu nehmen – die Entscheidungen darüber zu treffen, ob die Erstattung der Wohnungskosten nach den Hartz-Gesetzen restriktiv gehandhabt wird und damit viele Menschen zwangsweise umziehen müssen, weil die (...) hoch sind oder ob Sie sagen, wir tun es nicht. Wir haben die Entscheidungsfreiheit im öffentlichen Personalverkehr zu sagen, wir setzen durch, dass Bezieher von Hartz IV. und Bezieher von Grundsicherung für die Hälfte des Preises rund um die Uhr in der ganzen Stadt mobil sein können mit dem Sozialticket für den öffentlichen Personalverkehr. Wir haben die Freiheit in vielen Kontroversen und Konflikten mit dem Bund über 7000 Stellen im öffentlich geförderten Beschäftigungssektor zu finanzieren, wo die Leute statt die Ein-Euro-Jobs ungesichert sind, eine sozialversicherungspflichtige Beschäftigung mit sozialen Mindeststandards zu finanzieren. Aber das sind alles Beispiele, wo Sie Handlungsmöglichkeiten haben, wo Sie auch linke Positionen deutlich machen können, so das sind natürlich ja auch nicht die Schritte in die andere Gesellschaft, aber die andere Gesellschaft in einer Kommune, in einem Bundesland würde man nicht erreichen können, sondern da, wo in der Tat die Hebe auf der Bundesebene, mit dem gewisserweise sogar auch eine europäische Koordinierung.

VK: Ja und noch... Hat sich etwas geändert nach der Föderalismusreform? Etwas Wichtiges für Sie? Also die Rahmengesetzgebung gibt es nicht mehr und es ist irgendwie anders jetzt...

HW: Es hat..., aus meiner Sicht das keine gravierende Veränderung bedeutet. So es gibt natürlich, also das Thema, dass bestimmte Mischfinanzierung nicht mehr finanziert, funktioniert wie vorher, so das haben wir im Wesentlichen auffangen und kompensieren können. Also insofern ist da durch die Föderalismusreform keine gravierende Veränderung für uns...

VK: Ja und war es für Sie kompliziert, wenn Sie Ihr Amt erst während der Regierungsperiode angetreten haben? Und was für Visionen hatten Sie damals und wie ist es Ihnen gelungen sie zu erfüllen oder realisieren?

HW: Also ob ich die Frage richtig verstanden habe, gibt es zuerst der Punkt, ob es schwierig war in der Legislaturperiode...

VK: Ja, das meine ich.

HW: Nein, das war nicht schwieriger, als es ein halbes Jahr vorher zu tun, ich war ja lange ja Fraktionsvorsitzender und insofern da auch eine sehr intime der Berliner Politik hebe, die Koalition ja ganz wesentlich entführend mitverhandelt und ich glaube ja, dass es für Gregor Gysi schwieriger war, weil er nicht so in die Berliner Politik involviert war, wie ich es gewesen bin. Gerade neue Funktion bedeutet immer auch Einarbeitungs- und Eingebungszeit, das ist wichtig, aber ich glaube nicht, dass es ein Unterschied war, ob ich da jetzt früher oder später in das Amt gekommen bin. Meine Zielsetzung mit dem Regierungsantritt der PDS damals war als Erstes, darüber muss man sich im Klaren sein, also die Tatsache, dass wir in der ehemals geteilten Stadt, in der Frontstadt des kalten Krieges, dass wir dort in die Regierung eingetreten sind, war eine wichtige kulturelle Veränderung auf dem Weg nicht nur eine reine Ostpartei zu sein, sondern eine gesamtdeutsche Partei. Das heißt, der erste wichtige Punkt und die erste Aufgabe damals war Akzeptanz zu gewinnen, weil Ende der neunziger Jahre wäre es noch undenkbar gewesen, dass die PDS in Berlin Teil einer Koalitionsregierung ist. Das war das Erste. Das Zweite war die Voraussetzung dafür zu schaffen, dass eine wirkliche Einheit der Stadt gibt. Berlin ist nach dem Fall der Mauer, nach 1990 von der alten Westberliner Elite regiert worden, mit den alten Westberliner Methoden und Instrumenten und das hat unter Anderem dazu geführt, dass die öffentlichen Haushalte völlig aus den Fugen geraten sind und ist auch einer der Gründe für die Krise, für den Skandal um die Bankgesellschaft. Also insofern Politik für die ganze Stadt zu machen und die alte Westberliner Klientelmannschaft zu brechen und das war wichtiger Punkt. So dann ging es darum Sozialausgleich zu organisieren und die Stadt auch wieder auf eine wirtschaftliche Entwicklungsfahrt zu bringen, der wieder mehr Beschäftigung in der Stadt geschaffen wird oder Arbeitslosigkeit reduziert wird. Ich glaube, dass in dieser Zeit auch Einiges geleistet und doch Einiges erfolgreich bewältigt, irgendwelche dass (...) jetzt natürlich auch getroffen sind von den Folgen der weltweiten Wirtschafts- und Finanzkrise, aber wer ist das nicht.

VK: Wie waren die Beziehungen innerhalb der Partei, also der PDS als Ganze, meine ich, während der Regierungsperiode, also von Anfang an bis zum Ende, ob die Partei Sie unterstützt hat oder eher kritisiert?

HW: Hier muss man unterschiedliche Etappen unterscheiden. Als wir angetreten sind und wir erhebliche Veränderung vorgenommen haben, die auch viele klientelistische Interessen getroffen haben, gab es aus der Stadt viel Kritik und viel Widerstand an der Regierung, kann mich erinnern, wir hatten zum Beispiel bei der Auflösung der Reiterstaffeln der Polizei gab es eine wichtige Pressekampagne der Springer-Presse, Demonstrationen. Als es ging um die Frage, das Gleiche anstatt bei der Auflösung des Polizeiorchesters. Als es ging um die Frage der Reduzierung der Subventionierung von Privatschulen, gab es auch entsprechende Demonstrationen. Als es dann ging um den Solidarpakt im öffentlichen Dienst, gab es natürlich auch gewerkschaftliche

Demonstrationen. All das hat in Teilen der Partei am Anfang erhebliche Verunsicherung und Irritation ausgelöst, weil die Partei in ihrer früheren Oppositionsrolle nicht gewohnt war, dass sie Entscheidungen getroffen hat in der Regierung, für die sie dann kritisiert worden ist. So es ist, glaube ich dann noch gelungen, wenn die intensive Kommunikation innerhalb der Partei dann auch ein stärkeres Verständnis für die Maßnahmen, die wir ergriffen haben, warum wir sie ergriffen haben, in welchem Zusammenhang sie standen zu schaffen, so dass dann in der zweiten Hälfte der Legislaturperiode da eine stärkere Akzeptanz und auch Unterstützung der Regierungspolitik da war.

VK: Ja und also welche Gruppen zum Beispiel haben das kritisiert am meisten oder zum Beispiel von Mecklenburg-Vorpommern, die 2001 hat noch regiert da und was haben sie gesagt? Zum Beispiel, ja, gehe in die Regierung oder nicht...

HW: Ob wir von Mecklenburg-Vorpommern kritisiert worden sind?

VK: Ja, was sie gesagt haben dann...

HW: Also Mecklenburg-Vorpommern gab es aus meiner Sicht im Wesentlichen eine solidarische Unterstützung der Regierungspolitik. So natürlich gab es auch aus den Reihen des Landesverbandes Kritik, wie auch aus anderen Landesverbänden. Unser größtes Problem war, dass wir sehr Arbeitskapazitäten..., unsere Arbeitskapazitäten sehr durch die Berliner Thematik absorbiert waren, also wir hatten sehr wenig Kraft und sehr wenig Ressource und unsere besondere Berliner Situation, das, was wir in der Regierungspolitik zu machen gegenüber den Landesverbänden zu vermitteln und zu erläutern. Das Ganze war noch dadurch kompliziert, dass die PDS 2002 bei der Bundestagswahl nicht mehr in den Bundestag gekommen ist und deshalb da auch eine bundesweite Struktur der Partei in dieser Form gefehlt hat und es dann auch erstmal keine Konstanz auf der Ebene des Bundesvorstandes, der auch kein sehr starkes Gremium war, gegeben hat, die vielleicht..., der war..., gab es dann nach der verlorenen Bundestagswahl ein neuer Bundesvorstand, der dann halbes Jahr später wieder abgelöst werden musste, weil er in der Partei keine Akzeptanz gefunden hatte. Also all das hat unsere Situation nicht vereinfacht, sondern schwieriger gemacht, da die Bundespartei uns nicht immer offen bestärkt hat, sondern entweder ausgefallen ist oder teilweise dann auch gegen uns gearbeitet hat. Das hat sich dann geändert, nachdem Lothar Bisky wieder Parteivorsitzende wurde.

VK: 2004?

HW: Ja, 2004 ist das gewesen.

VK: Ok, also dann haben sie kritisiert nur irgendwelche Gruppierungen, wie zum Beispiel die Kommunistische Plattform...

HW: Kommunistische Plattform hat uns grundsätzlich kritisiert, das hat sie aber auch schon in der Opposition.

VK: Denken Sie, dass das Mitregieren der PDS irgendwie das Ansehen der Partei von der Öffentlichkeit geändert hat? Ja, ob die Leute die Partei jetzt ein bisschen anders ansehen.

HW: Ja, über die Regierungsbeteiligung es ist gelungen in Berlin eine andere Akzeptanz zu erhalten auch im Westteil der Stadt, was wir auch Zugang bekommen haben zu anderen Sektoren der Gesellschaft, Verbänden, zu denen es in der neunziger Jahren sehr, sehr schwierig war einen kontinuierlichen Kontakt und Kommunikation mit ihnen aufzubauen, das ist auf jeden Fall riesiger Fortschritt, den wir geschafft haben. Zweitens ist auch deutlich geworden, dass die PDS, beziehungsweise heute die Linke in der Lage ist auch in schwierigen Situationen zu regieren und Veränderungen einzuleiten und Krisensituationen zu bewältigen und Lösungen dafür vorzuschlagen. Das, glaube ich, hat sich geändert am Ansehen der Partei. Früher die Haltung überwiegend die war, Ostpartei, Partei, die wohl eine Forderung ausstellt, die aber für die Umsetzung dieser Forderungen eigentlich nichts macht, beziehungsweise populistisch (...) und das hat sich geändert.

VK: Ja und denken Sie auch in Westdeutschland ein bisschen?

HW: Das ist unterschiedlich, je nach dem auch, wie das in den Landesverbänden kommuniziert wird. Das Problem ist ja, dass über die Medien immer nur ein sehr gebrochenes Bild dessen, was in Berlin stattfindet, wahrgenommen wird, aber ich glaube auch, dass die Regierungsbeteiligung mit einem Beitrag dazu geleistet hat, dass das Verhältnis zu PDS sich normalisiert hat. Ein Land, in dem über viele Jahre im Weg, in Bundeshauptstadt eine Partei mitregiert, die Partei kann man nur sehr schwer in anderen Bundesländern dauerhaft stigmatisieren und ausgrenzen.

VK: Und auch haben die Beziehungen mit der SPD sich geändert, sind sie jetzt besser? Also bundesweit meine ich.

HW: Also die Beziehungen zur SPD in Berlin sind eigentlich seit Ende der neunziger Jahre, zweiter Hälfte der neunziger Jahre immer besser geworden. Das hat auch was mit neuem Personal zu tun, also wie zum Beispiel jemand wie Klaus Wowereit, mit dem ich gemeinsam seit 1996 im Haushaltsausschuss, auch damals schon eher in der Regierung nicht in der Opposition wir an vielen Punkten auch zusammengearbeitet haben damals auch schon gegen die CDU. Also das Verhältnis zu Berliner SPD ist dann auf der Ebene des Führungspersonals, schon gesagt seit der zweiten Hälfte der neunziger Jahre ein sehr gutes gewesen. Wo es Probleme waren, in der Westberliner Basis und in Teilen der Ostberliner Basis, wo es Vorbehalte gegenüber der PDS gab. So, was (...) angeht, ist es im Prinzip ähnlich, es gab in der ersten Phase der rot-grünen Regierung auf der Bundesebene relativ gute Beziehungen zum Führungspersonal von rot-grün, in der zweiten Regierungsphase, wo es dann auch zu Agenda 2010 kam, hat sich das Klima natürlich erheblich verschlechtert. Und so, aber ich glaube, es wird jetzt auch wieder in eine neue Phase treten, das Verhältnis zur SPD, die SPD wird bei der Bundestagswahl einer Voraussicht nach eine schwere Niederlage erleiden, die wird sich neu orientieren müssen, wenn sie wieder mehrheitsfähig werden will und da gibt es für sie eigentlich die Möglichkeit, also wieder eine Option gemeinsam mit der Linke einzuschließen und das wird nur gehen, wenn sie sich von der Politik der Agenda 2010 auch endgültig verabschiedet.

VK: Wenn Sie nur eine oder zwei Sachen nennen sollen, also was halten Sie für den größten Erfolg und was für den größten Misserfolg der ersten Legislaturperiode.

HW: Der ersten... Der größte Erfolg war die Sanierung der Bankgesellschaft und dass es uns gelungen ist die Westberliner Subventionskanäle abzuschneiden, der größte Misserfolg war unsere Niederlage vor dem Bundesverfassungsgericht.

VK: Also wenn Sie das Geld wollten vom Bund... Ja und meine letzte Frage, was halten Sie für den wichtigsten Grund, dass die PDS in der Landtagswahl 2006 um so viel weniger erhalten hat?

HW: Das hat mehrere Gründe. Aus meiner Sicht gibt es drei oder vier Gründe. Ein Grund ist, dass... oder der erste Punkt ist das Wahlergebnis von 2001 ist kein normales Wahlergebnis gewesen. Das fand in einer ganz besonderen Situation statt, die sehr emotional war, die geprägt war von der Krise der Bankgesellschaft und vom Eintritt der Bundesrepublik Deutschland in den Afghanistankrieg. Das hat dazu geführt in Kombination damit, dass wir mit Gregor Gysi natürlich einen sehr populären Spitzenkandidaten hatten. Wir ein sensationell

gutes Ergebnis bekommen haben. Wir waren zum damaligen Zeitpunkt auch klar dieses Ergebnis werden wir nicht wiederholen. Alles in einer wirklich exzeptionellen Situation zustande gekommen ist. Ich bin davon ausgegangen, wir können 2006 ein Ergebnis bekommen, dass zwar am normalen Bereich liegt, so um die 16 Prozent, bisschen mehr, bisschen weniger. Das ist nicht gelungen, unter Anderem weil die WASG hier in Berlin getrennt gegen uns angetreten ist. Das hat, da wir bundesweit schon zusammengesammelt sind, gemeinsame Bundestagsfraktion und die um die WASG ihrem Wahlkampf fast ausschließlich gegen uns geführt haben, hat zu erheblicher Verunsicherung innerhalb unserer Wählerschaft geführt, die Medien haben begierig die Kandidatur der WASG aufgegriffen und haben ihr einen sehr breiten Raum gewidmet, den ansonsten keine Gruppierung dieser Art bekommen hat und die WASG hat dann ja auch etwas über 3 Prozent bekommen. Wenn sie das addieren zum unseren Stimmergebnis, sind wir bei den 16 Prozent. Will das aber nicht alles auf die WASG schieben, obwohl ich glaube, dass das ein wichtiger Grund war, es kommt noch dazu, dass 2006 hier Situation war, die immer noch geprägt war von der Umsetzung von Hartz IV., das heißt von der sehr schlechten Stimmung, wir waren in der Regierung gezwungen, weil wir auch zu Bundesgesetzen verpflichtet sind, die Hartz IV.-Gesetze hier auch umzusetzen, bei Vielen ist danach die Unterscheidung nicht gemacht worden zwischen der Bundesebene und der Landesebene. Ein anderer wichtiger Grund ist, dass innerhalb der Schule, was jetzt nicht unsere Zuständigkeit ist, sondern das war ein SPD-Ressort. Es war eine in der Schule durch Schulreform, eine ganze Reihe von Problemen in der Umsetzung gab, die dann auch zu der Stimmung geführt haben innerhalb der Stadt und bei Eltern und bei vielen Lehrern zu der Verunsicherung, die dann auch sich zum Beispiel an einer niedrigen Wahlbeteiligung ausgeprägt hat. Und auch uns angelastet worden ist. Insofern gibt es mehrere Faktoren, die da zusammenkommen, die sich in dem (...) Wahlergebnis ausgeprägt haben.

VK: Und das kann ich selbst finden, aber ich möchte fragen, die WASG wurde vor allem im Westen oder im Osten gewählt?

HW: Ich glaube, es war ziemlich gleich, aber ich habe es jetzt nicht genau im Kopf...

VK: Kann ich finden, also vielen Dank.